ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΛΟΥΚΑΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΥΒΟΝΗ ΑΡΝΟΚΟΥΡΟΥ-ΚΕΡΕΣΤΕΤΖΗ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ Γ. ΒΑΖΙΝΤΑΡΗΣ, ΑΓΝΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, HANS-DIETER GELFERT, ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΜΑΤΣΙΟΥ, ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ, ΑΚΗΣ ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ, ΕΛΕΝΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΟΥ, ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

421

ISSN 0554 - 3363

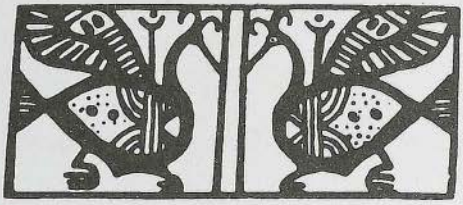

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Ὑπεύθυνη ἐκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
Ἀνδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία
Τηλ. 22764900

Τὸ Περιοδικὸ ἐκδίδεται ἀπὸ Ἐπιτροπὴ Φιλολόγων καὶ Λογοτεχνῶν.

Ἐτήσια συνδρομή	**€12**
Ἐτήσια συνδρομή Ἑλλάδος	**€25**
Ἐτήσια συνδρομή ἐξωτερικοῦ	**€25 ἢ $35**
Τιμὴ τεύχους	**€4,50**
Συνδρομὴ γιὰ βιβλιοθῆκες, σχολεῖα καὶ Ὀργανισμοὺς	**€18**

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Φωτογραφίες ἐπιστρέφονται. Ἀνάτυπα πληρώνονται στὸν τυπογράφο.

Γιὰ τοὺς συνδρομητὲς Ἑλλάδος:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμὸς 080/51260530
στὸ ὄνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.
Αἰτιολογία: Συνδρομὴ Περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος»
καὶ νὰ ἀποστέλλεται στὸ περιοδικὸ ἡ ἀπόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατίνα Γιαννάκη-Παπαστυλιανοῦ: *Ἔνοχες χειραψίες* 1
Κωνσταντίνος Γιάλουκας: *Ἑλληνικὰ συνώνυμα* 3
Κύπρος Χρυσάνθης: *Ὁ δυτικὸς ἄνεμος τῆς Λευκωσίας* 5
Ὑβόνη Ἀρνόκουρου - Κερεστετζῆ: *Κύπρος, ἀγάπη μου!* 6
Χρυσόθεμις Χατζηπαναγῆ: *Ἡ τριλογία τῆς Ἄνοιξης* 7
Γιαννάκης Ἀνδρικόπουλος: *Κύπρος, ἡ μνήμη σου μᾶς πικραίνει* 9
Ἀντώνης Γ. Βαζιντάρης: *Κύπρος* 10
Χρυσόθεμις Χατζηπαναγῆ: *Ἡ κυρὰ Κληματαριά* 11
Κύπρος Χρυσάνθης: *Τὸ καινούργιο βράδυ* 13
Ἁγνὴ Χαραλάμπους: *Στὰ χρώματα τῆς Ἴριδας* 14
Ἀνδρεανὴ Ἠλιοφώτου: *Λογοτεχνία, γλώσσα καὶ σύγχρονη ἐπιστήμη* 22
Hans-Dieter Gelfert (μετ. Ἀνδρέας Πετρίδης): *Ἡ ἑρμηνευτικὴ ποίηση τοῦ Paul Celan* 24
Γιῶργος Πετούσης: *Ἐκεῖνο τὸ σπίτι* 27
Κώστας Ἀσημακόπουλος: *Νικηφόρος Βρεττάκος - Νίκος Γκάτσος* 28
Κατερίνα Κωνσταντίνου Μάτσιου: *Ἡ ἀσσίμια τῆς ψυσιῆς* 31
Ἀνδρεανὴ Ἠλιοφώτου: *Ἀνθολογία κυπρίων ποιητῶν* 32
Στέλλα Σπύρου: *Λικὲρ ἀγέραστο* 34

(Συνέχεια στη σελ. 62)

Τὸ παρὸν τεῦχος ἔχει ἐπιχορηγηθεῖ ἀπὸ τὶς Πολιτιστικὲς Ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ. Ἡ ἐπιχορήγηση δὲν σημαίνει τὴν ἀποδοχὴ τοῦ περιεχομένου ἢ τῶν ἀπόψεων ποὺ ἐκφράζονται ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: **ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ**

ΧΡΟΝΙΑ ΜΘ'	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2009	ΑΡ. 421

ΕΝΟΧΕΣ ΧΕΙΡΑΨΙΕΣ

Έφτασε ο γέρος στο χωράφι πριν βγει ο ήλιος
έσπασε βράχους, πέτρες, σβώλους
και με το αλέτρι, το υνί και τον ιδρώτα
έσπειρε αγάπη, ανδρειοσύνη και ηλιαχτίδες
τα πρωτοβρόχια όταν θα πότιζαν το χώμα
κάποια αυγή θα ξεφυτρώναν απ' τη γη
νωπές ελπίδες.

Κι ήρθε ο κλέφτης, ο ληστής κι ο ακαμάτης
και μόλις φύτρωσαν οι αχτίδες τις θερίσαν
και στο σκοτάδι που αφήσαν
σπείραν το άδικο, τη βία και τον πόνο.
Κι έγιναν μάχες, διωγμοί και φονικά
από τα σπίτια και τη γη διώξαν τον κόσμο
τη μαντζουράνα, το αγιόκλημα, το δυόσμο
εξεριζώσαν κι ο ανθόκηπος εχάθη.
Πίκρα στη μνήμη του, πετρόκτιστη πισίνα
καταπλακώθηκαν τα ρόδα και τα κρίνα
και των ανθρώπων η ζωή που εμαράνθη.

Κι άρχισαν ύστερα οι διαπραγματεύσεις
με το ληστή, με το φονιά, τον ακαμάτη
κρατά το αλώνι, δίνει πίσω το αλακάτι
κρατά το κάστρο δίνει πίσω το σκαλί
και των προγόνων τα κειμήλια
τη γη, τα σπίτια, τα χωριά και τα βασίλεια
όλα δικά του! Και σε προκαλεί!

Και στις συχνές τις «φιλικές» διαπραγματεύσεις
με «καλή θέληση» και με υποχωρήσεις
δίνει τη στάμνα, το σκαμνί και το ποτήρι
κρατά δικό του το δροσόνερο της βρύσης.
Κρατά τους λόφους, τις πλαγιές και τα χωράφια
και δίνει πίσω του παππού σου το αλέτρι
κρατά το σπίτι το παλιό, το πατρικό σου
το αρχαίο κλειδί σού το χαρίζει, είναι δικό σου.

Στο τέλος κάθε «φιλικής διαπραγμάτευσης»
ακολουθούν ένοχες χειραψίες
μέσα στα δάχτυλα συνθλίβονται οι αξίες
και η ζωή σου, οι ιερές σου αναμνήσεις
εξαγοράζονται με τις φιλοφρονήσεις
του λόρδου Πρέσβη, του Προξένου, του Αττίλα
της τουρκογύφτισσας την κόκκινη μαντήλα.

Κι ύστερα γίνονται συνάξεις κι εκδηλώσεις
χέρια φιλίας και αγάπης πανηγύρια
θύμα και θύτης, φως και σκότος, όλα ίδια
όλα για χάρη της «ειρήνης» της «αγάπης»
μες στο παιγνίδι της ψευτιάς και της απάτης
και στη σκακιέρα των χαμένων αξιών
επιτελείται η προδοσία των λαών.

12.1.2009 ΚΑΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

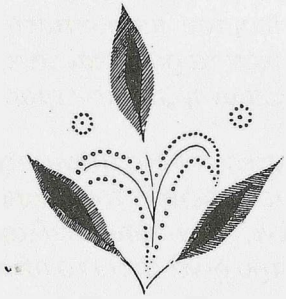

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΥΝΩΝΥΜΑ

"*Solitudinem* faciunt, *pacem* appellant".
«Προκαλούν *ερήμωση*, την αποκαλούν *ειρήνη*»
Τάκιτος, *Agricola* 30.5

Η Ελληνική γλώσσα είναι πάντα ζωντανή,
συνεχώς εξελίσσεται και δε μένει στατική.
Τελευταία σε συνώνυμα συνεχώς ανθοφορεί.
Ο Κάλγακος[1], Βρετανός φύλαρχος, από παλιά
με το στόμα του Τάκιτου μας παρέδωσε πως
κι οι Ρωμαίοι εισβολείς χρησιμοποιούσαν
τη φράση ειρηνευτική επιχείρηση, ως συνώνυμη
της αρπαγής, της ερήμωσης και της καταστροφής.
Μια συνωνυμία πολύ επιτυχής, αφού και το νεκροταφείο
Αυλή της Ειρήνης, Friedhof, το αποκαλούν οι Γερμανοί.
Με παρόμοιο τρόπο κι οι Τούρκοι εισβολείς
την αρπαγή, την ερήμωση, το θάνατο και την καταστροφή
σήμερα τ' αποκαλούν ειρηνευτική αποστολή.

Στις μέρες μας επίσης η λέξη *επανένωση* συγκάλυψε την *κατοχή*
κι η *ανταρσία* ανακάλυψε την *απομόνωση* ως λέξη μαγική,
αφού έτσι χρύσωσαν το χάπι οι νέοι Βρετανοί.
Οι *επίκουροι* του εχθρού αποκαλούνται τώρα *σύντροφοι* και *συνεταίροι*,
αυτοί όμως αποποιούνται το *σύντροφοι* και προτιμούν το *συνεταίροι*.
Η *μειονότητα* λέγεται κοινότητα, η κοινότητα έγινε «*λαός*» και ο λαός έγινε «*κράτος*»·

Έτσι μέσα από κατοχές, εποικισμούς κι εθνοκαθάρσεις[2]
ξεκαθάρισαν και τα άκρα της εξίσωσης:
Μειονότητα ίσον «*κράτος*», ή το πολύ *κρατίδιο*,
ως πιο ευκολοχώνευτο, αφού δεν φαίνεται το ίδιο.
Στο τέλος η *διζωνική ομοσπονδία* μετουσιώνεται
σε «*δικρατική*» *συνομοσπονδία*
που χορεύει σαν ξιπασμένη κι άμυαλη τσιγγάνα
στους ξέφρενους ρυθμούς των ξένων χειροκροτητών
προς τέρψη κι αγαλλίαση δόλιων κι άκαρδων υποκινητών·
τσιγγάνα που στο τέλος του πανηγυριού, χωρίς πατρίδα και ταυτότητα,
αποσύρεται σκεφτική και σιωπηλή στη θλιβερή της μοναξιά
να δένει κόμπο κόμπο τον ψυχικό της σπαραγμό
και να μετράει το δικό της πόνο που δεν έχει τελειωμό.
Μέσα σε τέτοια ευφορία και πανηγυρικό διονυσιασμό

ο *ξεριζωμός* επέλεξε για συνώνυμο το *συνωστισμό*
κι η Ιστορία μετά από χρόνια παράγγειλε καινούργιο φόρεμα
σε άλλους σχεδιαστές και άλλους οίκους μόδας.
Κουράστηκε να φορά το πένθιμο φόρεμα της τραγωδίας
και πήρε την απόφαση πως τώρα της ταιριάζουνε για συνοδεία
τα χαζοχαρούμενα χρώματα της φαρσοκωμωδίας.
Στο κάτω-κάτω της γραφής τι τραγωδία, τι κωμωδία;
Κλάμα το ένα, για κλάματα το άλλο. Τι πειράζει το παράλλο;
Για το άλλο θα χωρεί διαφορετική άποψη και διαφωνία
γιατί σε δύσκολους καιρούς *υπόσκαψη* και *διαφωνία*
αποτελούν συνωνυμία.

Εγώ αδαής, αγράμματος και ανιστόρητος
κάθομαι γεμάτος σύγχυση, άβουλα και περιμένω...
Περιμένω τους *ειδήμονες* πανεπιστημιακούς *σοφούς*
να με απαλλάξουν από τις ενοχές
του μακρινού και του κοντινού μου παρελθόντος·
να μου πουν τα στοιχεία και τα συνώνυμα της νέας μου ταυτότητας
για να μπορώ επιτέλους να περνώ τα οδοφράγματα
χωρίς ελέγχους και εμπόδια,
να βλέπω το σπίτι που γεννήθηκα και μου το γκρέμισαν,
να προσκυνώ τους τάφους των προγόνων μου που τους μαγάρισαν,
ν' αναζητώ ονόματα νεκρών και αγνοουμένων
στη γη που μας άρπαξαν και μας τη ρήμαξαν
και ν' ανάβω το καντήλι της μνήμης στις βεβηλωμένες εκκλησιές
που μένουν βουβές κι αλειτούργητες, χωρίς σταυρούς,
ανάμεσα σε προκλητικά κι αστραφτερά μισοφέγγαρα·
και δίπλα ο Αγαρηνός να καραδοκεί με παλλόμενη καρδία[3]
ακούοντας τον οβολό μου να ηχεί στα ταμεία της κατοχής
ως θλιβερή υπόκρουση μιας χαμένης εποχής, μιας άλλης ιστορίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΓΙΑΛΟΥΚΑΣ

1. Τα λόγια του Ρωμαίου Ιστορικού Τάκιτου, αν και ειπώθηκαν με το στόμα ενός αρχαίου Βρετανού, θύματος της Ρωμαϊκής εισβολής στη Βρετανία, που έγινε πριν από δυο περίπου χιλιάδες χρόνια, άριστα περιγράφουν σε μεγάλο βαθμό και τη συμπεριφορά των Τούρκων εισβολέων στην κατεχόμενη γη μας. Η διαλεκτική της Ιστορίας είναι κυκλική κι οι εισβολείς είναι πάντοτε εισβολείς, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε χρονικά και γεωγραφικά πλαίσια και οποιαδήποτε ψευδεπίγραφα ονόματα. Λόγω επικαιρότητας παραθέτω το απόσπασμα (Τάκ. Agricola 30.3-5) σε κάπως ελεύθερη μετάφραση: «... εχθρικοί Ρωμαίοι των οποίων την αλαζονεία (superbia) μάταια θα (προσπαθήσεις ν') αποφύγεις με φιλοφρονητικές χειρονομίες (obsequium: λέγε *υποχωρήσεις*) και μετριοφροσύνη (modestia)· ληστές της Οικουμένης, αφού ερήμωσαν όλη τη γη, τώρα αναζητούν (scrutantur: λέγε *επιζητούν*) τη θάλασσα· αν ο εχθρός τους είναι πλούσιος, γίνονται άπληστοι, αν είναι φτωχός, τον περισφίγγουν (με τη φιλοδοξία της κατάκτησης: ambitiosi), άνθρωποι που ούτε η Ανατολή ούτε η Δύση μπορεί να τους ικανοποιήσει:

είναι οι μόνοι απ' όλους τους ανθρώπους που επιθυμούν με το ίδιο πάθος τον πλούτο και τη φτώχεια (του εχθρού τους)· την κλοπή, τη σφαγή, την αρπαγή τα αποκαλούν με ψεύτικα ονόματα (falsis nominibus) εξουσία (imperium: λέγε *«κράτος»*), και όπου προκαλούν ερήμωση, την αποκαλούν ειρήνη». Αυτά προς γνώση και συμμόρφωση των νεοφώτιστων ιστορικών μας που υπό το πρόσχημα της αναθεώρησης της Ιστορίας βάλθηκαν να φορτώσουν το θύμα με τις ενοχές του θύτη.

2. Στις 19 Ιανουαρίου, ημέρα μνήμης του Εθνάρχη Μακαρίου, η πολιτική μας ηγεσία, αντί να αναφερθεί και να καταδικάσει την εθνοκάθαρση που έχει ήδη συντελεστεί στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, έσπευσε να αποδώσει στη δική μας πλευρά πρόθεση για «καθαρότητα από τους Τούρκους» (sic!) της Κύπρου. Δείγμα και πρόγευση μήπως της σχεδιαζόμενης αναθεώρησης της Ιστορίας;

3. Κατά τη φράση γνωστού πολιτικού προσώπου: «και των εποίκων η καρδιά πάλλεται για την Κύπρο».

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΑΝΕΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Ἡ Λευκωσία μας μούσκεμα κυκλοφορεῖ τὰ καλοκαίρια
στὴν πράσινη Κυριακὴ τῶν σύντομων αὐλῶν της
ἔχει μιὰ δύσκολη τὴ μέρα ἀναπνοή, μὲ κόμπους,
συχνὰ παραπατεῖ στοὺς λίγους ἴσκιους
λιγοθυμᾶ.
Καὶ ξαφνικὰ προβάλλει ὁ δυτικὸς μας ἄνεμος
μ' ἕνα γαρύφαλλο στὸ πέτο του φρεσκοπλυμένος μὲς τ' ἀρώματα
τῶν δειλινῶν ἐρώτων, φτερουγᾶ στὰ βλέφαρά μας,
χτυπᾶ στὸ περιδέραιο μέτωπό μας μὲ τὸ πάθος κοριτσιοῦ,
κυκλοφορεῖ στὰ στήθη μας σὰν κύμα τὸν Ἰούλιο μήνα πέρα στὴν
Ἀμμόχωστο...

Θεέ μου, μᾶς πῆρε τὰ μυαλὰ καὶ τ' ἀνεμίζει μὲς τοὺς χαρταετοὺς
καὶ μὲς τὰ περιστέρια κι' εἶναι θαῦμα ὁ οὐρανὸς
θαῦμα τὰ διπλωμένα στὴν ἀγκάλη μας στενά,
κι ἀκόμα τὰ περίχωρα στὸν πιὸ παλιὸ ἑαυτό τους
φωτογραφίες τῶν λιτῶν καιρῶν, γεμάτα ἀνθρώπους,
φιλίες στὶς γειτονιὲς καὶ βραδυνὲς συνομιλίες τοῦ φεγγαριοῦ
καὶ τῆς τριανταφυλλιᾶς,
χρυσή μου Λευκωσία, πῶς κυματίζεις τώρα μοιρασμένη μ' ἕνα πράσινο
στὰ λόγια τεῖχος –ἐρημιὰ κι ἐρείπια καὶ πληγωμένες ἀπαντήσεις
κλειστὲς προσόψεις κι ἀπουσίες ἀνθρώπων καὶ χαιρετισμῶν...!

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΥΠΡΟΣ, ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ!

Με απίστευτη υπομονή ιχνηλατώ
Τις ξάστερες σιωπές σου
Ανεξίκακα καθώς πορεύεσαι
Ανάμεσα απ' τις Συμπληγάδες
Των δύστυχων ημερών...
Με του ανασασμού σου την καρτερικότητα
Αποταμιεύω τον κουρνιαχτό
Των λεμονανθών σου,
Τη θαλπωρή από τη χρυσή σου άμμο
Που μερώνει τα κύματα της αγωνίας μου
Για της πικρής σου μοίρας τα γυρίσματα.
Προσδοκώ, εναγώνια, της ελπίδας
Το γλυκύτατο φίλημα.

Δεν ωφελούν του στοχασμού
Τα σαγηνευτικά καλέσματα
Σε μια ουτοπία του ονείρου,
Δίχως τον οίστρο του χρόνου
Που μετράει την αίσθηση
Απ' την πανάρχαιη σκουριά
Στη μνήμη του νερού,
Της πέτρας.
Στο μοιρολόϊ των αιώνων
Αβέβαιη η καρδιά πενθεί
Με παράφορες μαρτυρίες
Τον κουρνιαχτό των υάκινθων...
Εντός μου,
Διαθλάται το κάτοπτρο του χρόνου
Με άφατη μιζέρια
Κι ενοχή...

Σας ψάχνω
Λάρνακα
Λεμεσός
Αμμόχωστος
Τ' απόβραδα με τις μυρσίνες,
Παρέα το μελισσολόι των στίχων μου,
Να ψιλοκουβεντιάζετε
Με το νοτιά,

Όταν ο φλοίσβος αγκομαχάει
Σε σκιερές ευμετάβλητες επιφάνειες
Κυματοειδών βοστρύχων,
Στην ατέλειωτη πομπή των ωρών
Που καλπάζουν
Ως κρώξουν, λες, απροσάρμοστα αγριοπούλια,
Κι η θρηνωδία
Απ' τη λιτανεία των παγίδων,
Εφιάλτες, που καραδοκούν
Στις προσφιλείς τους εστίες.

ΥΒΟΝΝΗ ΑΡΝΟΚΟΥΡΟΥ-ΚΕΡΕΣΤΕΤΖΗ

Η ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

I.

Μεσίστιες οι καρδιές αργοσαλεύουν
στα γυμνόκλαδα των δέντρων
για τα ριγμένα βίαια πεσμένα φύλλα
που τα πήραν οι ανέμοι απ' τα ριζά τους
με του κουρσάρου Αιόλου
τις μαυροφτέρουγες ριπές
κι ανίερα τα σκορπίσαν
στα ρείθρα και στα κράσπεδα
στη φονική άσφαλτο των δρόμων
σ' αλλότρια ξενοτόπια.
Τώρα μες στο μεσοχείμωνο
δειλά ξεμυτίζει η άσπρη μυγδαλιά
στα μπουμπούκια και τ' ανθάκια
προάγγελος της Άνοιξης μεσουρανεί
της Ελπίδας Ωσαννά
ψαλμός ύμνος και ωδή
σε καινούργια χείλη ροδαυγής

II.

Χάρμα και θαύμα οφθαλμών
αναγάλιασμα και σκίρτημα καρδιών
οι κιτρινοπράσινοι ασπροκόκκινοι αγροί
κατάσπαρτοι αγριολούλουδα και χαμογέλια

από τουλίπες μαργαρίτες κρίνα χαμομήλια
σιτάρια λαψάνες και λαζάρους
Χαρούμενα όλα ξεμουδιάζουν τεντώνουν το κορμί
πάνω στο ξεδιψασμένο χώμα απ' τη βροχή
της μοιρασμένης Κυπριώτικής μας γης
Κι ο ήλιος τρανός διαφεντευτής από ψηλά
χρυσό σκουφί στον Πενταδάκτυλο πετά
της αφεντιάς του

III.

Στης πλάσης το νιοκάλεσμα
σ' άγγελμα της Φύσης πρωινό
το δέντρο χαρούμενο ξυπνά
καινούργια φυλλοφορεσιά φορά
να υποδεκτεί της Άνοιξης πουλί
στο χλωρό νιοβλάσταρο κλαρί
Γλυκόλαλο πολύχρωμο
λαμπροφτέρουγο της Άνοιξης πουλί
του αγέρα ανάλαφρη πνοή
φωνή ρυθμική μελωδική
κελάρυσμα δροσοπηγής
πράσινος ψίθυρος του δάσους
μ' ένα φιλί στο ράμφος του ζεστό
τρισάγιο ερωτικό της Άγάπης του φιλί
στη χρυσαυγή των Οριζόντων

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΚΥΠΡΟΣ, Η ΜΝΗΜΗ ΣΟΥ ΜΑΣ ΠΙΚΡΑΙΝΕΙ

Στην Κύπρο, φύλλο πικροδάφνης στα κύματα,
μπορεί τον ποιητή, να μην αφήνανε τ' αηδόνια
να κοιμηθεί στις Πλάτρες.

Όμως, στο γύρισμα των χρόνων,
τη Ρωμιοσύνη δεν την αφήνουν να ησυχάσει
το αίμα που βουερό ποτάμι αρδεύει,
τα σπλάχνα της Κύπριας γης...
Εκεί κάτω που όλα μεθούν
με τ' ονειρικό ταξίδι μιας πεταλούδας,
με το ζύγιασμα φτερούγας γλάρου,
τώρα ανασαίνουν βαριά
κάτω από το μολεμένο αχνάρι του δυνάστη.
Η θάλασσα ανύσταχτη στήνει στα περιγιάλια
τους αγέρινους αργαλειούς της κι υφαίνει
τους πέπλους της Αφροδίτης,
το γαλάζιο πουκάμισο του Τεύκρου,
το μυρωδάτο μεσοφόρι της Ελένης...
Στην Κύπρο, στο αρχαίο το δρύ της μοίρας της,
π' όλο και νέα βλαστάρια βγάζει,
στέκει η φυλή κι αφουγκράζεται:
– Το μουγκρητό ενός θεριού που δεν λέει να μερέψει,
το θρήνο μιας σκλάβας Θεάς,
τις οιμωγές καρδιοκαμμένων μανάδων
κι ορμάνε μεσοπέλαγα, οι στεναγμοί τους
να πνίξουν τα πλεούμενα
που ταξιδεύουν με μαύρα πανιά πένθους...
Στις αστροφεγγιές του καλοκαιριού
κατεβαίνουν απ' τις κορφές του Πενταδάκτυλου,
και χορεύουν το μπάλο της Λευτεριάς,
Ρηγοπούλες και Ροδαφνούσες,
ο Ανδρόνικος κι ο Διγενής,
ο Κυπριανός, ο Ιλαρίωνας κι η Συγκλητική...
Κύπρος πικραγκαθιά αγλύκαντη
στης Ρωμιοσύνης την καρδιά,
Κύπρος, προφέρουμε τ' όνομά σου,
όπως το «Χαίρε» τ' αρχαγγέλου,
κι έχουμε στον ουρανίσκο μας
τη γεύση του πικραμύγδαλου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ

«Δεν έχουμε δικαίωμα
να ξεχάσουμε τις πατρίδες».
Β. Λυσσαρίδης

Η μνήμη, η ευαισθησία, το συναίστημα
Οι ιστορικές καταβολές
Στα ιερά και όσια η ακράδαντη πίστη
Από κει περνάει ο δρόμος της δικαίωσης.
Ποτισμένος με τόσο αίμα, φαντάζει μπροστά μας
Μνήμες που πονάνε
Δε χάνονται απ' τα μάτια μας
Βόγγοι, λυγμοί, κραυγές
Βροντές που δονούν το άπειρο
Αστερισμοί πού φωτίζουν την πορεία μας.

Ενδεδυμένοι με τα ιμάτια του Μύθου
και της ιστορίας
Το ματωμένο χιτώνα των ηρώων μας
κατάσαρκα
Κρατούμε την υπόσχεση κι ακέρια
Θα τη δώσουμε στους επίγονους
Να ξέρουν, γιατί ο χρόνος
Εκδικείται την άγνοια.

Πρέπει ν' αρματώσουμε το μυαλό
μ' όλες τις μνήμες
Πάντα οι εστίες της ψυχής
Και της καρδιάς μας άσβεστες
Να ζεσταίνουν τις αισθήσεις μας
Να φωτίζουν τ' όνειρο
Την πορεία μας στο «χρέος»
Αφύλαχτα ποτέ
Της λησμονιάς τα περάσματα.

ΑΝΤΩΝΗΣ Γ. ΒΑΖΙΝΤΑΡΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Η ΚΥΡΑ ΚΛΗΜΑΤΑΡΙΑ

Το σπίτι μετασχηματιζόταν προοδευτικά, όπως ανελικτικά μεταμορφωνόταν κι η κληματαριά του.

Ήταν ένα καλοκτισμένο ισόγειο σπιτάκι με μπροστινή βεράντα και συνεχόμενο ενιαίο χώρο, που χρησίμευε για καθιστικό και σαλοτραπεζαρία κι όλα όλα δύο υπνοδωμάτια, ένα για τους γονείς κι ένα για τις δυο τους κόρες. Εκτός από τον λουτροκαμπινέ και τη μεγάλη τετράγωνη κουζίνα, ήταν κι ένας διάδρομος που σχημάτιζε γωνία σε σχήμα κεφαλαίου συμμετρικού Γ, όπου η μια του πλευρά μπορούσε να μετρήσει για δωμάτιο, αφού εδώ ήταν το οικογενειακό εργαστήρι ραπτικής· τον περιορισμένο χώρο καταλάμβανε κυριαρχικά μια ποδοκίνητη «σίγκερ» εποχής, απ' τα πρώτα τυπικά μοντέλα του επώνυμου οίκου ραπτομηχανών, που γάζωνε με το μονότονο τραγούδι της όχι μόνο τα είδη προικός των κοριτσιών, αλλά και τ' αυτιά τους την ώρα που διάβαζαν. Μονάχα ο πατέρας τους νανουριζόταν λικνιστικά από τον ήχο των γραναζιών της, τον άλλοτε παρατεταμένο και τον άλλοτε διακεκομμένο, κι αποκοιμόταν κάτω απ' την κληματαριά, που σκέπαζε την πλαϊνή αυλή μέχρι το πλυσταριό.

Την είχε φυτέψει με τα ίδιά του τα χέρια και την περιποιόταν με περισσές φροντίδες, που του τις ανταπέδιδε με χίλιους γενναιόδωρους τρόπους: με τη σκιά μιας πλούσιας δροσερής φυλλωσιάς τα καλοκαίρια και με την άφθονη παραγωγή του βέρυκου σταφυλιού, που οι γευστικές του προτιμήσεις την θεωρούσαν σαν την καλύτερη επιτραπέζια ποικιλία, καθώς την διαλαλούσε και την διαφήμιζε σε γνωστούς και αγνώστους. Αλλά εκτός από το χρηστικό της χρέος, η κληματαριά εκπληρούσε και μια άλλη, λειτουργική αποστολή, εξίσου σημαντική: διακοσμούσε την πλευρινή όψη του σπιτιού, όχι μόνο σαν πόζαρε φιλάρεσκα με την πράσινη φυλλοφορεσιά της και τα κατάφορτα τσαμπιά από κρουστό καρυδοστάφυλο, αλλά κι όταν από το Φθινόπωρο έως τον Χειμώνα ντυνόταν με τα καστανοκίτρινα φορέματα κι ύστερα τά 'στρωνε χρυσαφένιο ξερόφυλλο χαλί στο χωματένιο δάπεδο. Πολύ αργότερα τό 'φτιαξαν τσιμεντένιο, όταν η κληματαριά έγινε γκαράζ για το μεταχειρισμένο αυτοκίνητο, που αντικατάστησε εκείνο το παμπάλαιο πλην αθάνατο ποδήλατο.

Αλλά τα κορίτσια είχαν μεγαλώσει τελειώνοντας το δημοτικό, το γυμνάσιο κι όπου νά 'ναι θα ξεμπέρδευαν και με τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο. Η μεγαλύτερη πήγαινε για δασκάλα κι η άλλη που ήταν ομορφότερη και κατά δυο χρόνια μικρότερή της θα γινόταν οδοντίατρος. Φίδια οι έγνοιες κι οι ολοένα αυξανόμενες σκέψεις έζωναν κι έσφιγγαν και τους δυο γονείς, τον καθένα διαφορετικά και με διαφορετικές εντάσεις: τον πατέρα που έπρεπε να μαζέψει ό,τι είχε και δεν είχε από το κομπόδεμα ενός μέτρια αμειβόμενου δημοσίου υπαλλήλου και τη μητέρα, που θα έκαμνε κι άλλες αιματηρές οικονομίες να κτίσουν σπίτια για τις θυγατέρες τους. Γιατί αυτά δεν είναι πράγματα που γίνονται την τελευταία στιγμή. Απαιτούν χρόνο και κάποτε με κάποιες αναποδιές πολύ χρόνο, σκέφτονταν δικαιολογημένα σαν έβλεπαν στη γειτονιά ένα σπίτι μισοτελειωμένο κι ένα άλλο να 'χει μείνει στις κολόνες. Γιατί, όπου να 'ναι, πρώτα ο Θεός, θα τις πάντρευαν, αφού είχαν ξεπετακτεί σαν τα μπουμπούκια και τόσοι που τις ζητούσαν. Προς το παρόν όμως θα 'πρεπε να μεγαλώσουν το πατρικό, προ-

σθέτοντας τουλάχιστον ένα υπνοδωμάτιο ακόμα και να κτίσουν και το κλιμακοστάσιο, να' ναι έτοιμο για τον πρώτο όροφο. Σιγά-σιγά θα τα κατάφερναν με τη δύναμη του Θεού να κτίσουν και το δεύτερο, ένα σπίτι για την καθεμιά. Εκτός κι αν παντρευόντουσαν μακρυά τους, σε άλλη πόλη ή στο εξωτερικό, αλλά όχι, όχι· ας μην κακομελετούσαν. Γιατί να μην πάρουν συντοπίτες, που τις ήξεραν και που τους ήξεραν; «Παπούτσι από τον τόπο σου...», και δεν απόσωναν την παροιμία, γιατί απεύχονταν το αλληγορικό νόημα της υπόλοιπης φράσης.

Έτσι, σύμφωνα με τα σχέδια της επέκτασης του σπιτιού, τόσο η νέα κρεβατοκάμαρα όσο και το κλιμακοστάσιο όφειλαν να κτιστούν στη θέση της κληματαριάς, γιατί εκεί υπήρχε ο μεγαλύτερος χώρος, για να εξασφαλίσουν και τα δέκα πόδια απόσταση από το γειτονικό σπίτι, που προβλεπόταν από τον νόμο.

Κι όμως! Τι θα γινόταν στ' αλήθεια με την κληματαριά; Ήταν δυνατό να την κόψουν, κοβοντας και το νήμα μιας ζωής, που είχε ηλικία όση σχεδόν και το σπίτι; Καλά το γκαράζ, που μπορούσαν να το καταργήσουν σταθμεύοντας το φολξ βάγκεν τους στο απέναντι άδειο οικόπεδο ή κι ακόμα έξω απ' το σπίτι, πλάι στο καλτερίμι, μ' ένα μουσαμαδένιο κάλυμμα για προστασία ή ένα σεντόνι, που θα έραβε επιδέξια η μητέρα στο σχήμα και στο μέγεθός του. Πώς όμως να στερηθούν την κληματαριά τους και μαζί τα τόσα ανεκτίμητα οφέλη και τα κάλλη της, προπάντων τα σταφύλια της, που εκτός από τους ίδιους απολάμβαναν οι συγγενείς κι οι στενοί φίλοι· δεν έμενε βέβαια απάνω τους με την αντιπαροχή κάποιου δώρου στη γιορτή τους ή κάποιο κανίσκι από τη δική τους φρουτοπαραγωγή ή γεωργοκτηνοτροφική σοδειά.

Άλλο βάσανο πάλι και τούτο· η κληματαριά έμεινε για να τους απασχολεί και να τους αφήνει άγρυπνους νύκτες και νύκτες. Αλλά δεν ήταν και λίγο πράμα! Έπρεπε να βρεθεί το συντομότερο δυνατό μια κάποια λύση. «Κι ό,τι δεν λύεται κόβεται», είχε πετάξει μια μέρα στον άντρα της η γυναίκα μες την περισυλλογή της και χωρίς καλά-καλά να το εννοεί και να το συνειδητοποιεί. Κι ήταν σαν να τού 'μπηγε μια βαθιά μαχαιριά στα σωθικά. Κι αφού πιέστηκε πολύ κι αφού έστειψε και ξεζούμισε το μυαλό του, του κατέβηκε η φαεινή ιδέα, που την ξεφώνισε μεσ' από ένα τραγουδιστό σφύριγμα ενθουσιασμού: «να την ανεβάσουμε πάνω». «Πού δηλαδή», τον διέκοψε με ανυπομονησία η σύζυγος. «Πού αλλού; Στο δώμα. Εκεί θα στήσουμε τις σωλήνες, μεταφέροντας την κρεβατίνα με το καφασωτό της πλέγμα, για ν' απλώσει και να τυλίξει τους βλαστούς των κληματίδων* της και θα δεις που θ' αρχίσει να θεριεύει πάλι. Μπορεί να χάσουμε τα φετινά σταφύλια, αλλά του χρόνου θ' ανανεωθεί και θα δυναμώσει πιο πολύ». Της εξήγησε το σχέδιό του όσο πιο λεπτομερειακά και παραστατικά μπορούσε. «Κι αν σύντομα κτίσουμε από πάνω;» Πήγε να του χαλάσει την υλοποίηση της έμπνευσης η επιφυλακτικότητα κι ο σκεπτικισμός της.

Όμως τίποτε πια δεν θα τον αντίκοβε και δεν θα του έφρασσε τον δρόμο στην απόφασή του. Για τούτο έκανε πως δεν άκουσε φεύγοντας για την κληματαριά: «Μη φοβάσαι κυρά μου και το αρχοντικό σου θα το στήσουμε πιο πάνω. Θα πατάς τη γη, οι ρίζες σου θα σκίζουν και θα οργώνουν τα ριζά της, αλλά θα ορθώνεις και αγέρωχη το ανάστημά σου ψηλότερα», σκέφτηκε μέσα του αντικρίζοντας την κληματαριά του και

* κληματόβεργες

δίνοντάς της έναν κρυφομίλητο όρκο καθησυχαστικής υπόσχεσης. Σε λιγότερο από μια βδομάδα η Κυρά Κληματαριά, αποχαιρετώντας το επίγειο κατάλυμά της κι ανεβασμένη επιβλητικά πάνω απ' τη στέγη του σπιτιού, δεν θα το σκίαζε μόνο στο μέλλον αλλά και θα το επισκίαζε, σαν έπαιρνε να γεννοβολά τα νέα βλαστάρια της. Οι νοικοκυραίοι του σπιτιού που δεν άργησαν να πραγματοποιήσουν το όνειρο της επέκτασης και της προοπτικής του, διαισθάνονταν πως την κληματαριά τους τίποτε δεν θα τη σταματούσε ν' ανεβαίνει και ν' ανεβαίνει πάντα ψηλότερα. Αρκεί να τη στήριζαν γερά σε 'κείνο το αποφασιστικό κατακόρυφο ανέβασμά της και σίγουρα θα 'ταν η ψηλότερη της γειτονιάς και γιατί όχι ολόκληρης της πόλης.

Κι όσοι είχαν την τύχη να τη δουν από κοντά και να τη θαυμάσουν ύστερα από μερικά χρόνια, δεν πίστευαν αληθινά στα μάτια τους. Ήταν ένα τριώροφο σπίτι, όπου πάνω απ' τη στέγη του τρίτου απλωνόταν σ' όλο το μήκος και πλάτος της σχεδόν μια άλλη καταπράσινη στέγη. Και σαν ο ήλιος του Καλοκαιριού έπαιζε κρυφτούλι ανάμεσα στις φυλλωσιές, βυσσινοκόκκινα λαμπιόνια από στιλπνές και ζουμερές ρώγες στραφτάλιζαν μέσα στις σκιές και στις ανταύγειες.

Ποιος θα στοχαζόταν ποτέ πως θα μπορούσε να συμβεί ένα τέτοιο θαύμα; Κι όμως, η Κυρά Κληματαριά άντεχε κι αντιστεκόταν στον χρόνο κι ανέβαινε κι ολοένα ανέβαινε ορθώνοντας το κορμί και την ψυχή της στο πείσμα των καιρών...

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΒΡΑΔΥ

Δὲν ἔχω περιθώρια νὰ κοιτάξω
τὶ κρύβει τὸ καινούργιο βράδυ.
Τὰ δέντρα μολογοῦν τὰ αἰσθήματά τους
στὸν ἄνεμο ποὺ εὐγενικὰ τὰ ἀγγίζει.
Ὁ ψίθυρος τοῦ εντόμου μὲς τ' αὐτὶ
τοῦ μυρωδάτου νυκτολούλουδου
εἶναι μιὰ μυστικὴ ἁρμονία.
Ποῦ πᾶν' τῶν ἄστρων τὰ κοπάδια
σὲ ποιὸ Θεὸ ὑπακούουν θελληματικὰ
καὶ δείχνουνε τὴν τάξη!
Ἀνοίγω τὸ βιβλίο τῆς πείρας.
Ἡ ἀνάγνωση ὑποφέρει μὲς τὴ θεωρία
καὶ στὶς ἐξάρσεις τῶν ἀνθρώπων.
Ἕνα παιδάκι μονάχα μπορεῖ
μιὰν ἄκρη νἄβρει μόνο
κι ἴσως σὲ μιὰ ὑπερούσια ὥρα
νὰ τὸ αἰσθανθεῖ ἡ ψυχὴ
μὲς τὸ βιβλίο τῆς ποίησης.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΤΑ ΧΡΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΡΙΔΑΣ

Μια ψιλή βροχή χορεύει με το αεράκι, στις πλάκες της αυλής, που κάθε τόσο φωτίζονται από τις αστραπές.

Τούτο το πρωινό του Μάρτη, η Αριάδνη ξυπνάει από μια δυνατή βροντή. Ψάχνει με το χέρι της για τον άντρα της και όταν αγγίζει τα κρύα σεντόνια, καταλαβαίνει πως έχει φύγει από ώρα. Τι έγινε; Την είχε πάρει ο ύπνος; Γιατί δεν ξύπνησε στην ώρα της, για να του ετοιμάσει το πρόγευμα; Σηκώνεται, βάζει τη ρόμπα της και τότε θυμάται, πως το βράδυ δεν είχε κοιμηθεί καθόλου. Σίγουρα θα την πήρε ο ύπνος τα χαράματα κι ο άντρας της την λυπήθηκε να την ξυπνήσει...

Προχωρεί προς το παράθυρο και ανοίγει τις κουρτίνες. Ο συννεφιασμένος ουρανός της φέρνει μια μελαγχολία. Πώς άλλαξε έτσι ο καιρός; Χθες ακόμη είχε λιακάδα... Στέκεται και κοιτάζει αφηρημένα τις στάλες της βροχής, που πέφτουν στο τζάμι... Δε σκέφτεται τίποτα, λες και το είναι της αρνιέται ν' ακολουθήσει τη σκέψη της. Σε λίγο όμως, τινάζεται πάνω, όταν το μυαλό της τίθεται ξαφνικά σε... λειτουργία και συνειδητοποιεί πως σήμερα είναι 22 του Μάρτη. Αυτή η μέρα, που τόσο πολύ την έχει βασανίσει... Πρέπει ως τις έντεκα η ώρα να έχει αποφασίσει. Χθες το βράδυ χίλιες φορές πίστεψε πως πήρε την απόφαση και χίλιες φορές άλλαξε γνώμη.

Μέρες τώραν την βασανίζει εκείνο το γράμμα της Αϊσέ, σταλμένο από την Αγγλία. Το διάβασε τόσες φορές, ώστε το έχει μάθει σχεδόν απ' έξω:

Λονδίνο, 2.3.97

Αγαπημένη μου και αξέχαστη φίλη,

Βλέπεις σου γράφω το γράμμα στα Ελληνικά, για να δεις πως δεν τα ξέχασα κι ας έχουν περάσει τόσα χρόνια... Θυμάσαι όταν ήμασταν μικρές και διαβάζαμε μαζί τα μαθήματά μας; Εμένα μου άρεσε πάντα να παίρνω στα χέρια μου το δικό σου βιβλίο. Ήταν τόσο όμορφο! Ακόμα έχω στο νου μου την Άννα, τη Λόλα, τον Μίμη... Μου άρεσε τόσο πολύ να διαβάζω μαζί σου κι ας μη γυρνούσες ποτέ εσύ, να κοιτάξεις το δικό μου βιβλίο... Θυμάμαι μάλιστα μια μέρα που απόρησε ο πατέρας, πως έμαθα να διαβάζω και να γράφω Ελληνικά!

Ας τ' αφήσουμε όμως αυτά κι ας έρθουμε στον λόγο που αποφάσισα να σου γράψω. Ξέρεις, Αριάδνη, από τότε που έγινε ο πόλεμος κι έφυγες απ' την Κερύνεια, δεν ήξερα πού να σε βρω. Ήθελα τόσο πολύ να μάθω τι απέγινες... Περίμενα πάντα να μου γράψεις εσύ. Δεν πήρα όμως ποτέ γράμμα σου. Θέλω να πιστεύω, πως ο πόλεμος δεν επηρέασε τη φιλία μας. Δεν είναι δυνατό να ξεχαστούν ποτέ τα όμορφα χρόνια, που περάσαμε μαζί.

Θυμάσαι όταν έγιναν οι "φασαρίες το 1964 και αναγκαστήκαμε να φύγουμε για την Αγγλία; Πόσο πολύ κλάψαμε τότε που χωρίσαμε... Ήμασταν τόσο καλές φίλες... Σου έγραφα συχνά και μου απαντούσες.

Χάρηκα πολύ, όταν βρήκα τυχαία εδώ, στο Λονδίνο, τη θεία σου την Τασία και μού 'δωσε τη διεύθυνσή σου στη Λευκωσία.

Αριάδνη, καλή μου φίλη, θέλω πολύ να σε δω. Έχουν περάσει τόσα χρόνια... Θυμάμαι, η τελευταία φορά που σε συνάντησα ήταν το 1973, όταν είχα έρθει στην Κύπρο για διακοπές. Από τότε έχασα τα ίχνη σου... Συνέβηκαν και τόσα πολλά στην Κύπρο... Δε θέλω όμως να μιλάμε γι' αυτά...

Τώρα έρχομαι πάλι στην Κύπρο στις 20 του Μάρτη. Μόνο που αυτή τη φορά η Κύπρος είναι μοιρασμένη και τα πράγματα δεν είναι όπως τότε... Θα έρθω στο... τούρκικο μέρος... θέλω να πω στο τμήμα που κρατούν οι δικοί μας. Είναι η γυναίκα του αδερφού μου εκεί με τα παιδιά τους... Ξέρεις, ο αδερφός μου ο Αχμέτ, σκοτώθηκε στον πόλεμο το 1974...

Λοιπόν, έχω κανονίσει μέσω του Ο.Η.Ε. να συναντηθούμε. Ήταν αρκετά δύσκολο. Βοήθησε όμως το αγγλικό μου διαβατήριο. Θέλω οπωσδήποτε να σε δω. Θα είμαι στη Λευκωσία, στο Λήδρα Πάλας, στις 22 του Μάρτη, η ώρα έντεκα το πρωί. Θα σε περιμένω με αγωνία. Έχουμε τόσα πολλά να πούμε. Σίγουρα θα παντρεύτηκες... Θυμάμαι εκείνο το όμορφο παλικάρι, τον αρραβωνιαστικό σου, που τον γνώρισα το 1973. Πόσο αγαπημένοι κι ευτυχισμένοι ήσασταν...

Τα πόδια της Αριάδνης αρχίζουν να τρέμουν, η καρδιά της χτυπάει δυνατά και νιώθει εκείνο τον γνώριμο πόνο στο στομάχι. Αισθάνεται ζαλάδα και πιάνεται από την κουρτίνα του παραθύρου, για να μην πέσει.

Μια αστραπή φωτίζει το δωμάτιο και σε λίγο ακούγεται η δυνατή βροντή. Η βροχή δυναμώνει και χτυπάει τα τζάμια με μανία. Ακολουθούν κι άλλες βροντές... Όμως η Αριάδνη δεν ακούει πια ούτε τη βροχή, ούτε τις βροντές. Στ' αυτιά της σφυροκοπούν οι βόμβες που πέφτουν, ο δαιμονισμένος ήχος των αεροπλάνων και τα ουρλιαχτά των γυναικών... Ακούει το κλικ του όπλου και βλέπει τον Τούρκο στρατιώτη, να την κοιτάζει λαίμαργα, να την αρπάζει απ' τα μαλλιά και να τη ρίχνει κάτω... Να της ξεσκίζει τα ρούχα... όλα τα ρούχα... Και ύστερα πόνοι... δυνατοί... Δεν μπόρεσε ποτέ να ξεχωρίσει, αν ο πόνος του κορμιού ήταν πιο έντονος από τον πόνο της ψυχής...

Όσες φορές έρχεται αυτός ο εφιάλτης, σταματάει πάντα εδώ. Η Αριάδνη δε θυμάται τίποτ' άλλο. Θυμάται μόνο τα λευκά σεντόνια στο νοσοκομείο και το γλυκό πρόσωπο της νοσοκόμας, να της χαμογελά και να της λέει: «Ησύχασε... Το μωρό που έχεις στα σπλάχνα σου είναι καλά... Φάνηκες τυχερή...»

Ναι, αλήθεια, είχε φανεί τυχερή μέσα στην ατυχία της. Μετά από έξι μήνες, γέννησε ένα υγιέστατο κοριτσάκι! Χαμογελάει στη σκέψη της κόρης της, που είναι σήμερα είκοσι τριών χρονών. Ύστερα όμως η καρδιά της σφίγγεται πάλι. Σέρνεται ως τη σιφονιέρα και ανοίγει το δεύτερο συρτάρι. Παραμερίζει μερικά εσώρουχα και παίρνει στα χέρια τη φωτογραφία... Ανταποδίδει, μ' ένα λυπημένο χαμόγελο, το χαρούμενο χαμόγελο του παλικαριού, που την κοιτάζει και χαϊδεύει το πρόσωπό του... Ύστερα σφίγγει τη φωτογραφία στο στήθος της και αυτή πηγαινοέρχεται από τους λυγμούς της.

– Αντρέα... Αντρέα... ψιθυρίζει και βλέπει μπροστά της τη μορφή του, να την κοιτάζει ανήσυχα.

– Μα τι έγινε, Αντρέα; Λένε πως ήρθαν οι Τούρκοι.

– Αγάπη μου, πρέπει να φύγω. Έγινε επιστράτευση και πρέπει να βρεθώ σε μισή ώρα...

– Δε με νοιάζει πού πρέπει να βρεθείς. Δε σ' αφήνω να πας πουθενά, θα σε σκοτώσουν οι Τούρκοι.

– Δε γίνεται, γλυκιά μου, πρέπει να πάω. Η πατρίδα με χρειάζεται... Προσπάθησε να φανείς δυνατή... Γειά σου, αγάπη μου. Να προσέχεις τον εαυτό σου και το μωρό μας, που έχεις στα σπλάχνα σου.

– Αντρέαααα...

Η φωνή της έσβησε μέσα στον ήχο των πυροβολισμών και των εκρήξεων κι εκείνος χάθηκε από τα μάτια της. Ξαφνικά τον είδε να μπαίνει στην καρότσα ενός φορτηγού, όπου ήταν στριμωγμένοι πολλοί άντρες. Έτρεξε και φώναξε με όλη της τη δύναμη:

– Αντρέαααα...

Εκείνος πετάχτηκε από το φορτηγό κι έτρεξε κοντά της. Σφιχταγκαλιάστηκαν χωρίς να πουν λέξη. Ύστερα τα χείλη τους ενώθηκαν σ' ένα απελπισμένο φιλί. Την άφησε αμίλητος και προχώρησε με αργό βήμα προς το φορτηγό.

Αυτή ήταν η τελευταία φορά που τον είδε. Από τότε χάθηκε. Κανείς δεν ξέρει τι έγινε, αν ζει ή αν πέθανε...

Κάτι μέσα της βαθιά, της λέει πως είναι ζωντανός και κάποτε θα γυρίσει. Σίγουρα θα γυρίσει... Αυτό το ένστικτό της, αυτή η φωνή μέσα της, την εμπόδιζε να παντρευτεί. Πώς μπορούσε να παντρευτεί κάποιον άλλο, όταν η καρδιά της και η ψυχή της ολόκληρη, ανήκε κάπου αλλού;

Ο γάμος της με τον Αντρέα είχε προγραμματιστεί για τα Χριστούγεννα, όταν θα τέλειωνε και το σπίτι τους. Όμως το παιδί, που ήρθε αναπάντεχα, άλλαξε τα σχέδιά τους. Έπρεπε να επισπεύσουν το γάμο. Έτσι ορίστηκε το τέλος του Αυγούστου. Θυμάται η μάνα της, που όλο γκρίνιαζε πως δε θα προλάβαινε να ετοιμάσει τα προικιά της.

Ένα μικρό χαμόγελο ζωγραφίζεται στο πρόσωπό της, όταν φέρνει στη σκέψη της τη συγχωρεμένη τη μάνα της, που πέθανε με τον καημό του ξεριζωμού, της προσφυγιάς, αλλά κυρίως του αγνοούμενου γαμπρού της. Τα προικιά τα είχε ετοιμάσει η δόλια μάνα, το ίδιο και το σπίτι. Δούλευε η ίδια στην οικοδομή και βοηθούσε τον άντρα της. Ήταν δυνατή και γεροδεμένη. Όμως πίσω από το δυνατό κορμί, κρυβόταν μια ευαίσθητη καρδιά, που τσάκισε από τον καημό... Τα μάτια της Αριάδνης γεμίζουν δάκρυα. «Μάνα, αν ήξερες πόσο πολύ σε χρειάζομαι...», ψιθυρίζει.

Σφίγγει στο στήθος της τη φωτογραφία και η σκέψη της πετάει στο νεόκτιστο σπίτι της. Πόσα όνειρα έκανε! Πόσες φορές φαντάστηκε τον εαυτό της ευτυχισμένο, μαζί με τον Αντρέα και τα παιδιά της... Άραγε ποια Τουρκάλα το χαίρεται τώρα το σπίτι, που δεν πρόλαβε να το χαρεί; Τα προικιά της, που με τόση αγάπη και τόσους κόπους η μάνα τα έφτιαξε; Όμως κι αν τα είχε, τι θα τά 'κανε; Χωρίς τον αγαπημένο της τίποτα δεν είχε αξία πια... Πάντα τον περίμενε και τώρα ακόμα τον καρτερά και ας λένε όλοι ότι δεν υπάρχουν αγνοούμενοι... δεν υπάρχουν ελπίδες. Εκείνη τον περιμένει πάντα...

Κι όμως... έχει παντρευτεί κάποιον άλλο. Ο Γιώργος ήταν συνάδελφός της και την αγαπούσε. Όταν της ζήτησε να τον παντρευτεί, εκείνη τρόμαξε. Λίγο έλειψε να τον χαστουκίσει. Όλο το είναι της και η σκέψη της αρνιόταν πεισματικά να δεχτεί τη σκληρή πραγματικότητα. Ύστερα το ξανασκέφτηκε... Το κοριτσάκι της ήταν τότε οκτώ χρονών και χρειαζόταν έναν πατέρα. Και οι δυο τους χρειάζονταν κάποιο προστάτη. Δέχτηκε να τον παντρευτεί, όμως τότε δεν τον αγάπησε, όπως αγάπησε τον Αντρέα. Όσο κι αν προσπάθησε, δεν μπόρεσε ποτέ να νιώσει εκείνο το συγκλονιστικό, το δυνατό πάθος, που ένιωθε κάποτε για τον αρραβωνιαστικό της. Η σκέψη της και η καρδιά της ήταν δοσμένες σ' εκείνον. Ο Γιώργος το καταλάβαινε κι έδειχνε πάντα τόση κατανόηση. Η Αριάδνη το ήξερε πως γνώριζε για την κρυμμένη φωτογραφία. Την είδε μια μέρα που την κρατούσε. Είχε μπει αθόρυβα στο υπνοδωμάτιο και το ίδιο αθόρυβα βγήκε, χωρίς να πει λέξη. Εκείνη όμως τον ένιωσε κι εκτίμησε πολύ τη διακριτικότητά του.

Ο Θεός δεν τους έστειλε άλλα παιδιά. Έτσι ο Γιώργος έδωσε όλη του την αγάπη στην Ελένη. Την αγάπησε σαν δικό του παιδί.

Ούτε κατάλαβε η Αριάδνη πόση ώρα καθόταν εκεί, στην άκρη του κρεβατιού, κρατώντας τη φωτογραφία. Κοιτάζει το ρολόι, που βρίσκεται στον τοίχο και τρομάζει. Η ώρα είναι εννιά και τριάντα. Έχει μια ώρα στη διάθεσή της, για ν' αποφασίσει. Βάζει προσεκτικά τη φωτογραφία στη θέση της, την σκεπάζει με τα μοσχομυρισμένα εσώρουχα, κλείνει το συρτάρι και σηκώνεται αποφασιστικά. «Δε χρειάζεται να το σκεφτώ», ψιθυρίζει με μια δόση κακίας. «Δε θα πάω. Ας με περιμένει η Αϊσέ. Τούρκισσα δεν είναι κι αυτή; Όλες ίδιες είναι...» Σκέφτεται πως είχαν δίκιο η κόρη της κι ο άντρας της, που τη συμβούλευαν το προηγούμενο βράδυ, πως δεν έπρεπε να πάει. Όχι, δε θα πήγαινε.

Βέβαια, η Αϊσέ δεν ήξερε τίποτε. Πίστευε πως είναι ευτυχισμένη μαζί με τον Αντρέα... Αχ! να μπορούσε να πήγαινε, να της έλεγε πόσα τράβηξε, πόσο πολύ υπέφερε και πόσο υποφέρει ακόμα...

Στη σκέψη της έρχονται εκείνα τα όμορφα, ξέγνοιαστα παιδικά χρόνια. Γίνεται πάλι παιδί και τρέχει πιασμένη χέρι-χέρι με την Αϊσέ κι η καρδιά της φτερουγίζει. Μια βροντή βάλθηκε να την επαναφέρει στην πραγματικότητα. Η Αριάδνη βρίσκεται κάπου ανάμεσα στο χθες και στο σήμερα.

Προχωρεί στην κουζίνα και φτιάχνει μηχανικά τον καφέ της. Κάθεται στο τραπέζι και ξαφνικά βλέπει μπροστά της ένα τσούρμο παιδιά, να τρέχουν προς το πάρκο. Δίπλα της η φίλη της, η Αϊσέ, την κρατάει απ' το χέρι. Η Λεϊλά, η μικρότερη αδερφή της Αϊσέ, που πάντα ζήλευε, τη σκουντά και παίρνει αυτή το χέρι της αδερφής της. Τότε η Αϊσέ μπαίνει ανάμεσά τους και παίρνει και τις δυο στην αγκαλιά της...

Η Αριάδνη ήταν μοναχοκόρη και δεν είχε αδέρφια για να παίξει. Το σπίτι τους ήταν ακριβώς δίπλα απ' το σπίτι της Αϊσέ, που είχε άλλα δυο αδέρφια, τη Λεϊλά και τον Αχμέτ. Έτσι όλη μέρα έπαιζε με τα Τουρκάκια. Σαν μεγάλωσε, έκανε περισσότερη παρέα με την Αϊσέ, γιατί ήταν συνομήλικες. Ο πατέρας της Αϊσέ, ο Κεμάλ, δούλευε αστυνομικός. Ήταν πολύ καλός άνθρωπος κι έδειχνε κατανόηση, που η κόρη του προτιμούσε τη φιλία μιας Ελληνοπούλας. Εξάλλου και η μητέρα της Αϊσέ ήταν πολύ καλή φίλη με τη μάνα της Αριάδνης. Θυμάται η Αριάδνη, όταν γιόρταζαν το Ραμαζάνι, που ερχόταν η μάνα της Αϊσέ και τους έφερνε ένα ταψί γεμάτο με γλυκά. Εκείνο το γλυκό,

το εκμέκ-κατεΐφ, πόσο πολύ άρεσε στην Αριάδνη! Αλλά και η μητέρα της, όταν το Πάσχα έφτιαχνε τις φλαούνες, τα τσουρέκια και τα κουλούρια, τους έδινε απ' όλα.

Ήταν όμως πολλά πράγματα, που δεν μπορούσαν να χωρέσουν σ' ένα οχτάχρονο κεφάλι. Μια μέρα η Αριάδνη ρώτησε τη μάνα της: «Πες μου, μαμά, ποια διαφορά έχουμε με την Αϊσέ, τη Λεϊλά και τον Αχμέτ και αυτοί πηγαίνουν σε άλλο σχολείο και σε άλλη εκκλησία;» Η μάνα της έμεινε για λίγο σκεφτική. Ύστερα την αγκάλιασε και της είπε: «Καμιά διαφορά, παιδί μου. Είμαστε όλοι δημιούργημα του ίδιου Θεού και πιστεύουμε σ' Αυτόν, με τη διαφορά ότι οι Τούρκοι τον λένε Αλλάχ...»

Πίνει μια γουλιά απ' τον καφέ της και χτυπάει με δύναμη το χέρι της στο τραπέζι: «Όχι, μάνα, έκανες λάθος. Δεν είμαστε ίδιοι. Εκείνοι είναι κακοί άνθρωποι... Κακοί... κακοί...» Χτυπάει και πάλι τη γροθιά της στο τραπέζι, πιο δυνατά αυτή τη φορά. Το φλιτζάνι αναποδογυρίζεται και ο καφές χύνεται στο τραπεζομάντιλο. Τα μάτια της θολώνουν. Ο χυμένος καφές πάνω στο άσπρο τραπεζομάντιλο, γίνεται ξαφνικά κόκκινος και βλέπει όλο κόκκινο... κόκκινο αίμα, όχι στο τραπεζομάντιλο, αλλά στο κορμί της. Ακούει το κλικ του όπλου και ο εφιάλτης έρχεται πάλι πιο έντονος αυτή τη φορά. Εκείνο το απαίσιο βλέμμα του Τούρκου στρατιώτη είναι ακριβώς το ίδιο... Ίδιος και ο πόνος...

Το κουδούνισμα του τηλεφώνου τη συνεφέρνει. Με μεγάλη προσπάθεια κατευθύνεται προς το τηλέφωνο και με χέρια που τρέμουν, σηκώνει το ακουστικό.

– Αριάδνη, αγάπη μου, είσαι καλά;

– Ναί, είμαι καλά, λέει και προσπαθεί να χαμογελάσει, λες και ο άντρας της θα την έβλεπε από την άλλη άκρη του σύρματος. Κι όμως εκείνος το νιώθει κι ας μη βλέπει. Το αισθάνεται πως κάτι δεν πάει καλά.

– Θέλεις, γλυκιά μου, να έρθω στο σπίτι;

– Όχι, Γιώργο, είμαι μια χαρά.

– Νομίζω πως δεν χρειάζεται να σε ρωτήσω, αν θα πας στο ραντεβού σου με την Αϊσέ. Είχες από χθες πάρει την απόφασή σου. Η Αϊσέ είναι μια Τούρκισσα. Μπορεί να μην ευθύνεται για το κακό, που μας προξένησαν οι Τούρκοι, όμως δεν παύει να είναι μια Τούρκισσα... Εμπρός..., Αριάδνη, γιατί δεν μιλάς; Μήπως άλλαξες γνώμη;

– Όχι... όχι... Έχεις δίκιο. Η Αϊσέ είναι μια Τούρκισσα...

– Αριάδνη, είσαι σίγουρη πως είσαι καλά;

– Ναι, αγάπη μου, είμαι καλά, σου λέω.

Κατεβάζει το ακουστικό κάπως ξαλαφρωμένη και προχωρεί προς το μπάνιο. Γεμίζει την μπανιέρα με νερό, ρίχνει αρκετό αφρόλουτρο και μπαίνει μέσα. Το ζεστό νερό την ηρεμεί. Νιώθει χαλαρωμένη και κλείνει τα μάτια, για ν' απολαύσει τη γαλήνη της στιγμής. Μέσα σ' όλη εκείνη την ηρεμία προβάλλει μπροστά της μια μορφή. Σ' ένα πλαίσιο, σαν σε φωτογραφία με γαλάζιες και μπλε αποχρώσεις, βλέπει ένα δεκάχρονο κοριτσάκι να της χαμογελά.

– Α ρ ι ά ν θ η ! Γειά σου. Είσαι καλύτερα σήμερα; Σου έφερα τα μαθήματά σου...

Ξαπλωμένη μέσα στην μπανιέρα η Αριάδνη κάνει ταξίδι στο χρόνο. Αφήνει ελεύθερη τη σκέψη της να πετάξει.

– Αριάνθη!

Χαμογελά, καθώς θυμάται εκείνο τον χαρακτηριστικό τρόπο, με τον οποίο πρόφερε τ' όνομά της η Αϊσέ. Ποτέ δεν κατάλαβε γιατί τη φώναζε έτσι. Ίσως δυσκολευόταν με το σύμπλεγμα -δν- και αντί αυτού βρήκε πιο έυκολο το -νθ- Ποιος ξέρει; Όμως η Αριάδνη πάντα αναρωτιόταν. Της έκανε εντύπωση και την προβληματίζε το γεγονός ότι όλα τ' άλλα ονόματα, ακόμα και τα πιο δύσκολα, τα πρόφερε κανονικά στα Ελληνικά. Μόνο το δικό της όνομα το πρόφερε... - και το τόνιζε μάλιστα - μ' αυτόν τον χαρακτηριστικό τρόπο. Ίσως να το 'κανε σκόπιμα, γιατί της άρεσε πιο πολύ το... Αριάνθη! Η αλήθεια ήταν πως και της Αριάδνης της άρεσε πολύ να την φωνάζει έτσι. Της φαινόταν πως ταίριαζε με το... Μυριάνθη και τότε μύρια λουλούδια άνθιζαν μες στην καρδιά της. Έτσι και τώρα, μια παράξενη ευτυχία την πλημμυρίζει, καθώς η σκέψη της σεργιανίζει στα όμορφα μονοπάτια του χθες κι έρχονταν λίγες-λίγες οι ξεχασμένες στιγμές.

Όμως, γιατί η Αϊσέ της έφερε τα μαθήματα; Α! το θυμήθηκε. Είχε αρρωστήσει τότε με ανεμοβλογιά κι έμενε στο σπίτι αρκετές μέρες. Η μητέρα της παρακάλεσε μερικές συμμαθήτριες της – που ήταν μάλιστα και φίλες της – να έρχονται να της δείχνουν τα μαθήματα, που έβαζε ο δάσκαλος, για να διαβάζει στο σπίτι και να μη μείνει πίσω. Καμιά από τις συμμαθήτριές της δεν ήρθε. Μάλιστα μια απ' αυτές, η Βάσω, κάποια μέρα που περνούσε απ' το σπίτι, της φώναξε με κακία: «Δεν ερχόμαστε, γιατί φοβόμαστε ότι θα μας μεταδώσεις την καταραμένη σου αρρώστια και θα γίνουμε κι εμείς έτσι άσχημες σαν εσένα, γεμάτες σπυριά...»

Πόσο πολύ πόνεσε τότε η Αριάδνη! Θυμάται που έκλαιγε, σαν έρχονταν αυτά τα λόγια στο μυαλό της. Όλη μέρα κοιταζόταν στον καθρέφτη και ρωτούσε: «Πες μου, μαμά, θα φύγουν αυτά τα σημάδια;»

Καθώς βρίσκεται ξαπλωμένη στην μπανιέρα, φέρνει το χέρι στο μάγουλό της και αγγίζει την απαλή και λεία επιδερμίδα της. Χαμογελά στην ανάμνηση εκείνης της ανησυχίας. Δεν έχασε την ομορφιά της. Εξακολουθούσε να είναι όμορφη παρά τις μικρές ρυτίδες που πρόσθεσαν, όχι μόνο ο χρόνος, αλλά και οι κακουχίες και οι στενοχώριες...

Η σκέψη της Αριάδνης γυρίζει πάλι πίσω, στο δεκάχρονο κορίτσι με τα σημάδια της ανεμοβλογιάς. Εκείνο όμως που τη συγκλονίζει, είναι μια άλλη ανάμνηση που έρχεται στο μυαλό της. Από την πρώτη μέρα που αρρώστησε, η Αϊσέ ήταν στο πλευρό της. Δεν έφυγε ούτε στιγμή από κοντά της. Όταν την βρήκε να κλαίει εκείνη τη μέρα, που την πλήγωσε η Βάσω με τα φαρμακερά της λόγια, δεν είπε τίποτε. Έμεινε για λίγο σκεφτική και ύστερα έφυγε τρεχάτη. Γύρισε σε μια ώρα περίπου και της είπε γεμάτη χαρά:

– Σου 'φερα τα μαθήματα, που έβαλε σήμερα ο δάσκαλός σου.

Η Αριάδνη απόρησε.

– Μα, εσύ πηγαίνεις σε άλλο σχολείο... Πώς;

– Σουτ! Μη ρωτάς τίποτα. Είναι μυστικό. Από αύριο θα έχεις κάθε μέρα τα μαθήματά σου και μάλιστα θα διαβάζουμε μαζί.

Η Αριάδνη έμεινε για λίγο σκεφτική. Δεν την απασχολούσε το μυστικό της Αϊσέ. Κάτι άλλο βασάνιζε το μυαλό της.

– Αϊσέ, πες μου, εσύ δε φοβάσαι μήπως σου μεταδώσω την αρρώστια μου; τη ρώτησε δειλά.

Η Αϊσέ πήγε κοντά της, την άγγιξε με τα δυο της χέρια στα μπράτσα, την έσφιξε δυνατά και της είπε, κοιτάζοντάς την ίσια στα μάτια:

– Τι φίλες είμαστε; Αφού εσύ αρρώστησες, αν αρρωστήσω κι εγώ τι πειράζει; Μήπως τώρα, που εσύ υποφέρεις και πονάς, δεν πονάω κι εγώ;

Έμεινε για λίγο να την κοιτάζει με τα μάτια υγρά. Ύστερα έσκυψε, τη φίλησε κι έτρεξε να φύγει. Στην πόρτα κοντοστάθηκε, γύρισε και της φώναξε:

– Και για να σου φύγει η απορία, θα σου πω το μυστικό. Πήγα και βρήκα τον δάσκαλό σου και κάναμε συμφωνία...

Τα μάτια της Αριάδνης γέμισαν δάκρυα. Η Αϊσέ ήταν πάντα μέσα στην καρδιά της. Όμως από κείνη τη μέρα μπήκε πιο βαθιά και κράτησε μια ξεχωριστή θέση για πολύ καιρό... για πάντα...

Όταν πήγε στο γυμνάσιο η Αριάδνη βρήκε κι άλλες φίλες, έκανε καινούργιες συμμαθήτριες, όμως ποτέ, καμιά δεν την αγάπησε όσο η Αϊσέ. Συνέχισαν να είναι φίλες και στα εφηβικά τους χρόνια. Εκείνα τα περίεργα σκιρτήματα της καρδιάς, που οι νέοι τα λένε αγάπη, μαζί τα 'νιωσαν...

Ένα γλυκό χαμόγελο ζωγραφίζεται στα χείλη της, καθώς φέρνει στη σκέψη της όλες εκείνες τις... μυστικές τους συνομιλίες, πότε κλεισμένες στο δωμάτιο της Αϊσέ και πότε στο δικό της. Στην Αϊσέ, μονάχα σ' αυτήν, είχε αποκαλύψει το μεγάλο της έρωτα για τον κούκλο καθηγητή της! Και ύστερα όταν ο Νικόλας, ο συμμαθητής της, την πολιορκούσε επίμονα, ζήτησε τη συμβουλή της Αϊσέ, για να τον ξεφορτωθεί. Δεν τον ήθελε, γιατί αγαπούσε τον Αλέξανδρο, ένα όμορφο αγόρι, που πήγαινε στην τελευταία τάξη του γυμνασίου... Η Αϊσέ πάλι, με τη σειρά της, της εκμυστηρευόταν τους δικούς της έρωτες!

Ύστερα η Αϊσέ έφυγε... Χώρισαν, ακριβώς πάνω στην πιο κρίσιμη εφηβική τους ηλικία, τότε που χρειαζόταν τόσο πολύ η μια την άλλη. Η Αριάδνη ποτέ δε μίλησε σε καμιά άλλη για τα μυστικά της. Τα 'γραφε στην Αϊσέ και κείνη της έγραφε τα δικά της.

Βγαίνει από το μπάνιο, παίρνει την πετσέτα και σκουπίζεται βιαστικά. Μπαίνοντας στο υπνοδωμάτιο κοιτάζει το ρολόι στον τοίχο. Η ώρα είναι δέκα και τριάντα. Νιώθει ένα δυνατό πόνο στο στομάχι. Τον αγνοεί και αρχίζει να ντύνεται γρήγορα γρήγορα.

Βγαίνοντας έξω, κοιτάζει τον κήπο της. Τα τριαντάφυλλα της χαμογελούν. Η βροχή έχει σταματήσει κι ένας δειλός ήλιος προσπαθεί να προβάλει από τα πελώρια σύννεφα. Μπαίνει στο αυτοκίνητο μουρμουρίζοντας: «Σίγουρα δεν ευθύνεται καθόλου η Αϊσέ για το κακό που έκαναν οι Τούρκοι σε μένα και στην πατρίδα μου... Στο

κάτω κάτω κι αυτή έχασε τον αδερφό της στον πόλεμο... Κι όμως θέλει να με δει... Σίγουρα μ' αγαπά ακόμα... Κι εγώ τον αγαπώ. Εξάλλου νοστάλγησα τόσο πολύ ν' ακούσω πάλι να με φωνάζουν... Α ρ ι ά ν θ η!»

Αισθάνεται μέσα της μια περίεργη χαρά. Βάζει μπρος τη μηχανή και ξεκινάει. Στο δρόμο η διάθεσή της είναι πολύ καλή. Καθώς οδηγεί σιγοτραγουδάει ένα σκοπό, που ακούγεται από το ραδιόφωνο.

Φτάνει στο ξενοδοχείο Λήδρα Πάλας. Κατεβαίνει από το αυτοκίνητο και προχωρεί με ανάλαφρο βήμα. Ξαφνικά η ματιά της καρφώνεται στην τουρκική σημαία, που κυματίζει λίγα μέτρα πιο κάτω. Μένει ακίνητη. Ύστερα το βλέμμα της πλανιέται στον έρημο, χορταριασμένο δρόμο, που κόβεται από ένα συρματόπλεγμα και σταματάει σε μια πινακίδα που γράφει: «ΑΛΤ! ΠΡΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ». Ακούει το γνώριμο κλικ του όπλου και νιώθει τον εφιάλτη να ξανάρχεται πάλι. Ήχοι από αεροπλάνα... εκρήξεις βομβών, πυροβολισμοί, ουρλιαχτά, πόνος... αίματα... αίματα και... ξαφνικά τα αίματα γίνονται πορτοκαλιά, κίτρινα, πράσινα, γαλάζια, μοβ... Το κόκκινο της τούρκικης σημαίας εξαφανίζεται και τη θέση του παίρνουν τα χρώματα της ίριδας! Ένα μεγάλο, φωτεινό ουράνιο τόξο φαίνεται στον ουρανό. Ξεκινάει από ένα σημείο στον νότο, περνάει πάνω από τη γραμμή του Αττίλα και καταλήγει στον Βορρά. Η Αριάδνη μένει να το κοιτάζει αμίλητη. Δεν είναι η πρώτη φορά που βλέπει ουράνιο τόξο. Τούτο όμως εδώ είναι αλλιώτικο. Μερικές ηλιαχτίδες, που κατάφεραν να βγουν εκείνη τη στιγμή από ένα πελώριο σύννεφο, στέλλουν το φως τους στη γη και αρχίζουν έναν τρελό χορό με τα χρώματα της ίριδας. Η καρδιά της σκιρτάει: «Ένα ουράνιο τόξο ενώνει την Κύπρο μας», σκέφτεται, «Σίγουρα δεν υπάρχουν σύνορα... Όταν οι άνθρωποι έχουν τη δύναμη, τότε γκρεμίζουν τα σύνορα...»

Τα πόδια της, που ως τη στιγμή εκείνη τα 'νιωθε τόσο βαριά, γίνονται πάλι ανάλαφρα. Περπατάει με αποφασιστικό βήμα και φτάνει ως την πόρτα του ξενοδοχείου.

– Α ρ ι ά ν θ η! ακούει μια δυνατή γνώριμη φωνή. Την βλέπει να τρέχει προς το μέρος της με ανοιχτή αγκαλιά. Αγκαλιάζονται δακρυσμένες.

– Α ρ ι ά ν θ η! επαναλαμβάνει σιγανά αυτή τη φορά. Κι εκείνη νιώθει την καρδιά της να γεμίζει με μύρια ανθισμένα λουλούδια.

ΑΓΝΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

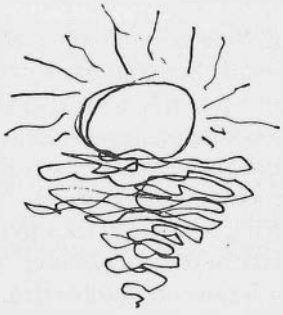

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἡ τέχνη τοῦ λόγου δὲν ἔχει ὡς πρώτη ὕλη ὑλικὸ ἄψυχο (χῶρο, χρῶμα, μάρμαρο) ἀλλὰ ὑλικὸ ζωντανό, ἀνθρωπογενές, ἐξελισσόμενο, τὴ γλώσσα. Ὁ ἔναρθρος λόγος εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης πνευματικότητας, τοῦ λογικοῦ καὶ κοινωνοῦντος ὄντος, τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ λόγος εἶναι τὸ ἔνδυμα τῆς ψυχῆς· ἀποτυπώνει τὸν παλμό, τὴ διάθεση, τὴν κάθε της κίνηση, τὸν πλοῦτο ἢ τὴ φτώχια της, τὴν ἄνεση ἢ τὴν καταπίεσή της, τὴ μεγαλοσύνη ἢ τὴ στενοκαρδία της.

Ἡ γλώσσα δουλεύεται, παιδεύεται ὅπως καὶ ἡ ψυχή. Ἡ ψυχὴ δουλεύεται στὴ δοκιμασία, τὸν πόνο, τὴ συμφορὰ καὶ στρέφεται «ἔνδον» νὰ βρεῖ τὶς ρίζες, τὶς καταβολές, τὴν πρωταρχή της. Ἐκεῖ ὅλα εἶν' ἁπλά· καμιὰ ἐπιτήδευση δὲ χωράει· ἐπειδὴ διαλάμπει ὅ,τι ἀποκαλοῦμε «φωτισμὸν ἀληθείας». Λαμπροφορούσα ψυχὴ ἐκπέμπει λόγο διάφανο, εὔγλωττο, ἀληθινό, πεισματικό. Ἡ εὐφράδεια εἶναι καρπὸς ψυχοπνευματικοῦ χώρου φωτεινοῦ.

Ὁ πραγματικὸς λογοτέχνης δημιουργεῖ τὸν δικό του ἀποκλειστικὰ τρόπο ἔκφρασης, ὅ,τι ἀποκαλοῦμε ὕφος, στύλ. Γνωστὴ ἡ χαρακτηριστικὴ ἀπόφανση τῶν Γάλλων πὼς «τὸ ὕφος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος». Γιατὶ ἀκριβῶς προσδιορίζει ὁλόκληρο τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ στάση ζωής του, τὴν εὐαισθησία ἢ τὴν ἀναλγησία του, τὴν εὐγένεια ἢ τὴν ποταπότητά του.

Ἡ γλώσσα εἶναι παράξενο ὑλικό. Εὔπλαστο μὰ καὶ σκληρό· πιὸ σκληρὸ ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ τὸ σίδερο. Μορφώνεται ὕστερα ἀπὸ ἀγώνα ἐπίμονο καὶ μακροχρόνιο. Οἱ μεγάλοι λογοτέχνες τὸ γνωρίζουν αὐτό: ἀπὸ τὸν Σολωμὸ ποὺ δημιούργησε τὴ νεοελληνικὴ ποιητικὴ γλώσσα «μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο» ὡς τὸν Ἐλύτη, ποὺ «σ' ὅλη του τὴ ζωὴ – πάλευε μὲ τὴ γλώσσα κλεισμένος σ' ἕνα χῶρο ἑξήντα τετραγωνικῶν», κατὰ δική του ὁμολογία. Κι ὁ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος προσθέτει: «ὁ λογοτέχνης γιὰ νὰ πετύχει τὴν τέλεια ἔκφραση σημαίνει πὼς ἔχει κατανικήσει πολλοὺς δαίμονες μέσα του». Χρειάζεται ἄραγε νὰ μνημονεύσουμε ἐδῶ τὸν Καβάφη, ποὺ κατέληξε στὸν γνωστὸ πεζολογικό του τρόπο στα πενήντα τέσσερα χρόνια του ἢ τὸ ἀκαταμάχητο θέλγητρο τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους τοῦ Παπαδιαμάντη;

Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ 20ου αἰώνα μετέτρεψε τὴν κριτικὴ τῆς γλώσσας σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ της θέματα. Συγκεκριμένα στὴ «Λογικοφιλοσοφική Πραγματεία» τοῦ Λούντβιχ Βίτγκενστάιν, ποὺ εἶδε τὸ φῶς μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο κυριαρχοῦν τρία μεγάλα θέματα: ὁ κόσμος, ἡ γλώσσα καὶ ἡ λογική. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Βίτγκενστάιν ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ καταλήγει στὴ γλώσσα, στὴν ὁποία ὁ κόσμος ἀντικατοπτρίζεται ὡς «λογική παράσταση». Ἕνα ἀξίωμα τοῦ βιβλίου εἶναι πὼς «ὁ κόσμος γίνεται ἀντιληπτὸς μόνο μέσα ἀπὸ τὸ φίλτρο τῆς γλώσσας». Κατὰ τὸν Βίτγκεστάιν «ὁ κόσμος ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴ γλώσσα. Ὅπως λοιπὸν ὁ κόσμος ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴ γλώσσα, ἔτσι καὶ ἡ γλώσσα ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴ λογική. Ἡ λογικὴ προσφέρει τὴ δομή, τὸ πλέγμα, μέσω τοῦ ὁποίου συνδέονται ἡ γλώσσα καὶ ὁ κόσμος. Ἡ

διερεύνηση τῆς γλώσσας ὡς πρὸς τὴ λογικὴ δομὴ στὴν ὁποία βασίζεται, εἶναι γιὰ τὸν Βίτγκεστάιν ἡ οὐσιαστικὴ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἔτσι ἡ φιλοσοφία μετατρέπεται στὴν οὐσία σὲ γλωσσικὴ ἀνάλυση».

Στὶς μέρες μας μαζὶ μὲ ὅλες τὶς ἄλλες πνευματικὲς ἀξίες ὑποβαθμίζεται καὶ ἡ γλώσσα. Εὔκολα διαπιστώνουμε τὴν καταφρόνια, τὴ συρρίκνωση, τὴν κακοποίηση τῆς γλώσσας μας.

Κι ὅμως, ἡ αἰωνόβια ἑλληνικὴ μὲ τὴ διαιώνια ἐξέλιξη καὶ ποικιλομορφία της βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν σύγχρονων ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων. Συγκεκριμένα μαθαίνουμε πὼς τὸ CNN διανέμει παγκοσμίως (πρὸς τὸ παρὸν ἀφορὰ ἀγγλόφωνους καὶ ἱσπανόφωνους) ἕνα πρόγραμμα ἐκμάθησης τῆς ἑλληνικῆς ποὺ ἔχει παραγάγει ἡ μεγάλη ἑταιρεία ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν Apple μὲ τὸ δικαιολογητικὸ «ὅτι ἡ κοινωνία μας χρειάζεται ἕνα ἐργαλεῖο ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψει ν' ἀναπτύξει τὴ δημιουργικότητά της, καὶ θὰ τῆς προσφέρει γνώσεις περισσότερες ἀπ' ὅσες ὁ ἄνθρωπος μποροῦσε ὡς τώρα ν' ἀνακαλύψει». Βρεττανοὶ εἰδικοὶ διαπιστώνουν πὼς ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἐνισχύει τὴ λογική καὶ τονώνει τὶς ἡγετικὲς ἱκανότητες. Γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη ἀξία ὄχι μόνο στὴν πληροφορικὴ καὶ τὴν ἀνώτερη τεχνολογία, ἀλλὰ καὶ στὸν τομέα τῆς ὀργάνωσης καὶ τῆς διοίκησης· καὶ προτρέπουν τὰ ἀνώτερα στελέχη ἐπιχειρήσεων νὰ μάθουν ἀρχαῖα ἑλληνικά.

Τὸ Πανεπιστήμιο Ἰρμάιν τῆς Καλιφόρνιας ἀνέλαβε τὴν ἀποθησαύριση τοῦ πλούτου τῆς ἑλληνικῆς. Στὸν ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴ Ἴμυκο ἀποθησαυρίστηκαν 6 ἑκατομμύρια λεκτικοὶ τύποι τῆς γλώσσας μας καὶ ταξινομήθηκαν 8.000 συγγράμματα 4.000 ἀρχαίων ἑλλήνων καὶ τὸ ἔργο συνεχίζεται. Αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον προέκυψε ἀπὸ τὴ διαπίστωση πὼς οἱ ὑπολογιστὲς προχωρημένης τεχνολογίας δέχονται ὡς νοηματικὴ γλώσσα μόνο τὴν Ἑλληνική. Νοηματικὴ εἶναι ἡ γλώσσα ποὺ οἱ λέξεις της ἔχουν πρωτογένεια, ἐνῶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες (σημειολογικὲς γλῶσσες) οἱ λέξεις εἶναι συμβατικές, σημαίνουν δηλαδή κάτι, ἁπλῶς ἐπειδὴ ἔτσι «συμφωνήθηκε» μεταξὺ ἐκείνων ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦν. Ὅλες οἱ λέξεις στὴν Ἑλληνικὴ σημαίνουν: π.χ. γεωμέτρης (γῆ+μετρῶ) προφήτης (πρό-φημί). Τὰ πιὸ τέλεια προγράμματα Ἴμυκος, Γνώσεις καὶ Νεύτων ἀναπαριστοῦν τοὺς λεκτικοὺς τύπους τῆς ἑλληνικῆς σὲ ὁλοκληρώματα καὶ τέλεια σχήματα παραστατικῆς, πρᾶγμα ἀδύνατο γιὰ τὶς ἄλλες γλῶσσες.

Οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς θεωροῦν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς «μὴ ὁριακὴ» δηλαδὴ ὅτι μόνο σ' αὐτὴ δὲν ὑπάρχουν ὅρια καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαία στὶς νέες ἐπιστῆμες ὅπως ἡ Πληροφορική, ἡ Ἠλεκτρονική, ἡ Κυβερνητικὴ καὶ ἄλλες. Αὐτὲς οἱ ἐπιστῆμες μόνο στὴν Ἑλληνικὴ γλώσσα βρίσκουν τὶς νοηματικὲς ἐκφράσεις ποὺ χρειάζονται, χωρὶς τὶς ὁποῖες ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη ἀδυνατεῖ νὰ προχωρήσει.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἱσπανοὶ εὐρωβουλευτὲς ζήτησαν νὰ καθιερωθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ὡς ἡ ἐπίσημη γλώσσα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης.

Κι ἐμεῖς οἱ Νεοέλληνες, εἰδικοὶ καὶ μὴ (φιλόλογοι-λογοτέχνες) γλωσσομαθέστατοι καὶ «περὶ πολλὰ μεριμνῶντες καὶ τυρβάζοντες» ἀπαξιοῦμε μέχρι κακοποίησης τῆς γλώσσας μας, ἔχοντας τὴν ψευδαίσθηση τοῦ προσδευτισμοῦ καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς πρωτοπορίας.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Η ΕΡΜΗΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ PAUL CELAN

Ο Paul Celan είναι πιθανώς ο πιο δύσκολος στην ερμηνεία γερμανόφωνος ποιητής. Πολλά από τα ποιήματά του είναι τόσο ερμητικά, που ακόμα και γνώστες του συνόλου του έργου του δεν έχουν τον τρόπο να τα αποκωδικοποιήσουν. Ένα στοιχείο ακραίας ιδιωτικότητας, το οποίο εμπεριέχουν, αφήνει να υποθέσει κάποιος, ότι ένας στενός ίσως φίλος του ποιητή θα μπορούσε να παρακολουθήσει τις αλυσίδες των ποιητικών του συνδυασμών, διαβάζοντάς τες ως σημειολογικές παραπομπές σε προσωπικές εμπειρίες. Ο κανονικός όμως αναγνώστης, που δεν διαθέτει αυτό το προνόμιο, δεν έχει παρά να παραδώσει τα όπλα. Δεν μπορεί να κάνει τίποτε περισσότερο, απ' ότι να αφήσει το ποιητικό ερέθισμα να επιδράσει πάνω στη φαντασία του. Όμως εντελώς απρόσιτα δεν είναι όλα τα ποιήματα του Paul Celan. Το πιο γνωστό του, η περίφημη «Φούγκα του θανάτου», εκτιμάται προπάντων τόσο πολύ, επειδή έχει μια καθαρά αναγνωρίσιμη αναφορά στην πραγματικότητα. Ακόμα και χωρίς ερμηνευτική βοήθεια, μέσα από τα θραύσματα των εικόνων του κειμένου, ο αναγνώστης βλέπει να διαφαίνεται η κόλαση του Άουσβιτς. Άλλα ποιήματα, που δεν έχουν παρόμοιο συγκεκριμένο συσχετισμό, διανοίγονται στον αναγνώστη, αφού έχει εξοικειωθεί με τη γλώσσα των εικόνων του ευρύτερου έργου του. Πιο πολύ απ' ό,τι στον Trakl, στον Celan είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς ποια νοηματικά πεδία σηματοδοτούνται με λέξεις, όπως «μαλλιά», «παπαρούνα», «υδρία», «ώρα» κλπ. Επειδή όμως ο συνήθης αναγνώστης σπάνια θά 'ναι έτοιμος και σε θέση να αφοσιωθεί τόσο ριζικά σ' ένα ειδικά ποιητή, στο ακόλουθο ποίημα θα καταδειχθεί άλλη μια φορά, πόσο βαθιά μπορεί να διεισδύσει στο ποίημα μια ερμηνεία χωρίς τη στήριξη σε άλλο έργο.

Sprachgitter

Augenrund zwischen den Staeben.
Flimmertier Lid
rudert nach oben,
gibt einen Blick frei.

Iris, Schwimmerin, traumlos und trueb:
der Himmel, herzgrau, muss nah sein.
Schraeg, in der eisernen Tuelle,
der blakende Span.
Am Lichtsinn
erraetst du die Seele.

(Waer ich wie du. Waerst du wie ich.
Standen wir nicht
unter einem Passat?)

Die Fliesen. Darauf,
dicht beieinander, die beiden
herzgrauen Lachen:
zwei
Mundvoll Schweigen.

Φράγμα Ομιλίας

Στρογγύλο του ματιού στις κιγκλίδες ανάμεσα
Με λινά τριχίδια το βλέφαρο
κωπηλατεί προς τα πάνω,
ρίχνει ένα βλέμμα

Ίριδα, πλέουσα, δίχως όνειρα και θολή:
Ο ουρανός τεφρός, να κείται πρέπει σιμά.
Λοξά, σε σιδερένια κρήνη
Η φλόγα που μισοκαίει.
Στην αίσθηση του φωτός
εικάζεις τη ψυχή.

(Αν ήμουν όπως εσύ. Αν ήσουν όπως εγώ.
Δεν στεκόμασταν
κάτω απ' το ίδιο πέρασμα;)

Στο πλακόστρωτο επάνω,
σφιχτά μαζί, σαν γκρίζο της καρδιάς,
οι δυο νερογούβες:
δυο σιωπές
πλέριες.

«Το Φράγμα ομιλίας» ως τίτλος, οδηγεί ήδη τον αναγνώστη σε διπλή κατεύθυνση. Αφενός μπορεί να σκεφτεί κάποιος το κιγκλιδωτό διαχωριστικό επικοινωνίας ενός μοναστηριού ή μιας φυλακής, –αφετέρου, και το πιο πιθανό– μπορεί να δει τη λέξη σαν μεταφορά με αναφορά στην ίδια την ομιλία, που εμποδίζεται από ένα νοητό κιγκλιδωτό διάφραγμα.

«Στρογγύλο του ματιού στις κιγκλίδες ανάμεσα».

Κι αυτός ο στίχος επιτρέπει δύο ερμηνείες. Είτε πρόκειται για ένα πραγματικό μάτι, που γίνεται ορατό μέσα από τη κιγκλιδωτή γρίλια γλωσσικής επικοινωνίας, ή καταλαβαίνει κανείς τον τοίχο σαν ένα στρογγυλό κιγκλιδωτό άνοιγμα, σε σχήμα ματιού. Και στις δυο περιπτώσεις βέβαια επισημαίνεται η ίδια ποιητική δραστική αντίθεση ενός στρογγυλού ανοίγματος– και μιας κιγκλιδωτής ορθογώνιας κατασκευής.

«Με λινά τριχίδια το βλέφαρο
κωπηλατεί προς τα πάνω,
ρίχνει ένα βλέμμα».

Αυτό είναι προφανώς μια μεταφορά για την άμεση επόμενη έννοια «βλέφαρο», που συνδέεται βέβαια με την εικόνα του ματιού. Σε συσχέτιση πάλι με το «με λινά τριχίδια» μπορούμε να σκεφτούμε ένα από τα υδρόβια εκείνα ζωάκια από το γένος των πρωτοζώων, τα οποία κινούνται με μικροσκοπικά τριχίδια που έχουν στο σώμα τους. Φυσικά δεν εξηγείται, πώς ένα τέτοιο ζώο ρίχνει γύρω ένα ένα βλέμμα, ενώ τούτο είναι αυτονόητο στο ανοιγόμενο βλέφαρο. Με την εμφάνιση στη συνέχεια της εικόνας του νερού, αλλάζει επίσης και ο διασυνδεσιακός χώρος των εννοιών «στρογγύλο του ματιού» και «κιγκλίδες». Θα μπορούσε τώρα να φανταστεί κανείς ένα κιγκλιδωτό άνοιγμα κρήνης ή κάτι παρόμοιο.

«Ίρις, πλέουσα, δίχως όνειρα και θολή:
Ο ουρανός τεφρός, να κείται πρέπει σιμά.

Η «ίρις» συνεχίζει την εικόνα του ματιού, ενώ το «πλέουσα» συνδέεται με το «κωπηλατεί» και βαθαίνει την παράσταση του νερού. Δεν θά 'ταν λογικό, να σκεφτούμε τώρα το καθρέφτισμα τ' ουρανού, που διαμέσου του ανοίγματος πέφτει στην υδάτινη επιφάνεια;

«Λοξά, στη σιδερένια κρήνη,
η σπίθα που μισοκαίει».

Απότομα διανοίγεται ένας εντελώς νέος χώρος εικονοποιΐας. Πού πρέπει να φανταστεί κάποιος τη φλόγα που μισοκαίει; Η υπόθεση ούτε ν' αποδειχθεί μπορεί, αλλά και ούτε να αναιρεθεί.

«Στην αίσθηση του φωτός
εικάζεις τη ψυχή»

Γίνεται ξανά αναφορά στο μάτι, αλλά μπορεί εξίσου να πάει ο νους μας στο κοίταγμα από ένα σκοτεινό χώρο προς την κατεύθυνση μιας φωτεινής προοπτικής.

(Αν ήμουν όπως εσύ. Αν ήσουν όπως εγώ!

Δε στεκόμασταν
κάτω απ' το ίδιο πέρασμα;
Είμαστε ξένοι).

Για μια ακόμα φορά εμφανίζεται κάτι εντελώς καινούργιο στο ποίημα. Ποιος είναι το «εσύ», στον οποίο απευθύνεται η ερώτηση; Είναι ένα αγαπημένο πρόσωπο; Και πρέπει ο αναγνώστης να φανταστεί τους ερωτευμένους σαν δυο πλάι-πλάι αρμενίζοντα καραβάκια, κάτω από ένα πέρασμα;

«Στο πλακόστρωτο επάνω,
σφιχτά μαζί -σαν γκρίζο της καρδιάς-
οι δυο νερογούβες»:
δυο σιωπές
πλέριες».

Τί σημαίνει τώρα το πλακόστρωτο, που αιφνίδια υπεισέρχεται στην εικόνα; Οι ορθογώνιες πλάκες του οπτικά σχηματίζουν επίσης μια ορθογώνια κιγκλιδωτή επιφάνεια. Εκτός τούτου θα έδεναν και με την υποτιθέμενη παράσταση μιας στέρνας. Οι δυο νερογούβες (σαν γκρίζο της καρδιάς) συνδέονται ξανά με τη σειρά των εικόνων του νερού. Το νερό είναι ένα παμπάλαιο σύμβολο της διάλυσης, της διάχυσης και της απόσβεσης της ατομικότητας. Έτσι, με την εμβύθιση στο νερό για παράδειγμα κατά το μυστήριο της βάφτισης, πραγματώνεται τελετουργικά η θεία μετάληψη. Εδώ όμως ακόμα κι οι δυο νερογούβες μένουν χωριστά η μια απ' την άλλη. Στην καθεμιά τους –έτσι φαίνεται – καθρεφτίζεται ο ουρανός σε χρώμα το γκρίζο της καρδιάς. Κι επειδή πρόδηλα υπάρχει ο συσχετισμός με τους δυο ερωτευμένους, ο διαχωρισμός τους δείχνει να συμβολίζει το αδύνατον της συνένωσης, που είναι ο ουτοπικός στόχος της παραδοσιακής αντίληψης για την αγάπη. Από δω και πέρα, ρίχνοντας μια ματιά προς τα πίσω, το ζωάκι με τα κινητικά τριχίδια (Flimmertier) αποκτά μιαν επιπλέον σημασία. Καθότι αν γίνεται πράγματι υπαινιγμός για ένα συγκεκριμένο πρωτόζωο, δεν θά 'ταν χωρίς σημασία το γεγονός, ότι αυτά τα έμβια όντα δεν έχουν φύλο.

Πώς όλα τούτα έχουν να κάνουν με την «κιγκλιδωμένη» ομιλία; Το πρώτο μέρος του ποιήματος φαίνεται να αφορά τη δυνατότητα γνώσης. Η ψυχή κοιτάζει προς το φως διαμέσου κιγκλίδων. Το κιγκλίδωμα, που μερικώς επιτρέπει τη θέα και μερικώς την εμποδίζει, είναι η κατηγορηματική αδράνεια της γλώσσας. Αφ' ενός προσφέρει γνώση, αφετέρου κλείνει τον δρόμο στην άμεση αντίληψη. Η σπίθα που μισοκαίει στη λοξή λεκάνη, να είναι άραγε το σύμβολο αυτής της αλλοιωμένης από τη γλώσσα αντίληψης του φωτός; Στο δεύτερο μέρος του ποιήματος, τη θέση της γνώσης παίρνει αυτή της επικοινωνίας, της οποίας η οικειότερη μορφή –η ερωτική πράξη– καθορίζεται κι από τη Βίβλο ακόμα ως γνώση. Κι εδώ επίσης, με την αναφορά στο ευθύγραμμο δίκτυο των ορθογώνιων πλακών του δαπέδου, φαίνεται να συμβολίζεται η γλώσσα, διά της οποίας ενώνονται οι δυο ερωτευμένοι, χωρίς εντούτοις να μπορούν να σμίξουν και να γίνουν ένα. Θά 'ταν μήπως μια υπερερμηνεία να φανταστούμε τον στίχο «δε στεκόμασταν κάτω απ' το ίδιο πέρασμα;» σαν δυο παράπλευρα πλέοντα καράβια, που τα συνδέει το ανάλογο ευθύγραμμο δίκτυο ενός θαλάσσιου χάρτη; Θα είχαμε τότε ακόμα μια εκφραστική εκδοχή της θεματικής εικόνας, που θέτει η σημειολογία του κιγκλιδωτού φράγματος.

Τίποτε από όλα αυτά, που έχουμε ως τώρα υποθέσει, δεν μπορεί να αποδειχτεί. Μπορούμε μόνο να πούμε, ότι εδώ εξορκίζουμε την αντίληψη για ένα κιγκλιδωτό φράγμα, το οποίο ενώνει αλλά και χωρίζει. Στέκει ανάμεσα στο διψασμένο για το φως μάτι και στο φως της αλήθειας, που πρέπει να γίνει αντιληπτή. Στέκει επίσης κι ανάμεσα στους δυο ερωτευμένους. Με τούτο κορυφώνεται η ερμηνεία πάνω στις λέξεις «σαν γκρίζο της καρδιάς» (herzgrau), οι οποίες συγκολλούν τα δυο μισά μέρη του ποιήματος. Στο φάσμα του φωτός, γκρίζο είναι το κέντρο μεταξύ του απόλυτου σκότους και της απόλυτης φωτεινότητας. Η καρδιά, ως έδρα της ψυχής όπως μαθαίνουμε από παλιά ευρίσκεται στο κέντρο ανάμεσα στην κατ' αίσθησιν γνώση και τη νοητή γνώση. Καταλαβαίνει τότε κανείς τη διψασμένη για το φως ψυχή σαν τη γκρίζα ανάκληση τ' ουρανού μέσα στον άνθρωπο, παρόμοια όπως –αν υποθέτουμε σωστά ανακλάται κι ο ουρανός πέφτοντας στην επιφάνεια του νερού, αφού περάσει από το άνοιγμα μιας κρήνης;

Το πρώτο μισό του ποιήματος φαίνεται να κρατεί ακόμα ανοιχτή τη θέα στο φως, το δεύτερο μισό αντίθετα κρατεί δυνατή την επικοινωνία μεταξύ δυο ερωτευμένων, μόνο κάτω από τη φανταστική προϋπόθεση: «Αν ήμουν όπως εσύ. Αν ήσουν όπως εγώ».

Θα μπορούσαμε σίγουρα να κάνουμε κι άλλες υποθέσεις, πλησιάζοντας ακόμα περισσότερο το ποίημα, αλλά δε θα μπορούσαμε ποτέ να το καταλάβουμε με την έννοια μιας καθαρής γνωσιολογικής αντίληψης. Μια πραγματιστική αναλυτική ερμηνεία είναι σαφώς αδύνατη. Τα ποιήματα του Celan, μ'έναν εντελώς ιδιόμορφο τρόπο, μας επιβάλλουν τη μόνη κατάλληλη, δηλαδή τη βερμπαλιστικά αντιλήψιμη μορφή ερμηνείας. Την καταλαβαίνει κανείς μόνο στον βαθμό, που την οικειοποιείται βήμα με βήμα στην όλη διαδικασία, αλλά ουδέποτε φτάνει στο σημείο να την έχει αντιληφθεί πλήρως.

HANS-DIETER GELFERT
(Μετάφραση: Ανδρέας Πετρίδης)

ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Εκείνο το σπίτι, οδός Αρσινόης αρ. 22
που το πούλησε το χίλια ενιακόσια εξήντα (1960)
εξ ανάγκης ο πατέρας
«πέντε χιλιάδες εξακόσιες λίρες Κύπρου μονον»
φαίνεται πως στην ουσία ποτέ δεν πουλήθηκε.
Σ' αυτό κατοικούμε [μόνιμοι κάτοικοι]
όσοι ζήσαμε ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής μας.
Τυγχάνει,
έστω κι αν χρόνια το κατοικούν άλλοι,
το απόλυτα «δικό μας σπίτι».
Των παιδικών κι εφηβικών μας χρόνων.
Όλος εκείνος ο δικός μας κόσμος.

Λεμεσός 18.06.2008 ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΕΣ ΑΠΟΝΤΩΝ*

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ - ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

Όσο δεν θέλω ν' αναφέρομαι στο παρελθόν, τόσο και με ζυγώνουν νοερά συγγραφείς μας καλοί, που συναναστράφηκα και που έχουν φύγει από ανάμεσά μας. Κι ο λόγος είναι ότι συγκρίνοντάς τους με τωρινούς που πετυχαίνουν ν' ακούγονται και να προβάλλονται ως ξεχωριστοί, όχι μόνο υπερτερούν σε τάλαντο κι αληθινή πνοή δημιουργίας, αλλά κι έχουν αφήσει σε όσους τους πλησίασαν και αύρα γνήσιας ευγένειας, ποιότητας ανθρώπων. Έτσι που πλέον αισθάνομαι ως χρέος ηθικό, κάθε φορά που βρίσκω αφορμή, ν' αναφέρομαι σε αυτούς, στο ανυπόκριτο έργο τους, να επισημάνω και την ανθρώπινή τους ωραιότητα, με την ελπίδα ότι ίσως να συμβάλει η απλή μαρτυρία μου για ν' αλλαχτεί σε αληθινά πνευματική αυτό που αποκαλείται σήμερα πνευματική ζωή του τόπου μας. Γι' αυτό η όποια αναφορά μου σε τούτους, τους πολύπλευρα καλούς, δεν μένει μια θύμηση νοσταλγική, αλλά και ηχεί για σήμερα.

Πολλοί είναι αυτοί που με ζυγώνουν νοερά απ' την αχλή του χθες. Μα ξεχωρίζουν δύο σε αυτό το κείμενο. Κι οι δύο σπουδαίοι ποιητές. Ο Νικηφόρος Βρεττάκος κι ο Νίκος Γκάτσος.

Θ' αρχίσω από τον δεύτερο που τον γνώρισα πρώτο. Ήταν προς το τέλος της άνοιξης του 1948, όταν τον είδα ένα πρωί πρώτη φορά, έξω από το παλιό βιβλιοπωλείο της «Εστίας», στην οδό Σταδίου, δύο ημέρες ύστερα από την «πρεμιέρα» του *«Ματωμένου Γάμου»* του Λόρκα, που είχε ανεβάσει ο Κάρολος Κουν στο τότε Θέατρο Αλίκης, τώρα Κώστα Μουσούρη. Παράσταση εξαιρετική, σταθμός στα θεατρικά μας χρονικά. Ένας από τους λόγους της επιτυχίας η μεταφραστική ανάπλαση του έργου από τον Νίκο Γκάτσο. Με είχε ενθουσιάσει κι εμένα, προχωρημένο έφηβο, που ήμουν ήδη θεατής το περασμένο βράδυ στην παράσταση. Τον ζύγωσα με δισταγμό, καθώς τον είδα να πηγαίνει βιαστικά προς τον «Λουμίδη», του είπα τον θαυμασμό μου, για την ωραία απόδοση του έργου. Φάνηκε πως του έκανε εντύπωση η νεανική φρεσκάδα μου κι η ειλικρίνειά μου.

– Πίνεις καφέ; με ρώτησε.

Κατάλαβα ότι η ερώτησή του ήταν πρόσκληση για ν' ανέβουμε στο θρυλικό πατάρι του Λουμίδη. Και να μην έπινα τότε καφέ, θα ήταν για μένα η καλύτερη αρχή να ξεκινούσα με κέρασμα από έναν τόσο άξιο ποιητή. Κι έξυπνα αποκρίθηκα.

– Πίνω!

– Πάμε – μου πρότεινε.

Μπήκαμε στο κατάστημα, ανεβήκαμε στο θρυλικό πατάρι, παράγγειλε καφέδες. Ξεκίνησε συζήτηση πρώτα μ' εντυπώσεις από την παράσταση, για την εξαίσια μουσική

* Κεφάλαιο από ανέκδοτο τόμο βιωματικών αφηγημάτων με τον γενικό τίτλο «Ξεκλείδωτες πόρτες».

του Χατζηδάκη, τις λιτές σκηνογραφίες το Τσαρούχη..., ύστερα με άλλα θέματα. Ήταν αυτή η συζήτηση, δίπλα σε συζητήσεις άλλων ποιητών μες σε καπνούς τσιγάρων, κι αρχή της γνωριμίας που θα εξελισσόταν, όσο περνούσε ο καιρός, σε μία φιλία για μένα τιμητική. Πήγαινα από τότε στον Λουμίδη για να τον συναντήσω, να τον ακούω να μιλάει για πολλά. Και το έφερε η ζωή στα άμεσα χρόνια να συναντιόμαστε συχνά και στα γραφεία της Ελληνικής Ραδιοφωνίας στην πλατεία Ρηγίλλης, καθώς τύχαμε να δουλεύουμε ως σκηνοθέτες και παραγωγοί λογοτεχνικών εκπομπών με προϊστάμενο τον άριστα καταρτισμένο Αντρέα Καραντώνη. Βρίσκαμε τότε ώρα για λίγη συντροφιά στους διαδρόμους ή έξω στον κηπάκο της πλατείας. Μα πιο πολύ κάποιες φορές είχαμε, χρόνο στα «στούντιο» στο Ζάππειο, όταν περιμέναμε να τελειώσουν άλλες ηχογραφήσεις για να έρθει η δική μας η σειρά. Κάποτε αυτή η αναμονή κρατούσε ώρες. Κι ήταν για μένα τύχη καθώς με μια αφορμή παρασυρόταν ο Γκάτσος, που έδειχνε συχνά λιγόλογος και φλεγματικός, ν' αναπτύσσει απόψεις για ονομαστούς ποιητές μας, της παράδοσης, τους «κλασικούς» ας πούμε, καθώς και για μεγάλους ξένους, ως τελευταίους νεοτεριστές. Είχε για όλους κρίση, ήταν για κάθε εξέλιξη ενήμερος. Μα ενώ είχε αποδείξει κιόλας με το ποιητικό του έργο «Αμοργός» πως ήταν μέσα στα ρεύματα της ευρωπαϊκής πρωτοπορίας, χυνόταν απ' τα λόγια του τιμή κι αγάπη απέραντη για τους καθιερωμένους, τους μπροστάρηδες του έντεχνου λόγου μας, τον Σολωμό, τον Κάλβο, τον Παλαμά, τον Σικελιανό, μα και για χαμηλόφωνους λυρικούς, τον Γρυπάρη, τον Πορφύρα, τον Λαπαθιώτη... Του έφταναν στα χείλια στίχοι τους και τους έλεγε. Προ πάντων για τον Παλαμά η αγάπη του άγγιζε τα όρια βαθιάς ευλάβειας και πίστης. Κι αυτή η αγάπη που έφτανε – όπως είχε μελετηθεί– να φέρνει απ' το έργο του αγέρι λυρισμού και λεκτικών συμβόλων και στη δική του ποίηση αργότερα, του άναβε τον ζήλο να μεριμνά για εκπομπές γύρω απ' την προσφορά και τη ζωή του Παλαμά και να σκηνοθετήσει τέλεια την «Τρισεύγενή» του.*

Ήταν αυτή η αγάπη και τιμή σε προγενέστερους σημείο της οφειλής του προς εκείνους, δείγμα πνευματικής του αρετής. Κι όχι το μόνο του. Γιατί όση αγάπη έδειχνε για άξιους που προηγήθηκαν, κι άλλη τόση αγάπη φίλευε με τις κρίσεις του για σύγχρονους του τίμιους ποιητές. Δεν ήταν μονάχα για τον φίλο του, τον Οδυσσέα Ελύτη που η συντροφικότητα με τούτον μαρτυρούσε βαθιά, αμοιβαία εκτίμηση, μα και για την Καρέλλη, τον Παπαδίτσα, τον Παπατσώνη, τον Ρίτσο, τον Καρούζο... (Αναφέρω όσους τώρα θυμάμαι). Κι αυτή η πρόθυμη αποδοχή κι εκτίμησή του άλλων ποιητών συγκαιρινών του πιστοποιεί όχι μονάχα την άφοβη αξία του, μα και τη μεγαλόψυχη ευγένειά του προς ομότεχνούς του ευσεβείς.

Ίδια θερμά μιλούσε για όλους αυτούς κι όταν περαστικούς μας προσκαλούσε στο τραπέζι του ο άφθονος στον χαρακτήρα Γιώργος Κατσίμπαλης, που συνήθιζε να γευματίζει στου Ζωναρά σαν ήτανε καλός καιρός έξω δίπλα στην είσοδο, απ' τη Βουκουρεστίου.

---

* Μεταδόθηκε την Κυριακή 22 Νοεμβρίου 1953 από το Εθνικό Πρόγραμμα, στη σειρά «Θεατρική βραδιά». Γενική για θεατρικές επιδόσεις του Ν. Γκάτσου μελέτη του συγγραφέα στο βιβλίο του «Μιλάμε για θέατρο».

Μας φώναζε αυτός *«Ο Κολοσσός του Αμαρουσίου»* – κατά τον Χένρυ Μίλερ – με τη γερή φωνή του, μα κι όποιον φίλο έβλεπε, κι άναβε η συζήτηση με πάθος για αξίες και απαξίες των γραμμάτων μας. Κυριαρχούσε βέβαια σ'εκείνες τις συνάξεις ο οίστρος του πληθωρικού Κατσίμπαλη κι η συνετή κατάρτιση για πρόσωπα και πράγματα του Αντρέα Καραντώνη, αλλά όταν ακουγόταν χαμηλόφωνα η γνώμη του ποιητή της *«Αμοργού»* ήταν λόγος μ' ευγένεια και ήθος και για παλιούς και νέους συντεχνίτες τους, λόγος της καλοσύνης.

Αυτές οι αρετές του είναι που μου τον φέρνουν τακτικά ως άνθρωπο ξεχωριστό και μεγαλόψυχο μέσα στην άπνοια ωραίων αισθημάτων της τωρινής πνευματικής ζωής μας. Κι εξηγώ κι όταν κι όπου ακούγονται τραγούδια ωραία με στίχους του, γιατί ρέουν ευαισθησία σε καρδίες. Κρίνω πως φευγάτος παραμένει. Κι άθελα και μοιραία τον συγκρίνω.

Κι από τον Νίκο Γκάτσο στον Νικηφόρο Βρεττάκο που τον γνώρισα ως άνθρωπο αργότερα, για να κρατάω άσβηστη και τη θύμηση της γνήσιας καλοσύνης του. Μα κι όσοι τον πλησίασαν φυλούν την ίδια εντύπωση. Κι όσοι δεν είχαν την τύχη να τον ζήσουν και λίγο από κοντά, διαβάζοντας βιβλία του ποιητικά παίρνουν αυτή τη ζέστα της ψυχής του.

Παιδί της φτώχειας, από ένα χωριό του Ταΰγετου, προχώρησε με δυσκολίες στη ζωή – όπως διηγείται στην *«Αυτοβιογραφία»* του – βίωσε λύπες και αγωνίες συνανθρώπων κι οι εμπειρίες που έπαιρνε ολοένα του γίνονταν θυσαύρισμα έγνοιας και τρυφερότητας. Αυθόρμητα τα ποιήματά του ανάβλυζαν αγάπη και στοργή για τον θλιμμένο άνθρωπο, όπου κι αν τούτος πάσχει. Έτσι που κρίνοντας συνολικά το έργο του, τον βλέπουμε μες από αυτό αδελφωμένο ταπεινά με όλους τους λυπημένους της ζωής, συνοδοιπόρο συνετό σε δίκαιους αγώνες τους. Ο Βρεττάκος είναι χωρίς στόμφο και ρητορεία, αλλά με άμεση σαφήνεια και θεία απλότητα, με άσπιλο λυρισμό ποιητής πανανθρώπινος. Η αγάπη του υψώνεται πάνω κι απ' τους ανθρώπους, είναι για τη φύση, για την πλάση, γίνεται ευλάβεια για την αρμονική ομορφιά του σύμπαντος, όπως αυτή δωρίθηκε παρθενική σε όλα τα έμψυχα πλάσματα.

Αυτά τα αισθήματα της συνανθρώπινης αγάπης κι έγνοιας τα έδειχνε ιδιαίτερα σε καλούς ομότεχνούς του. Έτρεφε σεβασμό σε πιο μεγάλους του άξιους, και ειλικρίνεια, τιμή σε καλούς συνομήλικους και νεότερους. Είχε ήθος για όλους που το άξιζαν. Κι είναι γνωστή η έξαρση του θαυμασμού του για τον Άγγελο Σικελιανό, που τον έφερε ν' αξιωθεί την όμορφη φιλία του. Θυμάμαι, όταν κι εγώ αξιώθηκα τη δική του όμορφη απλή φιλία, με τι πνοή εγκώμιων μιλούσε για τον οίστρο του οραματιστή ποιητή Σικελιανού.

– Είναι πηγή και φως! μου είπε κάποτε γι' αυτόν. Δείχνουν ψυχή πατρίδας όλη η ποίησή του κι ο ζήλος του ν' αναβιώσει τις δελφικές γιορτές.

Είχε τότε κινήσει η συζήτηση με τ' ότι ο Άγγελος Σικελιανός, όταν πραγμάτωνε αυτές τις γιορτές πρωτοστατούσε για να ψυχωθεί και το Ελληνικό Κέντρο του International "PEN" που σε αυτό ο Βρεττάκος είχε εκλεγεί πρόεδρος, ομόφωνα. Εγώ είχα ήδη εκλεγεί γενικός γραμματέας του, όταν διατελούσαν πρόεδροί του ο άξιος πεζογράφος Γάννης Μαγκλής και στη συνέχεια ο καλός ποιητής Γιωργής Κότσιρας. Είδε ο Βρεττάκος τον ζήλο μου για προκοπή του Ελληνικού «PEN» και ζήτησε να είμαι και πάλι δίπλα του, με την ίδια αρμοδιότητα. Ήταν επόμενο λοιπόν αυτή η σχέση συνεργασίας να με φέρνει για έναν καιρό συχνά στο σπίτι του, στην οδό Εριφύλλης, στο Παγκράτι, κι εκεί

να ζω τον άνθρωπο πιο άμεσα, με όσα έβγαιναν απ' τα χείλια του. Έγνοια για την πατρίδα ήταν τα λόγια του, πίστη στην ιερότητα της γλώσσας μας μετην άτρωτη διατήρηση του πολυτονικού, σεβασμός κι ευγνωμοσύνη σε Μορφές της Παιδείας μας, ευγενικές κρίσεις για συναδέλφους του, στοργή για νέους σεμνούς. Από πηγή αστείρευτη ανθρωπιάς η κάθε κρίση του, τ' απλά του λόγια απόσταγμα ευγένειας κι εμπειρίας για αδελφικότητα, κυρίως στους ομότεχνους. Με τον δικό του τρόπο με δασκάλευε. Σκέφτομαι ότι πήρα από τη γνωριμία του πολλά. Μα όταν θυμάμαι κάποιο μικρό ποίημά του από τη συλλογή του *«Συνάντηση με τη θάλασσα»*, που δείχνει απολογία της ζωής του, σκέφτομαι πως πόσα ακόμη δε χούφτωσα απ' την κρήνη του, γιατί ομολογεί:

Δίπλα στ' άλλα βιβλία μου, αόρατος,
βέβαιος όμως, κι ένας τόμος σιωπής.
Σ' αυτόν περιέχονται όλα όσα
Έκρυψα κι όσα δεν πρόφτασαν
να κάνουν τη μέσα μου μακριά
διαδρομή να βγούνε στο φως.
Οι σελίδες τεράστιες, το βάρος του
ασήκωτο. Δεν θα τον διαβάσει
κανείς. Θα τον πάρει, όπως
είναι, ο Θεός να τον βάλει
στην ουράνια βιβλιοθήκη του.

Μα ωστόσο έχω απάντηση; Κι αν έτσι είναι όπως τα λες, όμορφε Άνθρωπε, πάλι κι από εκεί πάνω θα διαβάζεται αυτός ο τόμος της σιωπής, γιατί κι απ' τη σιωπή και στη σιωπή τα ωραία ακούγονται.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΑΣΙΗΜΙΑ ΤΗΣ ΨΥΣΙΗΣ

Η φτώσια έννεν αντροπή
ούτε τζιαι η ασιήμια
Η ασιήμια όμως της ψυσιής
είναι μεγάλο κρίμα.

Πληγώνουμε, παιδεύκουμε
κάμνουμε τα δικά μας
Ρωτούμε όμως άραγε
τους άλλους που 'ν' κοντά μας;

Έσιει Θεόν που πανωδκιόν
που μας θωρεί για ούλλα
μα έσιει που ην ηξέρουσιν
πως τα πιερώνουν ούλλα.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΤΣΙΟΥ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΥΠΡΙΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Τα βιβλία αναφοράς είναι γνωστό πως αποβαίνουν πολλαπλής σημαντικά σημασίας, αφού χρησιμεύουν ως οδοδείκτες τόσο στον ειδικό όσο και στον καθημερινό, απλό αναγνώστη. Η συγκέντρωση όμως κατάταξης κι αξιολόγησης της ύλης τους απαιτεί κόπο, χρόνο και πολλή δουλειά. Γι' αυτό πιστεύουμε πως τα πνευματικά σωματεία της Κύπρου που έχουν αντικείμενο τη λογοτεχνία οφείλουν χάρη κι ευγνωμοσύνη στο Πανεπιστήμιο Πατρών κι ιδιαίτερα στον καθηγητή Σωκράτη Σκαρτσή, όπως και στον κύπριο καθηγητή και ποιητή Σωτήρη Βαρνάβα για την έκδοση της Ανθολογίας Κυπρίων ποιητών. Θα θέλαμε ακόμη να επαινέσουμε το Πανεπιστήμιο Πατρών για την πολύ ωραία πρωτοβουλία του να οργανώνει Συμπόσιο Ποίησης στην έδρα του επιδιώκοντας τη γνωριμία και την επαφή ανάμεσα στους ποιητές, εμπλεκόμενο άμεσα στην πολιτιστική ζωή του τόπου.

Στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας διενεργεί ποιητικό διαγωνισμό για τους απανταχού Έλληνες, έχει εκδώσει δύο σχετικές ανθολογίες, όπως και τις τοπικές ανθολογίες. «Ανθολογία Αχαϊκής ποίησης», «Επτανησιακή Ανθολογία» και «Κρητική Ανθολογία». Η Ανθολογία Κυπρίων ποιητών έρχεται τέταρτη σ' αυτήν τη σειρά.

Η έκδοση τοπικών Ανθολογιών από ένα κέντρο επιστημονικής μελέτης έχει για μας ιδιαίτερη σημασία, διότι εκτός του ότι ως πνευματικό ίδρυμα διαθέτει τα καταλληλότερα μέσα προς πραγματοποίηση του εγχειρήματος προσδίδει στην έκδοση εγκυρότητα και μεγαλύτερη αντικειμενικότητα. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για την Κύπρο, όπου ο πνευματικός άνθρωπος αισθάνεται παγιδευμένος ανάμεσα σε πατριωτισμούς και προοδευτισμούς, ιδεολογικές αποχρώσεις που φτάνουν σε φανατισμούς με την τοποθέτηση ετικέττας σ' όλους και τη δημιουργία κυκλωμάτων. Η ένταξη όμως σε κύκλωμα αναιρεί την κατεξοχήν ιδιότητα του πνευματικού ανθρώπου: να είναι ελεύθερος, ανέντακτος, ταγμένος στην υπηρεσία της αλήθειας, όπως την νιώθει, την αισθάνεται και την βιώνει καθημερινά. Γιατί το βλέμμα του πνευματικού ανθρώπου οφείλει ν' αγκαλιάζει όλους τους ανθρώπους ως αυταξίες, ανεξάρτητα από ιδεολογικά, κομματικά ή άλλα πιστεύω. Και τους ποιητές να τους βλέπει, να τους αντιμετωπίζει ως μεγέθη ποιητικά και μόνον.

Με συγχωρείτε που παρασύρθηκα σε σκέψεις και θέσεις, που δεν αφορούν άμεσα την Ανθολογία· θεώρησα ευκαιρία ν' ακουστεί αυτή η τοποθέτησή μου και να προβληματίσει. Αυτά εξάλλου, λίγο ως πολύ ταλανίζουν ολόκληρο τον νεολληνικό χώρο, στην Κύπρο όμως διαγράφονται πιο έντονα, επειδή πρόκειται, για μικρή κοινωνία.

Η έκδοση λοιπόν τοπικών ανθολογιών συγκεντρώνει και κωδικοποιεί τις πρόσφατες ποιητικές δημιουργίες με την όποια αξία τους και με τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής· γιατί ο ευλογημένος από τον Θεό τόπος που λέγεται Ελλάδα έχει μία εκπληκτική ποικιλομορφία, γλώσσας, έκφρασης, μουσικών σκοπών, εθίμων, χορών, φυσικού τοπίου. Ο Έλληνας πάλιν είναι από φυσικού του καλλιτέχνης. Αυτός κληροδότησε στην ανθρωπότητα δυο διαχρονικά πνευματικά κεφάλαια, την ποίηση και τη φιλοσοφία. Γι' αυτό και σε μια εποχή αντιποιητική, υλιστική κι αντιανθρώπινη θα λέγαμε στην Ελλάδα ανθεί η ποίηση.

Στην Κύπρο ιδιαίτερα όπου στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα συνέβησαν αλ-

λεπάλληλα συνταρακτικά γεγονότα, ανατροπές που άλλαξαν τον γεωγραφικό χάρτη και τη δημογραφία του τόπου, αφού κατά τον ποιητή

ενίστανται πια οι γεωγραφικοί χάρτες
και σαστίζουν
και διαμαρτύρονται
και δεν εμπιστεύονται.

Εννοώ φυσικά τον απελευθερωτικό αγώνα, την ανεξαρτησία, το χουντικό πραξικόπημα, την εισβολή και την κατοχή. Όλα αυτά ήταν αναμενόμενο να τροφοδοτήσουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το κεφάλαιο κυπριακή ποίηση.

Η Ανθολογία, λοιπόν, Κυπρίων ποιητών περιλαμβάνει 208 ονόματα κι εκτείνεται σε 736 σελίδες. Πραγματικό επίτευγμα για το σύντομο χρονικό διάστημα που ετοιμάστηκε. Οφείλουμε, λοιπόν, να ευχαριστήσουμε όλους όσοι συνέβαλαν και βοήθησαν στην έκδοση αυτή, όπως αναφέρονται από τον καθηγητή Σωκράτη Σκαρτσή, στον Πρόλογο της Ανθολογίας. Ακόμη και τις εκδόσεις «Ταξιδευτής» για την επιμελημένη δουλειά τους που έκαμε αυτό το πλήθος των σελίδων ελαφρό και εύχρηστο.

Ας μας επιτραπεί όμως να προβούμε σε κάποιες παρατηρήσεις που μας προέκυψαν μέσ' από τη σύγκριση, μια που μας δόθηκε το προνόμιο αυτής της παρέμβασης.

Πιστεύουμε πως καλύτερα θα ήταν τα βιογραφικά των ποιητών να προηγούνται των ποιημάτων τους παρά να παρατίθενται στο τέλος. Επίσης, ενώ στην έκδοση χαρακτηρίζονται ως εργογραφικά, για άλλους ποιητές γίνεται αναφορά και σε έργα τους που αφορούν άλλα είδη του έντεχνου λόγου και σ' άλλους όχι.

Στον Πρόλογο δεν γίνεται λόγος για το ποια ήταν τα αξιολογικά κριτήρια της επιλογής. Έτσι ορισμένοι που έστειλαν ποιήματά τους και δε συμπεριλήφθηκαν θεωρούν τον εαυτό τους αποκλεισμένο. Επίσης οι σελίδες που παραχωρήθηκαν στο κάθε όνομα δεν μπορούν μερικές φορές να δικαιολογηθούν ούτε με κριτήριο την έκταση του ποιητικού έργου ούτε με κριτήριο το ποιητικό μέγεθος. Προσωπικά νομίζω πως κάποιοι ποιητές που δεν ζουν σήμερα και που τους θεωρώ πρώτα ποιητικά μεγέθη όπως ο Μηχανικός, ο Θεοδόσης Πιερίδης ή ο Κρανιδιώτης καταλαμβάνουν μία ως τέσσερις σελίδες ενώ ζώντες ποιητές και μέτρια ποιητικά μεγέθη καταλαμβάνουν έξι και οκτώ σελίδες. Ακόμη δε μου είναι κατανοητό το «εξαιρέσαμε» για δυο ποιητές τον Ξάνθο Λυσιώτη και τον Πέτρο Βαρνάβα. Για τον Λυσιώτη τουλάχιστον οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες οργάνωσαν το 1997 φιλολογικό μνημόσυνο με τη συμπλήρωση δέκα χρόνων από το θάνατο του, στο οποίο έτυχε να είμαι η κύρια ομιλήτρια. Άρα θα μπορούσαν να υποδείξουν ποιήματά του.

Αυτά βέβαια ως απλές λεπτομέρειες που δε μειώνουν καθόλου τη θετική συμβολή και τη μεγάλη συνεισφορά της Ανθολογίας Κυπρίων Ποιητών στη διάδοση και τη μελέτη της Κυπριακής ποίησης.

Τελειώνω με την ευχή σ' όλους τους συντελεστές της Ανθολογίας να συνεχίσουν ως «κάλλιστον έρανον» το ωραίο έργο τους και με κάποιους στίχους για την ποίηση:

Ποίηση, δίδυμη αδελφή της αιωνιότητας,
συμπαντική αρμονία

αυγινή δροσοσταλίδα στο καμίνι τ' ατέλειωτου πόνου,
ατέρμονη ανοιξιάτικη ώρα.

Ποίηση, ασίγαστη λαχτάρα της λύτρωσης,
γέφυρα του τυφλού πάθους προς το «επέκεινα»,
φτερωμένη ελπίδα της νιότης.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΛΙΚΕΡ ΑΓΕΡΑΣΤΟ

Της Νάτιας και της Τιτίνας

Μπουκάλια παλιοκαιρίτικα, σφραγισμένα με βουλοκέρι,
μόλις που διακρίνεται η γραφή η θαμπή,
σε χαρτί ελάχιστο,
12-11-1949 Νάτια
12-11-1949 Τιτίνα
την αρχοντιά που ο χρόνος δεν σβήνει
ξεκλειδώνει ευθύς το γυαλί,
γεμάτα αιμοσφαίρια εργόχειρα απλώνονται,
αρυτίδωτα,
δονήσεις μιας άνοιξης εκστατικής, κερυνιώτικης,
μάς σκίζει σαν λεπίδι,
στο περβόλι, που αγκαλιάζει η γη,
στο περβόλι, που αγρυπνούν τα μάτια των κορμών.
Ξεκλειδώνει το γυαλί τον κήπο με τα χρυσά των Εσπερίδων μήλα,
τον χυμό χέρια τρυφερά,
μεταγγίζουν μες τη μαγεία της σιωπής
ο χρόνος χρυσώνει το θαύμα των οσμών,
να 'ναι έτοιμο το λικέρ,
για τον γάμο των κορούδων,
της Νάτιας, της Τιτίνας...
Η ανάσα των φύλλων μπαίνει από παντού,
ανάλαφρα βήματα ραγίζουν τη σιωπή,
μια άσκηση στην κλίμακα του σολ στο πιάνο ηχεί, μια παύση,
το valse brillante Op. 34, No. 2, του Chopin,
η γιαγιά των κορούδων Μαρία Σπύρου Χαραλαμπίδη, το γένος Χατζηγληόρη,
κερδίζει τον χρόνο,
θυμιατό η ψυχή της γίνεται, διάφανη ελπίδα,
για την ελευθερία της Κερύνειας,
σαν την αγέραστη μυρωδιά του λικέρ.

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ

4 Ιανουαρίου 2009

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ *ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ*

[Σε τελετή που έγινε στο αίθριο του Δημοτικού Μεγάρου Στροβόλου τη Δευτέρα 13 Οκτωβρίου 2008 το βράδυ, η *Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου* τίμησε τον Δρα Νίκο Παναγιώτου, ο οποίος υπήρξε πρωτεργάτης στην ίδρυση της Εταιρείας το 1984 και Πρόεδρός της από τότε ως την οικειοθελή αποχώρησή του το 2006. Απονέμοντάς του τον τίτλο του επίτιμου Προέδρου της Εταιρείας και επιδίδοντας τη σχετική πλακέτα, ο τωρινός Πρόεδρος Ανδρέας Χατζηθωμάς εξήρε την πολύχρονη και σημαντική προσφορά του Δρα Παναγιώτου, υπογραμμίζοντας κυρίως το ότι ο τιμώμενος «άνοιξε δρόμους εκεί που δεν υπήρχε σχεδόν τίποτε» με την έκδοση της ετήσιας τρέχουσας «Κυπριακης Βιβλιογραφίας», που κάλυψε τα χρόνια από το 1983 ως το 2004. Στη συνέχεια παρατίθεται το κείμενο της αντιφώνησης του τιμηθέντος.]

Ευχαριστώ θερμά τον πρόεδρο και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου για την τιμή που μου γίνεται σήμερα. Η αναγνώριση της όποιας προσφοράς μου είναι φυσικό να μου δημιουργεί προσωπική ικανοποίηση, αφού, όπως είναι γνωστό στην Ψυχολογία, ένα από τα κοινωνικά λεγόμενα συναισθήματα είναι εκείνο της αναγνωρίσεως και τιμής, που προέρχεται από την ικανοποίηση της έμφυτης στον άνθρωπο ορμής για αναγνώριση.

Επειδή η τελετή αυτή συνδέεται και με την οικειοθελή αποχώρησή μου από την προεδρία της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου (ΒΕΚ), αισθάνομαι την ανάγκη να κάμω κάποιου είδους απολογισμό και να διατυπώσω και κάποιες σκέψεις για το μέλλον της Εταιρείας, με τη μεγαλύτερη δυνατή συντομία. Κοιτάζοντας πίσω στα χρόνια της προεδρίας μου στη ΒΕΚ από την ίδρυσή της το 1984 ως το 2006 και αξιολογώντας το έργο που παρήχθη νιώθω τη συνείδησή μου ήσυχη ότι οι στόχοι που από την αρχή τέθηκαν υλοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Ως πραγματοποιήσιμους στόχους θέσαμε τότε την προσέλκυση ατόμων που ασχολούνται ειδικά με τη βιβλιογραφία και την έκδοση ετήσιας τρέχουσας Κυπριακής Βιβλιογραφίας, όπου θα καταγραφόταν η έντυπη παραγωγή του τόπου, και ενός Δελτίου, που θα φιλοξενούσε εργασίες μελών. Με ικανοποίηση μπορούμε να πούμε πως με συνέπεια επιδιώξαμε και πετύχαμε τους στόχους μας σε ικανοποιητικό βαθμό. Η Εταιρεία έχει στο ενεργητικό της 21 τόμους Κυπριακής Βιβλιογραφίας, που καταγράφουν συνολικά 17649 λήμματα, έξι τόμους του Δελτίου της, όπου συνεργάστηκαν 16 πρόσωπα, δυο τόμους με τα Πρακτικά των Συμποσίων, με συμμετοχή 14 συνεργατών, και δυο άλλες εκδόσεις, συνολικά, δηλαδή, 31 τόμους, συγκομιδή όχι αμελητέα για ένα ολιγομελές σωματείο με πολύ περιορισμένους πόρους.

Πρέπει να πω πως πολλές ήταν οι φορές, που κατά την ενασχόλησή μου με την Κυπριακή Βιβλιογραφία, με καταλάμβανε απογοήτευση και οργή γιατί ήμουν αναγκασμένος να διαθέτω τεράστιο χρόνο και κόπο από το υστέρημά μου, την ίδια ώρα που κάποιοι κρατικοί φορείς, των οποίων αποτελούσε τούτο και αρμοδιότητα και ευθύνη, δεν έκαμναν σωστά τη δουλειά τους. Μέσα μου όμως στο τέλος επικρατούσε η αποφασιστικότητα να συνεχίσω το έργο που είχα αρχίσει.

Αποσπώ κάποια σχετικά αποσπάσματα από εισαγωγές στη Βιβλιογραφία: «Ομολογώ πως δεν είναι λίγες οι φορές, κατά τις μοναχικές ώρες της βιβλιογραφικής μου περιπλάνησης, που

καταλαμβάνομαι από απογοήτευση, πικρία, αγανάκτηση για την απαράδεκτη κατάσταση που επικρατεί σ' αυτό το θέμα στον τόπο μας... Το έχω πάρει πια απόφαση πως η όλη υπόθεση της έκδοσης Κυπριακής Βιβλιογραφίας πάνω σε ετήσια βάση είναι μοναχική περιπέτεια, που μια και την άρχισα θα τη σηκώσω όσο κρατούν οι ώμοι μου. Το αίσθημα της προσωπικής ευθύνης για προσφορά στον τόπο κι η αρωγή κάποιων λιγοστών φίλων συντηρούν ως τώρα το έργο. Για πόσο ακόμα ένας Θεός ξέρει μόνο!»

Ο καλός Θεός ευδόκησε ώστε να φτάσω στο 2005, με την έκδοση της Βιβλιογραφίας 2004, του 21ου και τελευταίου τόμου της σειράς. Την ώρα τούτη την εορταστική αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ευγνώμονες ευχαριστίες σε κάποιους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου και βοήθησαν ο καθένας με τον δικό του τρόπο, ώστε να παραχθεί το σημαντικό αυτό έργο. Ελπίζω να μη φανώ αχάριστος έναντι κάποιων, προδομένος από τη μνήμη μου.

Πρέπει πρωτίστως να μνημονεύσω τον Κύπρο Χρυσάνθη, με πολλές βιβλιογραφικές εργασίες στο ενεργητικό του, ο οποίος είχε την ιδέα να με ορίσει υπεύθυνο στον συσταθέντα με πρωτοβουλία του ειδικό Κλάδο Βιβλιογραφίας στον Ελληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου, γεγονός που στάθηκε η αφετηρία για την ίδρυση της ΒΕΚ. Ακόμη υπηρέτησε στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο ως μέλος και έδωσε συνεργασίες σε εκδόσεις της Εταιρείας. Ο Χρύσανθος Κυπριανού με σημαντικό βιβλιογραφικό έργο, υπήρξε αντιπρόεδρος στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο και συνεργάτης σε πολλές από τις δραστηριότητες στα πρώτα κυρίως χρόνια. Παλαιός επίσης βιβλιογράφος και ο Κώστας Στεφάνου που ήταν ο πρώτος ταμίας της Εταιρείας. Γραμματέας, επιμελητής εκδόσεων και στενός συνεργάτης όλα τα χρόνια της προεδρίας μου υπήρξε ο Παύλος Παρασκευάς. Συνεργάτες σε διοικητικά συμβούλια της Εταιρείας υπήρξαν και ο Σόλων Παπαχριστοδούλου, ο Μίκης Μιχαηλίδης που βοηθούσε και στην εξασφάλιση εκδόσεων για καταγραφή στη Βιβλιογραφία και ο τέως αντιπρόεδρος και τωρινός πρόεδρος της Εταιρείας Ανδρέας Χατζηθωμάς, ο οποίος είχε επίσης πολλές και αξιόλογες βιβλιογραφικές συμβολές. Βιβλιογραφικές συμβολές σημαντικές είχαν επίσης οι Ανδρέας Σοφοκλέους, Σάββας Παύλου και Φοίβος Σταυρίδης. Συμπαραστάτης και καλός συνεργάτης ήταν ακόμη και ο Ελλαδίτης βιβλιογράφος και φίλος Κυριάκος Ντελόπουλος. Μνεία πρέπει ακόμη να γίνει στον ζωγράφο Αντρέα Λαδόμματο, που έκαμε το σχέδιο της σφραγίδας της Εταιρείας και του εξωφύλλου της πρώτης έκδοσής της, το οποίο διατηρήθηκε σταθερό σε όλες τις εκδόσεις μας. Τα πρώτα χρόνια η Κυπριακή Βιβλιογραφία εκδιδόταν με βάση χειρόγραφα δελτία. Το έργο μας κατέστη ευχερέστερο με τη χρήση προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή που ετοίμασαν αρχικά ο Πάμπος Τομάζος και αργότερα ο Ηλίας Μανούχος, που βοηθούσε και με άλλους τρόπους στην Κυπριακή Βιβλιογραφία. Τέλος, ευχαριστίες απευθύνονται και προς τον Στέλιο Λειβαδιώτη των Τυπογραφείων Λειβαδιώτη για την πρόθυμη συνεργασία στην έκδοση όλων σχεδόν των τόμων της Εταιρείας.

Ανέφερα στην αρχή ότι πέρα από τον κάποιου είδους απολογισμό θα ήθελα να διατυπώσω και κάποιες σκέψεις για το μέλλον της Εταιρείας. Νομίζω πως έχω γι' αυτό και δικαίωμα και υποχρέωση.

Πρώτα πρώτα δηλώνω ότι θα είμαι δίπλα στο συμβούλιο της Εταιρείας σε ό,τι νομίζω ότι μπορώ να είμαι χρήσιμος. Έχω την άποψη ότι πρέπει η Εταιρεία να καταστεί ευρύτερα γνωστή και να πυκνώσουν περισσότερο οι τάξεις της. Ξέρω πως υπάρχουν εξ αντικειμένου δυσκολίες, αφού το εξειδικευμένο αντικείμενο δεν παρέχει δυνατότητες μεγάλης συμμετοχής. Υπάρχουν πολλοί που ασχολούνται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το βιβλίο και πολλοί είναι δυνατό να ευεργετηθούν από τις δραστηριότητες της Εταιρείας. Αναφέρω τους συγγραφείς, τους εκδότες, τους βιβλιοπώλες, τους βιβλιοθηκάριους. Δεν είναι απαραίτητο όλα τα μέλη να δημοσιεύσουν βιβλιογραφικές εργασίες. Μπορούν όμως να συμπαρίστανται και να ενισχύουν με ποικίλους τρόπους την Εταιρεία στο έργο της, πράγμα που θα τους προσφέρει πέρα από ηθική ικανοποίηση, και ωφέλεια στις επαγγελματικές τους δραστηριότητες, αφού με τη βιβλιογραφία προάγεται

και προβάλλεται η έντυπη δημιουργία εν γένει και ειδικότερα η ντόπια εκδοτική παραγωγή. Με χαρά βλέπω ότι νέοι άνθρωποι, έστω λίγοι ακόμη, άρχισαν να πλαισιώνουν την Εταιρεία.

Όσον αφορά τις δραστηριότητές της καλές οι διαλέξεις και οι παρουσιάσεις βιβλίων και χρήσιμες, όμως δεν πρέπει να παραμελείται η καθαυτό βιβλιογραφική εργασία. Τις άλλες δραστηριότητες μπορούν να καλύψουν και άλλα σωματεία, τις βιβλιογραφικές όμως όχι.

Και πάλιν ευχαριστώ τη ΒΕΚ για την τιμή και φυσικά κι εσάς που μας τιμάτε με την παρουσία σας.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ανδρεανής Ηλιοφώτου, *Ενδημικά, Συγκαιρινά και Διαχρονικά*. Λευκωσία, εκδόσεις *Εν Τύποις*, 2008

Το βιβλίο της εκλεκτής φιλολόγου και προέδρου της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου Ανδρεανής Ηλιοφώτου αποτελείται από 189 σελίδες και περιλαμβάνει 35 κείμενα που κατατάσσονται σε τρεις ενότητες: α. Ενδημικά (18 άρθρα, σ. 11-67), που καταπιάνονται με θέματα πολιτικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά και είχαν δημοσιευτεί στην εφημερίδα «Σημερινή» μεταξύ του φθινοπώρου του 2003 και της άνοιξης του 2004, β. Συγκαιρινά και Διαχρονικά (10 κείμενα, σ. 71-112), που είχαν φιλοξενηθεί στην ετήσια έκδοση του Ομίλου Πνευματικής Ανανεώσεως «Κυπριακή Μαρτυρία» που ασχολούνται με ευρύτερα προβλήματα του καιρού μας, γ. Λογοτεχνικές Διαδρομές (7 θέματα, σ. 115-185), με διαλέξεις που είχαν γίνει στην Ελλάδα, αλλά και άλλα κείμενα που αφορούν σε δραστηριότητες της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου.

Λόγω της φύσεως του βιβλίου, αναλυτική παρουσίαση και των 35 κειμένων του θα έκαμνε κατ' ανάγκη την αναφορά μας πολύ εκτεταμένη και κουραστική και θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε κάποιες επαναλήψεις. Νομίζω, λοιπόν, πως ειναι πιο πρόσφορο να περιοριστούμε στα γενικά χαρακτηριστικά της γραφίδας της Ηλιοφώτου και στις βασικές ιδέες που συναντούμε στα κείμενά της, δίνοντας αυτούσια κάποια παραδείγματα από τα γραπτά της, για να τεκμηριώσουμε τις απόψεις που διατυπώνουμε.

Μερικά δείγματα από τίτλους των δοκιμίων και άρθρων της, που παραθέτουμε στη συνέχεια, είναι πιστεύουμε ενδεικτικά της θεματικής της, αλλά και των θέσεών της. Ακόμη και όταν τα θέματα τίθενται υπό μορφή ερώτησης, υποδηλώνεται, νομίζουμε, με κάποιο τρόπο και η τοποθέτηση της συγγραφέως. «Το ακαταμάχητο κατεστημένο και η μέθοδος συντήρησής του» (σ. 11-14), «Ένας σταυρωμένος λαός και η ηγεσία του» (σ. 27-29), «Μπορούμε να "ξηλώσουμε τη διαφθορά;"» (σ. 30-32), «Παιδεία της διάλυσης και διαλυτική εγωδουλία» (σ. 39-41), «Μπορούν σήμερα τα σχολεία της Κύπρου να εκπαιδεύσουν πολίτες;» (σ. 42-44), «Το νόημα της ελευθερίας και η απαξίωση του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα» (σ. 77-80), «Σύγχρονη Κυπριακή Κοινωνία-Κριτική "εις ώτα μη ακουόντων"» (σ. 85-88), «Ποίηση, το τελευταίο οχυρό Ελευθερίας: μια επαληθευτική δειγματοληψία στην περίπτωση της Κύπρου» (σ. 115-131).

Η γενική εντύπωση που αποκομίζει κανείς από το διάβασμα του βιβλίου είναι ότι η συγγραφέας έχει πλούσια θεωρητική σκευή κι είναι ένα προβληματιζόμενο άτομο, μια διανοούμενη που νοιάζεται για τα προβλήματα του τόπου της, αλλά και τα παγκόσμια· που δεν περιορίζεται στην επιφανειακή εξέταση των πραγμάτων, αλλά κάμνει βαθιές τομές, ιδιαίτερα στα του τόπου της. Αυτή η εμβάθυνση στην οποία προβαίνει τής προκαλεί έντονη πικρία και απογοήτευση, για-

τί από πουθενά δεν βλέπει φως· κανένα σημάδι δεν ψηλαφά το οποίο να της δημιουργεί την ελπίδα ότι κάτι επιτέλους καλό είναι δυνατό να προκύψει. Γράφει χαρακτηριστικά: «Για μας όμως τους "εν ηλικία όντας", που γνωρίσαμε αυτό τον τόπο αγνό, αυτό τον λαό έντιμο, γεμάτο αυτοθυσία και αγωνιστικότητα, με πίστη σε πνευματικές αξίες και στην ελληνική αρετή και ταυτότητά του, η πίκρα και η απελπισία μάς έγιναν μια καθημερινή ασφυξία. Κι ούτε βλέπουμε πουθενά λυτρωμό» (σ. 38).

Θέματά της το κατεστημένο, το οποίο θεωρεί ακαταμάχητο, η εξουσία κι οι καταχρήσεις της, η κοινωνική διαφθορά, η αναποτελεσματική δημόσια εκπαίδευση, η αγυρτεία της πολιτικής, θέματα παρμένα από την κυπριακή πραγματικότητα, αλλά και γενικότερα, όπως η παγκοσμιοποίηση, η τρομοκρατία, η κρίση της Δημοκρατίας.

Παραθέτουμε ένα απόσπασμα για τη θέση της έναντι του κατεστημένου: «Η εξουσία, λοιπόν, δημιούργησε μια άρχουσα τάξη υποτακτικών, ανελεύθερων ανθρώπων, κολάκων, καιροσκόπων, συμφεροντολόγων που στόχο είχαν τον πλουτισμό, την καλοπέραση και το μεγάλο εκτόπισμα του χρήματος και της εξουσίας. Αυτό το κατεστημένο κυβερνά μέχρι σήμερα και δυστυχώς είναι ακαταμάχητο. Και ουδέποτε έδωσε δεκάρα για τους πολλούς τους «βλάκες», τους «αδύναμους»· απλώς τους χρησιμοποιεί κατά πώς την βολεύει» (σ. 31).

Εκπαιδευτικός η ίδια, γαλουχημένη με αρχές και ιδανικά που στήριξαν για αιώνες τον κυπριακό ελληνισμό, και με πρότυπά της λαμπρούς αφοσιωμένους δασκάλους, πραγματικούς ιεραπόστολους, πονά για την κατάντια της εκπαίδευσής μας: «Η εκπαίδευση σήμερα –κυρίως η μέση– τελεί υπό διάλυση και δεν είν' ανάγκη να επιχειρηματολογήσω για να το αποδείξω· και μόνο η άσκηση βίας κατά καθηγητών, η καταστροφική μανία κατά του σχολικού περιβάλλοντος, ο ετσιθελισμός, η βαθμοθηρία συνιστούν ένα άνευ προηγουμένου εγωκεντρισμό. Αυτή η κατάσταση καθρεφτίζει την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, τη φθορά μέχρις ανυπαρξίας των θεσμών... Βρισκόμαστε μπρος σε μια εκπαίδευση διαλυτικά ισοπεδωτική –όλα για όλους– εκπαίδευση της δημαγωγίας, παθητική, χωρίς ενθουσιασμό κι αγωνιστικότητα, χωρίς ασφαλιστικές δικλίδες ελέγχου· όλα βατά και εύκολα» (σ. 40).

Έχω την άποψη πως η άρχουσα τάξη της κυπριακής κοινωνίας, όπως διαμορφώθηκε με την Ανεξαρτησία, και ως ένα βαθμό συνεχίζει ίσαμε σήμερα να άρχει, αποδίδεται με ευκρίνεια και παραστατικότητα και προπάντων με ειλικρίνεια από την Ηλιοφώτου στο κείμενό της με τίτλο «Το νόημα της ελευθερίας και η απαξίωση του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα». Να τι γράφει: «Τη στιγμή της δημιουργίας του κυπριακού κράτους την άρχουσα τάξη αποτελούσαν κάποια ονόματα γνωστών οικογενειών, αριστοκρατία μάλλον του πλούτου και ταυτόχρονα φρουροί πατροπαράδοτων αξιών όπως η θρησκευτικότητα, η δικαιοσύνη, η φιλανθρωπία. Αυτή η αριστοκρατία της κλειστής συντηρητικής κυπριακής κοινωνίας ερχόταν σ' επαφή με τους Άγγλους αξιωματούχους στην περίοδο της Αγγλοκρατίας, είχε επαφή με την Ευρώπη, εμπορευόταν, μορφωνόταν, στήριζε τη Μέση Κοινοτική Εκπαίδευση με προσανατολισμό το εθνικό κέντρο, λάμβανε μέρος στην τοπική αυτοδιοίκηση, γνοιαζόταν για το κοινό καλό κι αποτελούσε το πρότυπο για τις μικρές κοινωνίες των κυπριακών επαρχιών. Με τη δημιουργία του κυπριακού κράτους προέκυψε μια νέα, ευρύτερη άρχουσα τάξη: σ' αυτή συγχωνεύτηκαν το δημοσιοϋπαλληλικό κατεστημένο της Αγγλοκρατίας, αγωνιστές, φιλόδοξοι καιροσκόποι που υποδύθηκαν τους αγωνιστές και κάθε είδους ενδιαφερόμενος. Στην επάνδρωση και τη στελέχωση του σκάφους που έφερε το όνομα Κυπριακή Δημοκρατία δεν τέθηκαν αξιολογικά κριτήρια, όλα υπήρξαν τυχαία, για τούτο απέβησαν μοιραία στην κατοπινή πορεία του» (σ. 78).

Το επόμενο απόσπασμα αποτελεί στην ουσία περαιτέρω εμβάθυνση στην εξέταση της φυσιογνωμίας της κοινωνίας μας. «Η ταχύτατη διέλευση από την υποταγή στην αυτονομία χωρίς την εξάλειψη του ραγιαδισμού, η δημιουργία μιας νέας άρχουσας τάξης χωρίς πνευματικά ερεί-

σματα, ο εύκολος πλουτισμός μέσα στα νέα δεδομένα, η πλημμελής λειτουργία της δημοκρατίας (η απουσία διαλόγου και πολυκομματισμού, εναλλαγής, διαφάνειας, ελευθερίας έκφρασης, η κατίσχυση ευνοιοκρατίας και όχι αξιοκρατίας), η αντικατάσταση του εθνικού ιδεώδους με την ευμάρεια, η μη συνειδητοποίηση του ύψιστου υπαρξιακού κινδύνου από ισχυρούς αντιπάλους δεν είχαν μόνο στην κοινωνία διαβρωτικές επιδράσεις, αλλά άφησαν βαθιές τομές στον χώρο και στον χρόνο. Η Κύπρος ακρωτηριάστηκε από μια βάρβαρη εισβολή που την μοίρασε σε Βορρά και Νότο, άλλαξε τη δημογραφία της, κατέστρεψε την εθνική της κληρονομιά· η πολιτικοκοινωνική της ισορροπία υπέστη δεινές αναταράξεις από την προσφυγοποίηση και η διέλευση από το ενιαίο κράτος στον εδαφικό διαχωρισμό» (σ. 88).

Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε παραθέτοντας αποσπάσματα, που καθρεφτίζουν με τρόπο χαρακτηριστικό τις απόψεις της συγγραφέως για διάφορα θέματα: για την πολιτική, για παράδειγμα, την οποία θεωρεί επάγγελμα «ολίγον κακόφημο», αλλά και το πιο «επιτυχημένο» και προσοδοφόρο επάγγελμα, τον δε πολιτικό ως κυνικό και αδίστακτο, φίλαυτο και άπληστο (σ. 72) ή για τα βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου ανθρώπου, τα οποία συνοψίζει στον υλισμό, τον ατομικισμό, τον ευδαιμονισμό, την ηδονοθηρία (σ. 74), ή ακόμη για τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι επιτήδειοι για να αναρριχηθούν σε θέσεις και αξιώματα, οι οποίες μέθοδοι συνίστανται στον παραγοντισμό, τη ρουσφετολογία, τη σύμπηξη κυκλωμάτων, την κολακεία, τη συναλλαγή και άλλα ευτελιστικά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (σ. 76)· μπορούμε ακόμη να μνημονεύσουμε τη θέση ότι «τα συμβιωτικά σύνολα: έρωτας, γάμος, οικογένεια, σχολείο, πολιτικά σώματα, εκκλησία, νοσούν» (σ. 90) κι ακόμη ότι ο εικοστός αιώνας χαρακτηρίζεται από το υπέρ: υπεράνθρωπος, υπερδύναμη, υπέρηχοι, υπερκατάστημα και άλλα πολλά, που φανερώνουν ακριβώς ότι ο άνθρωπος υπερέβη το μέτρο και τα όρια (σ. 82, 83).

Θα θέλαμε τελειώνοντας να σημειώσουμε δυο ακόμη πράγματα. Το πρώτο είναι ότι επικεντρώσαμε την αναφορά μας σε θέματα που έχουν περισσότερο σχέση με την κυπριακή πραγματικότητα και αναγκαστικά παραλείψαμε αρκετά θέματα που θίγει και απόψεις που διατυπώνει η συγγραφέας στο δεύτερο και τρίτο μέρος του βιβλίου της, δηλαδή για τα παγκόσμια προβλήματα και τις λογοτεχνικές μελέτες και κριτικές της. Το δεύτερο είναι ότι σκόπιμα παραθέσαμε αρκετά αποσπάσματα, αποσκοπώντας από τη μια να δώσουμε αυτούσια τις σκέψεις και τοποθετήσεις της και από την άλλη να δώσουμε στον αναγνώστη της παρουσίασής μας την ευκαιρία να χαρεί την ελληνική γλώσσα. Πραγματικά αξίζει να διαβάσει κανείς το βιβλίο και μόνο για να απολαύσει καλά ελληνικά, πράγμα που δεν συναντιέται τόσο συχνά τον τελευταίο καιρό στον τόπο μας.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Αντρέα Λαδόμματου, *55 χρόνια καλλιτεχνικών αναζητήσεων*

Επειδή πιστεύω ότι όσοι προβαίνουν σε παρουσιάσεις βιβλίων, οι οποίες εμπεριέχουν το στοιχείο της αξιολόγησης και της κριτικής αποτίμησης, πρέπει να έχουν την έξωθεν καλή μαρτυρία της αντικειμενικότητας, να διατηρούν, δηλαδή, μιαν απόσταση από το υπό κρίση αντικείμενο και τον δημιουργό του, οφείλω να σας δώσω, προτού ξεκινήσω την παρουσίασή μου, μια εξήγηση.

Αισθάνομαι την ανάγκη από την αρχή να καθορίσω τα όρια μέσα στα οποία θα κινηθεί η εισήγησή μου, ανάγκη η οποία προκύπτει από το γεγονός ότι, εκτός από το ότι ο Αντρέας Λαδόμματος, είναι επ' αδελφή γαμπρός μου, στο βιβλίο φέρομαι ως ένας από τους συντελεστές της πραγματοποίησής του.

Δεν θα επεκταθώ, ως εκ τούτου, σε κρίσεις αξιολογικές για την ποιότητα του βιβλίου. Θα περιοριστώ στο να περιγράψω τα της γένεσης του βιβλίου και τα καθέκαστά του, τα επί μέρους, δηλαδή, στοιχεία που συνθέτουν την ταυτότητά του.

Μετά από τα λίγα αυτά αναγκαία εισαγωγικά προχωρούμε στο θέμα μας.

Πίσω από τη γένεση ενός βιβλίου υπάρχει κάποια κινητήρια δύναμη, που μπορεί να ονομάζεται κίνητρο, έμπνευση ή κάτι τέτοιο, προϋποθέτει δε μια διαδικασία ατομική ή και ομαδική κάποτε, υπό τη μορφή της ανάγκης για έκφραση, για επιβεβαίωση, για αναγνώριση ή και για πολλά άλλα ενδεχομένως. Τις πιο πολλές φορές ο αποδέκτης του δημιουργήματος, στην περίπτωσή μας αυτός που παίρνει στα χέρια του το βιβλίο *Αντρέας Λαδόμματος 55 Χρόνια Καλλιτεχνικών Αναζητήσεων*, αντιπαρέρχεται την όποια εκπεφρασμένη πρόθεση του δημιουργού, γνήσια ή ψευδεπίγραφη. Εκείνο που τον ενδιαφέρει είναι αυτό καθεαυτό το συντελεσθέν έργο, το αποτέλεσμα.

Αν επιχειρείται, παρά τα όσα λέχθηκαν προηγουμένως, να δοθούν κάποιες πληροφορίες γύρω από τον τρόπο γενέσεως του παρόντος έργου, δεν είναι για να ανιχνευθούν τα κίνητρα ή οι προθέσεις, αλλά για να περιγραφεί η πορεία από τη σύλληψη ως την εκτέλεσή του, περισσότερο δε για να εξηγηθεί ποιοι, πώς και γιατί ενεπλάκησαν στην όλη διαδικασία της παραγωγής του έργου και ίσαμε πού φτάνει η ευθύνη του καθενός συντελεστή.

Είναι αλήθεια ότι κατά καιρούς διάφοροι γνωστοί και φίλοι, φιλότεχνοι, συλλέκτες, αλλά και άλλοι, εξ αφορμής της έκδοσης ενός βιβλίου για κάποιο καλλιτέχνη ή στη διάρκεια εκθέσεων του Αντρέα Λαδόμματου ρωτούσαν αν υπήρχε καμιά έκδοση για τον καλλιτέχνη αυτόν πιο εμπεριστατωμένη από τους καταλόγους που είχαν κυκλοφορήσει με την ευκαιρία των εκθέσεών του. Μπορεί μερικοί να το έκαμναν από απλή φιλοφρόνηση, κάποιοι άλλοι για να δείξουν ότι είχαν καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα και κάποιοι, που ήξεραν για τη δουλειά του, γιατί ήθελαν να έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν, έστω και μόνο με το φυλλομέτρημα ενός τέτοιου βιβλίου, πλούσιου σε εικόνες, αντιπροσωπευτικά έργα από τις διάφορες φάσεις της πολύχρονης καλλιτεχνικής του πορείας.

Όλα τα πιο πάνω, δεν ήταν παρά ιδέες, που ρίχνονται με την άνεση που προσφέρει το αζημίωτο της μη ανάληψης οποιασδήποτε ευθύνης, βοήθησαν όμως ως ένα βαθμό στην πραγματοποίηση του έργου, επειδή πρόσφεραν κάποιου είδους ενθάρρυνση. Εκείνοι που ουσιαστικά πήραν απάνω τους την ιδέα κι έβαλαν τα θεμέλια για την υλοποίησή της ήταν η γυναίκα του Μαίρη κι ο γιος του Νικόλας, που σε ευφρόσυνη οικογενειακή στιγμή έλαβαν την απόφαση να προχωρήσουν. Λίγο αργότερα κατέστησαν κοινωνό τον ίδιο τον καλλιτέχνη, γιατί χωρίς τη βοήθεια και την άμεση εμπλοκή του δεν θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί η έκδοση, τουλάχιστο όπως την είχαν συλλάβει.

Η εργασία για το βιβλίο άρχισε με αναδίφηση στο αρχείο του καλλιτέχνη και τη συγκέντρωση ποικίλου υλικού, που ήταν μια κοπιώδης και λεπτολόγος δουλειά τεκμηρίωσης που ανέλαβε η Μαίρη· ο Νικόλας επωμίστηκε την ηλεκτρονική επεξεργασία του υλικού από αναμνηστικές φωτογραφίες και φωτογραφίες των έργων, τη σελίδωση και την εν γένει καλλιτεχνική εμφάνιση, καθώς και τον συντονισμό της έκδοσης. Ο Αντρέας βοήθησε και επέβλεψε στην επιλογή του γραπτού και εποπτικού υλικού και επικοινώνησε με συλλέκτες έργων του και με πρόσωπα, από τα οποία ζητήθηκε να γράψουν κάτι για το υπό έκδοση βιβλίο. Αργότερα, αφού η συγκέντρωση του υλικού είχε προχωρήσει αρκετά, προστέθηκε στην ομάδα και ο ομιλών. Ανέλαβε τη γλωσσική επιμέλεια των κειμένων και τις διορθώσεις, καθώς και ρόλο συμβουλευτικό σχετικά με τη διάρθρωση και τη δομή του βιβλίου.

Η συλλογική προσπάθεια όλων των προαναφερθέντων, αλλά και κάποιων άλλων που θα

αναφερθούν στη συνέχεια, έφερε το αποτέλεσμα, που έχετε απόψε την ευκαιρία να πιάσετε στα χέρια σας. Οι άλλοι συντελεστές είναι ο Όμιλος Πνευματικής Ανανεώσεως, που υιοθέτησε την όλη εργασία ως εκδότης, ο Αντώνης Φαρμακάς που βοήθησε με τη φωτογράφηση έργων, ο Νικηφόρος Ορφανός που πρόσφερε τεχνική βοήθεια, το Mica Copy Centre που δούλεψε στην πληκτρολόγηση και σάρωση και τέλος τα τυπογραφεία Ι.Γ. Κασουλίδης και Υιός Λτδ. που αποκρυστάλλωσαν το τελικό προϊόν. Το βιβλίο, σε 447 σελίδες, διαστάσεων 28,5Χ23 εκ., τυπώθηκε σε χαρτί art-matt 170 γραμμαρίων, κυκλοφορεί δε σε 2000 αντίτυπα, όλα με σκληρό κάλυμμα.

Σε αυτό παρουσιάζεται η ζωή και η καλλιτεχνική πορεία του Αντρέα Λαδόμματου από τα πρώτα του βήματα ίσαμε σήμερα μέσα από διάφορα κείμενα ειδικών, αλλά και άλλα ντοκουμέντα - γραπτά και εικαστικά. Μια πορεία 55 χρόνων εικαστικών αναζητήσεων εικονογραφείται με στοιχεία από τις διάφορες φάσεις της δημιουργίας του, με αφετηρία το 1953, χρονιά που απαντώνται τα πρώτα χρονολογημένα έργα του, και τέρμα το 2008.

Εξετάζοντας το έργο από απόψεως περιεχομένου και δομής ταυτόχρονα, θα μπορούσε να λεχθεί ότι διαρθρώνεται βασικά σε δυο κορμούς. Στον ένα η έμφαση δίνεται στα κείμενα, ενώ στον άλλο το κυρίαρχο στοιχείο είναι τα ίδια τα έργα του καλλιτέχνη.

Όσον αφορά τα κείμενα υπάρχει κατά κύριο λόγο η συμβολή τεσσάρων σημαντικών ανθρώπων στο χώρο της Τέχνης, της ιστορίας και της κριτικής της, που προσεγγίζουν ο καθένας με τον δικό του τρόπο το δημιουργικό έργο του καλλιτέχνη. Πρόκειται συγκεκριμένα για τον καταξιωμένο Κύπριο καλλιτέχνη Αντρέα Χρυσοχό, τον καθηγητή της Ιστορίας της Τέχνης και ακαδημαϊκό Χρύσανθο Χρήστου, την τεχνοκριτικό και καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Αθηνά Σχινά και τον διεθνούς φήμης Άγγλο τεχνοκρίτη Charles Spencer. Εκτός από τα κείμενα των πιο πάνω, περιλαμβάνονται σημειώματα από φίλους και εκτιμητές του έργου του, στοιχεία για τη ζωή και την καλλιτεχνική του δράση υπό τη μορφή Χρονολογίου και άλλη τεκμηρίωση της όλης προσφοράς του. Τα κείμενα διανθίζονται με ποικίλο φωτογραφικό υλικό.

Στο άλλο συνθετικό στοιχείο του βιβλίου παρατίθενται 278 ολοσέλιδα έργα, άλλες δε σελίδες παρουσιάζουν αρκετά παραδείγματα δημιουργημάτων του από ένα ευρύ φάσμα της καλλιτεχνικής του δραστηριότητας, όπως εξώφυλλα βιβλίων, γραμματόσημα, εικονογραφήσεις, σκηνικά και κοστούμια.

Πιο συγκεκριμένα, το βιβλίο χωρίζεται σε εννιά μέρη. Έπειτα από τον «Πρόλογο», σ. 11-13, ακολουθεί «Το Χρονολόγιο», σ. 15-22, όπου καταγράφονται διάφοροι σταθμοί της ζωής και του έργου του καλλιτέχνη από το 1940, έτος γέννησής του, ως την έκδοση του έργου στο οποίο αναφερόμαστε απόψε εδώ, εμπλουτισμένο με φωτογραφικό υλικό από τη ζωή και την καλλιτεχνική του δραστηριότητα.

Σημαντικό μέρος αποτελεί το κεφάλαιο κάτω από τον τίτλο «Εκτίμηση», σ. 23-91, με τα κείμενα των τεσσάρων κριτικών, οι οποίοι έχουν προμνημονευθεί. Το μέρος αυτό, όπου υπομνηματίζεται το καλλιτεχνικό του έργο, εικονογραφείται, όπως ήταν φυσικό, με πολλά έργα του.

Το μεγαλύτερο σε έκταση μέρος είναι το τέταρτο, με τίτλο «Το Έργο», σ. 93-392, όπου βρίσκονται παραδείγματα από όλους τους Κύκλους των έργων του και της άλλης καλλιτεχνικής του δραστηριότητας. Το μέρος αυτό υποδιαιρείται σε 11 ενότητες: 1 Μαθητικά-Φοιτητικά, 2. Περίοδος Αναζητήσεων, 3. Τα Παράθυρα, 4. Παλιά Λευκωσία, 5. Πέτρες και Νερά-Μεσορείνια, 6. Ανθοδοχεία-Κοκτέιλς, 7. Λουόμενοι-Θαλασσινές Στιγμές-Στιγμές Γυναίκας - Συμπόσια - Ερωτικά-Μύθοι και Παραμύθια, 8. Σχέδια με Μολύβι ή Μελάνι-Παστέλ-Υδατογραφίες, 9. Φωτιστικά, 10. Γραμματόσημα-Εξώφυλλα-Εικονογραφήσεις και 11. Σκηνικά-Κοστούμια. Εδώ συναντούμε τα ολοσέλιδα έργα, για τα οποία κάναμε αναφορά πιο πριν. Στα ολοσέλιδα έργα, αλ-

λά και αλλού, όπου εικονίζονται έργα του, υπάρχουν οι απαραίτητες πληροφορίες: τίτλος, έτος που έγινε το έργο, υλικό, διαστάσεις και συλλογή στην οποία ανήκει το κάθε έργο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο «Άλμπουμ φωτογραφιών», σ. 393-403, συγκεντρώνονται φωτογραφίες από τη μαθητική, φοιτητική, οικογενειακή ζωή του και από καλλιτεχνικές δραστηριότητες.

Στις σ. 405-431, που τιτλοφορούνται «Με τη ματιά των άλλων», συναντούμε ομιλίες από εγκαίνια εκθέσεών του, τα σχετικά με τη δωρεά έργων του στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, σχόλια από βιβλία επισκεπτών και σημειώματα με τον υπότιτλο «Από καρδιάς αποτιμήσεις». Αυτά προέρχονται από 33 εκπροσώπους της πνευματικής, πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής του τόπου, πράγμα που φανερώνει την ευρύτητα του φάσματος των φίλων και εκτιμητών του έργου του.

Στις σ. 433-441 παρατίθεται η «Εργογραφία» του, που περιλαμβάνει τεκμηρίωση για το Καλλιτεχνικό του έργο, με πρώτες τις Εκθέσεις (ατομικές, συμμετοχή σε διεθνείς διοργανώσεις και σε ομαδικές εκθέσεις) και ακολούθως τα θεατρικά έργα στα οποία έκαμε Σκηνικά και Κοστούμια. Εκτός από το καλλιτεχνικό έργο στοιχεία δίνονται και για τα βιβλία που έγραψε, καθώς και βιβλιογραφία για το συνολικό του έργο, με τα βιβλία, τους καταλόγους εκθέσεων, τα άλλα έντυπα (περιοδικά και εφημερίδες), ελλαδικά και κυπριακά, τα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα, όπου υπάρχουν αναφορές για το έργο του.

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με «Κατάλογο συλλεκτών», σ. 443, και «Ευρετήριο ονομάτων», σ. 444-445.

Ελπίζουμε ότι οι τελικοί κριτές του βιβλίου, που είναι οι αναγνώστες, θα συμφωνήσουν ότι η έκδοση δίνει κατά το δυνατό δίκαιη εικόνα της προσφοράς του Αντρέα Λαδόμματου, που συγκαταλέγεται ανάμεσα τους πιο σημαντικούς καλλιτέχνες της γενιάς του και όχι μόνο, ενός καλλιτέχνη, με συνεχή παρουσία στο καλλιτεχνικό προσκήνιο του τόπου, που έχει θέσει έντονη την προσωπική του σφραγίδα στο εικαστικό γίγνεσθαι της Κύπρου.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

(Εισήγηση που έγινε στις 19 Νοεμβρίου 2008
στο Πολιτιστικό Κέντρο της Τράπεζας Μαρφίν-Λαϊκή,
κατά την παρουσίαση του βιβλίου)

Sylvain Béraud, *Η Γαλλική κουλτούρα στον κυπριακό χώρο από 1192 μέχρι 1571 και από 1800 μέχρι 1971.* Μετάφραση στα ελληνικά: Γιώργος Τσουρής, Γιάννης Η. Ιωάννου. Λευκωσία, *Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού*, 2008

Η έκδοση αποτελεί μετάφραση της διδακτορικής διατριβής (σε αναθεωρημένη μορφή) του κ. Béraud, η οποία είχε υποβληθεί το 1974 στο πανεπιστήμιο της Λίλλης III. Η διατριβή, με τίτλο "La Culture Française dans l' Espace Chypriote de 1192 à 1571, de 1800 à 1971», εκδόθηκε το 1990 από την τότε Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας στο πλαίσιο των εορτασμών για τα διακόσια χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης. Δεν θα ασχοληθώ με το περιεχόμενο του βιβλίου και τον συγγραφέα, χωρίς να σημαίνει ότι δεν έχω να κάμω οποιεσδήποτε παρατηρήσεις για το βιβλίο αυτό καθ' εαυτό.

Θα με απασχολήσει όμως εδώ η πρόσφατη έκδοση, η ελληνική, από πλευράς διατύπωσης και μόνο, και τούτο γιατί κάποια πράγματα, τα οποία περιέχονται σ' αυτή, φανερώνουν κατά

/

την ταπεινή μου γνώμη, έλλειψη σοβαρότητας και υπευθυνότητας. Το γεγονός καταντά εξοργιστικό γιατί είμαι βέβαιος ότι δαπανήθηκε σημαντικό ποσό για την έκδοση. Πρέπει από την αρχή να σημειώσω ότι δεν έχω τίποτε το αρνητικό να πω για την εμφάνιση του βιβλίου από πλευράς εκτυπωτικής. Ίσα ίσα που πρόκειται για μια πολυ καλή έκδοση, που δεν έχει να ζηλέψει τίποτε από ανάλογες ελλαδικές εκδόσεις. Συνεπώς η αναφορά στη δαπάνη δεν αφορά στα περί την εκτύπωση. Αφορά στο γεγονός ότι επιστρατεύτηκαν επ' αμοιβή άτομα εκτός των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, των οποίων τα ονόματα φιγουράρουν στην έκδοση και στα οποία πιστεύω ότι κυρίως οφείλονται οι τρομερές αδυναμίες και επιπολαιότητες, όπως θα δείξω στη συνέχεια. Ο πρώτος (Γιώργος Τσουρής) φέρεται υπεύθυνος για την «πρώτη μετάφραση» και ο δεύτερος (Γιάννης Η. Ιωάννου, Καθηγητής Γαλλικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας Πανεπιστημίου Κύπρου) για τη «μεταφραστική επεξεργασία και επιμέλεια». Ακόμη όμως κι αν δεν υπήρχε η διάσταση της δαπάνης, το γεγονός ότι το βιβλίο αποτελεί έκδοση Κρατικής Υπηρεσίας έπρεπε να κάμει τους υπευθύνους να δώσουν σ' αυτό μεγαλύτερη προσοχή.

Δεν θα ενδιατρίψω σε λάθη, τα οποία κάποιος θα μπορούσε να θεωρήσει ως τυπογραφικά, επειδή τούτο θα εθεωρείτο αχρείαστος σχολαστικισμός, αλλά και γιατί θα κατελάμβαναν σημαντικό μέρος του κειμένου μου. Σε μια τέτοια έκδοση και αυτού του είδους τα λάθη έπρεπε να μειωθούν στο ελάχιστο και όχι να εμφανίζονται εν αφθονία. Ενδεικτικά μόνο παραθέτω μικρό αριθμό: CD. Cobham, σ. 54 (αντί C.D. Cobham), της Κύπρο, σ. 57, του βασιλείς, σ. 58, πεντρεύτηκε, σ. 66, της ιταλική Αναγέννησης, σ. 70, ο βασιλιά, σ. 80, το θάνατος τους, σ. 83, ο Ζαχαρία, σ. 102, Έλληνα-ιταλικό σύμπλεγμα, σ. 115, απηρέασε, σ. 135, Περί τον εν τη Μεσαιωνική και νεοτέρα κυπριακή ξένων..., σ. 135, του κατατρεγμένους, σ. 137, από το 1959 μέχρι το 1959, σ. 178, κυριότερα σταθμοί, σ. 178, εκτελεστικού επιτρόπους, 180, της γαλλική πνευματική ζωής, σ. 228, της Λευκωσία, σ. 250, Εκκλησίες και περιουσίες ευρισκόμενες στα κατεχόμενα από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολείς εδάφη, σ. 250, Ππαπαγεωργίου, σ. 257.

Τα γραμματικά και ορθογραφικά, συντακτικά και πραγματικά λάθη είναι σίγουρα σοβαρότερα και δεν δικαιολογούνται με κανένα τρόπο.

Στα **γραμματικά/ορθογραφικά** κατατάσσω εκείνα που εμφανώς δεν οφείλονται σε αβλεψία. Και πρώτα πρώτα υπάρχουν ουκ ολίγα, τα οποία φανερώνουν άγνοια της χρήσης του τελικού ν (π.χ. την δημιουργία, σ. 25, την στρατηγική, σ. 30, την βασιλεία, σ. 60, στην διανομή, σ. 69, την διολίσθηση, σ. 117, στη πεδιάδα, σ. 31, τη πτώση, σ. 62, τη περιουσία, σ. 74). Άλλα: τοπονύμια, σ. 18, σ. 210, Πελλοπόνησο, σ. 21, Ονήσιλλος, σ. 21, Στοϊκής Σχολής, σ. 22, εξέλιξη των δευτερευόντων μειονοτήτων, σ. 36, ο όγκος των εσωτερικών συναλλαγών εξασθένισε (αμετάβατο) σοβαρά, σ. 40, μπορεί να χρησιμοποιείτε (όχι σεις) νόμιμα, σ. 53, πολλή ζήλο, σ. 61, πολλήν καιρό, σ. 128, είχε απωλέσει, σ. 61, νομιμόφρωνες, σ. 77, κυανόκρανα (τρεις φορές σε τρεις διαδοχικές σειρές), σ. 89 , βόρια ακτή, σ. 93, διόροφα, σ. 96, χρησιμοποιούταν, σ. 132, Πέτρου του Μέγα, σ. 142, να χρησθεί... μνηστήρας του θρόνου, σ. 152, χειρονακτικές εργασίες, σ. 158, statu quo, σ. 182, Βασιλιάδης, σ. 188, Στοίχους σε μια τοπική ελληνική διάλεκτο, σ. 207, Ταλιαδόρου, σ. 217, Αυτοχθόνου νεολαίας, σ. 218, ην επελέξαντο η ομάς αυτού, σ. 242, των ισχύοντι αμέσως προ της ειρημένης ημερομηνίας νόμω της αποικίας της Κύπρου, σ. 243, εξ' άλλου, σ. 244, αναδύουν ένα γλυκό και συγκινητικό άρωμα, σ. 254. Το exportait αποδίδεται με τον αόριστο εξήγαγε, σ. 153.

Συντακτικά λάθη: Η Κύπρος υπό των Σταυροφόρων, σ. 24, συνέχισαν υπό των Λουζινιανών όπως και υπό των Βυζαντινών να καλλιεργούν τη γη, σ. 80, περιλάμβανε... τρεις επισκόπους, όλοι προικισμένοι με γαίες, σ. 82, υπάρχουν δύο Φιλόπτωχα ιδρύματα..., οι οποίες βοηθούν τους πτωχούς, σ. 248.

Πραγματικά λάθη: Πολύ περίεργο είναι αυτό που συμβαίνει με το Μ. πριν από κύρια ονό-

ματα. Προφανώς είναι συντομογραφία για το Monsieur, το οποίο στη μετάφραση αποδίδεται με το κ. (Κύριος). Δεν αντιλαμβάνομαι όμως γιατί παραμένει και το Μ., με αποτέλεσμα να υπάρχει αλλοίωση του ονόματος, π.χ. M. Lambros, (σ. 43 της γαλλικής έκδοσης) γίνεται ο Μ. Λάμπρος (σ. 78 της ελληνικής), ενώ είναι βέβαια ο νομισματολόγος Παύλος Λάμπρος (1820-1887). Επίσης το Μ.Α. Indianos (σ. 126 της γαλλικής έκδοσης) γίνεται κ. Μ. Ιντιάνος (σ. 176), ενώ πρόκειται για τον Αντώνη Ιντιάνο, και ο M. Gaston Aufrère (σ. 181) γίνεται κ. M. Gaston Aufrère (σ. 239). Κι αν δεν ήξεραν οι Κύπριοι γαλλομαθείς και μεταφραστές ενός τέτοιου έργου τους Λάμπρο και Aufrère, δεν άκουσαν ποτέ το όνομα του Αντώνη Ιντιάνου;

Ο Λατίνος συγγραφέας της Naturalis historia Πλίνιος ο πρεσβύτερος (Gaius Plinius Secundus) γίνεται Πλίνος (σ. 30), ο Ισαάκιος Κομνηνός γίνεται Ισαάκ (σ. 59), ο Γεώργιος Βουστρώνιος μας άφησε ένα διήγημα (!) που καλύπτει την περίοδο από το 1456 μέχρι το 1501, σ. 119 (récit στη γαλλική έκδοση). Προφανώς πρόκειται για το Χρονικό του. Σημειωτέον ότι στις σημειώσεις (σ. 135) παρατίθεται το έργο "The Chronicle of George Boustronios (1456-1489)".

Κατά παράβαση της επιστημονικής δεοντολογίας γίνονται επεμβάσεις σε τίτλους βιβλίων και εργασιών. Είτε δεν καταγράφονται στη γλώσσα που δημοσιεύτηκαν και μεταφράζονται στα ελληνικά είτε, όταν είναι στα ελληνικά, μετατρέπονται δήθεν στη δημοτική.

Η μελέτη του Θ. Παπαδόπουλλου «Προεπαναστατική παρουσία του τεκτονισμού εν τω ελληνικώ χώρω», η οποία, επειδή είναι γραμμένη στα ελληνικά, ορθά αποδίδεται φωνητικά με λατινικούς χαρακτήρες στη γαλλική έκδοση (σ. 127) «Proepanastatiki parousia tou tektonismou en to elliniko horo», αλλοιώνεται στην ελληνική έκδοση για να είναι πιο σωστά (!) στη δημοτική «Προεπαναστατική παρουσία του τεκτονισμού στον ελληνικό χώρο (σ. 176)». Επίσης η εργασία του ιδίου με τίτλο "Social and historical data on population (1570-1881)», που δημοσιεύτηκε στα αγγλικά και έτσι αποδίδεται στη γαλλική έκδοση (σ. 127), μεταφράζεται στην ελληνική έκδοση «Κοινωνικά και ιστορικά δεδομένα σχετικά με τον πληθυσμό (1570-1881)» (σ. 176). Τέλος, η μελέτη του ιδίου στα γαλλικά με τίτλο "Nouvelles histoires de Chypre sur la Chronicle chypriote d' Ernoul et Bernard le Trésorier" στη βιβλιογραφία (σ. 260) δεν παρατίθεται έτσι, αλλά αντιεπιστημονικά και παραπλανητικά στα ελληνικά «Νέες ιστορίες της Κύπρου επί του Κυπριακού Χρονικού του Ernoul και του Bernard le Trésorier». Οι τίτλοι των έργων του Αθανάσιου Παπαγεωργίου "Icons of Cyprus" (Nagel, 1969), των A. και J. Stylianou "The Painted Churches of Cyprus", Gidel "Histoire de la Culture Néo-Hellénique", "Chypre" των L. Princet και N. Athanassiou, M. Sacopoulo "Asinou en 1106" και "Les Maronites en Chypre" του J.M. Cirilli (που γίνεται Κυριλλής και θυμίζει τον πολύ γνωστό στη Λευκωσία ίσως και παγκύπρια κατασκευαστή λουκουμάδων και σιάμισι), κακώς παρατίθενται σε ελληνική μετάφραση και όχι στη γλώσσα που έχουν εκδοθεί.

Άλλοι τίτλοι έργων στα ελληνικά καταγράφονται διαφορετικά από ό,τι στα βιβλία τα ίδια. Το «Αναμνηστικόν Λεύκωμα επί τη Πεντηκοενταετηρίδι του Παγκυπρίου Γυμνασίου 1893-1943» βιβλιογραφείται ως «Αναμνηστικό Λεύκωμα» Πενηντάχρονα του Λυκείου, 1893-1943», το δε βιβλίο του Κώστα Κύρρη «Ιστορία της Μέσης Εκπαιδεύσεως Αμμοχώστου 1191-1955, ιδίως δε του Ε.Γ.Α.» ως «Ιστορία της Μέσης Εκπαίδευσης στην Αμμόχωστο (1191-1955).

Το όνομα του ερευνητή Θεόδωρου Παπαδόπουλλου υφίσταται κακοποιήσεις. Γίνεται Τ. Παπαδόπουλος (σ. 54), επειδή στο γαλλικό ήταν T. (Theodore) Papadopoullos (σ. 26), και Θ.Θ. Παπαδόπουλλος (σ. 176). Στην ίδια σελίδα μπαίνει το δικό του όνομα, ενώ το ορθό (στη γαλλική έκδοση, σ. 127) είναι του πατέρα του Χ(αράλαμπου) Παπαδόπουλλου.

Απόδειξη προχειρότητας είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

Στη σ. 205 ο Λαπηθιώτης τεχνίτης αναφέρεται ως Φεισάς, ενώ στις σημειώσεις (σ. 239) ως Φείσσας.

Στη σλ. 240 (σημ. 33) που αναφέρεται στην Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών και στον ιδρυτή της Κωνσταντίνο Σπυριδάκι, ο μεταφραστής γράφει «του οποίου (της Εταιρείας) (sic) είναι ενεργό μέρος», ενώ ο συγγραφέας έγραψε don't je suis member actif, σελ. 182.

Στο κεφάλαιο Δικαιοσύνη επαναλαμβάνεται (σ. 53) παράγραφος που υπάρχει στο κεφάλαιο Νόμισμα και μέτρα (σ. 52), που καμιά σχέση δεν έχει με τη Δικαιοσύνη.

Στη σημ. 92 (σ. 132) σημειώνεται: «Ο καθεδρικός ναός της Λευκωσίας πρακτικά ολοκληρώθηκε στις αρχές του 16ου αιώνα από τον Αρχιεπίσκοπο ο οποίος στις 5 Νοεμβρίου 1326 καθιέρωσε επίσημα το οικοδόμημα. Ωστόσο, οι εργασίες συνέχισαν μέχρι το 1330». Είναι πρόδηλο ότι δεν πρόκειται για το 16ο, αλλά τον 14ο αιώνα.

Στη σ. 241, η σημ. 48, που αποτελείτο από δυο γραμμές έσπασε στα δυο και η δεύτερη γραμμή έγινε σημ. με αρ. 49. Το αποτέλεσμα είναι να μη βγαίνει νόημα, οι σημειώσεις να μετακινηθούν κατά μια, χωρίς όμως, όπως αναμενόταν, να αυξηθεί ο αριθμός τους, διότι το κείμενο των σημ. 53 και 54 του πρωτοτύπου ενοποιήθηκε στη σημ. 54 της μετάφρασης και από τη σημ. 49 και εξής οι παραπομπές παραπέμπουν σε άλλα αντί άλλων.

Πολύ απολαυστική είναι το όντι η απόδοση του όρου Hospitaliers με το «Περιθάλποντες μοναχοί» (π.χ. σ. 93). Οι μεταφραστές γνώριζαν τον όρο Ναΐτες για τους Templiers, προφανώς όμως αγνοούσαν τον όρο Hospitaliers (=Ιωαννίτες, μέλη του τάγματος του Αγίου Ιωάννη) κι επινόησαν τον πράγματι ποιητικό Περιθάλποντες. Όπως είναι γνωστό, αρχικά αυτοί ήταν μέλη θρησκευτικού τάγματος, που σχηματίστηκε για την περίθαλψη ασθενών στα νοσοκομεία και μετεξελίχθηκε σε στρατιωτικό τάγμα μοναχών. Οι Knights Hospitaliers, όπως είναι γνωστοί με την πληρέστερη ονομασία τους ή ακόμη Knights of the Hospital of St. John of Jerusalem, πήραν το όνομά τους από το νοσοκομείο που ιδρύθηκε στα Ιεροσόλυμα περίπου το 1048 από εμπόρους για το καλό φτωχών προσκυνητών. Αργότερα το τάγμα απέκτησε στρατιωτική οργάνωση. Άλλωστε, στη σ. 93 γίνεται αναφορά στη στρατιωτική αρχιτεκτονική και τα φρούρια, όπου σημειώνεται ότι «οι Ναΐτες και Περθάλποντες Μοναχοί εξασφάλισαν το δικαίωμα να κατέχουν πύργους στη Χοιροκοιτία...».

Προφανώς οφείλεται σε απροσεξία η απόδοση της λέξης Grèce (σ. 105 της γαλλικής έκδοσης) με τη λέξη Κρήτη (σ. 149 του ελληνικού κειμένου), αλλά μόνο σε απροσεξία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οφείλεται η πραγματικά ευφάνταστη απόδοση της λέξης Livourne με το Λιβούρνη (στις ίδιες αντίστοιχες σελίδες). Τέτοια πόλη δεν ξέρω πού την ανακάλυψαν οι μεταφραστές, ενώ θα πρόκειται σίγουρα για το Λιβόρνο.

Μερικές άλλες αστοχίες στην ελληνική μετάφραση υποδηλώνουν γνωστικές ελλείψεις σε θέματα που αφορούν την κυπριακή πολιτιστική ζωή.

Ο Πασχάλης Κωνσταντινίδης, καθηγητής των Γαλλικών από το 1867, ένα από τα ιδρυτικά μέλη και έφορος του Παγκυπρίου Γυμνασίου, έγινε Πασκάλ (σ. 163), επειδή στη γαλλική έκδοση αναφέρεται ως Pascal Constantinidès.

Το έργο του Αχιλλέα Αιμιλιανίδη "Chrysilla", που γράφτηκε στα γαλλικά έγινε από τους μεταφραστές «Χρυσίλλα» (σ. 209) αντί «Χρύσιλλα», όπως μεταφράστηκε στην Αθήνα το 1938. Το άλλο έργο του ίδιου, του οποίου δεν εκδόθηκε μετάφραση είναι το "Nouvelles chypriotes", το οποίο οι μεταφραστές παραθέτουν με τον τίτλο αυτό, αλλά τον μεταφράζουν μαζί με το χαρακτηριστικό Contes του συγγραφέα ως «Κυπριακά Νέα, Παραμύθια» (σ. 209). Παρόλο που είναι ήσσονος σημασίας, επειδή έχει σχέση με την επιστημονική ορθή απόδοση των τίτλων όπως ακριβώς φέρονται στα βιβλία, σημειώνω ότι το έργο του Αιμιλιανίδη "Symphonie de la Rédemption", εκδόθηκε με τον τίτλο «Η Συμφωνία του λυτρωμού» στην Αθήνα το 1960 και όχι ως «Συμφωνία της λύτρωσης».

Τα «Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου» αναφέρονται ως «Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου Κυπριακών Σπουδών» (σ. 135), το ακρωτήρι του αποστόλου Ανδρέα, όπως το λέει όλος ο κυπριακός λαός, αναφέρεται ως ακρωτήρι Αγίου Ανδρέα (σ. 221) και ο Γεωγραφικός Όμιλος Κύπρου ως Γεωγραφική Εταιρεία της Λευκωσίας (σ. 221).

Δεν έχω αντιληφθεί τη σκοπιμότητα της διατηρήσεως των ονομάτων των Ελλήνων Κλείτου Λοβαρίδη και Φρόσως Σούντια με λατινικούς χαρακτήρες όπως στη γαλλική έκδοση [Lovarides Critos (το ορθό Clitos), σ. 188 και Frosso Soundia, σ. 239)] ούτε γιατί η λέξη Commanderia, σ. 178 έγινε στην ελληνική έκδοση Coummandaria, σ. 236.

Εκεί που το πράγμα καταντά τελείως γελοίο είναι όταν οι μεταφραστές μεταφράζουν από τα γαλλικά τη μετάφραση του γνωστού αποσπάσματος του Μαχαιρά για τη γλώσσα, που είχε κάμει για τους σκοπούς της γαλλικής έκδοσης ο Béraud. Με άλλα λόγια, αντί να παραθέσουν το κείμενο του Μαχαιρά στο πρωτότυπο, προσφέρουν «ζουμί του ζουμιού». Το περί ου ο λόγος κείμενο στο πρωτότυπο είναι: «ως που και πήραν τον τόπον οι Λαζανιάδες και από τότες αρκέψα να μαθαίνουν φράνγκικα, και βαρβαρίσαν τα ρωμαίκα, ως γοιον και σήμερον, και γράφομεν φράνγκικα τα ρωμαίκα, ότι εις τον κόσμον δεν ηξεύρουν ίντα συντυχάννομεν», και στη μετάφραση της κρινόμενης ελληνικής έκδοσης: «Μετά που οι Λουζινιανοί κατέκτησαν το νησί, αρχίσαμε να μαθαίνουμε τα γαλλικά και τα ρωμαίικα κατάντησαν βάρβαρα, σε σημείο που σήμερα γράφουμε ένα κράμα γαλλικών και ρωμαίικων έτσι που κανένας στον κόσμο δεν καταλαβαίνει αυτό που λέμε», σ. 128. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις (π.χ. επιγραφή, σ. 166).

Υπάρχει και μια περίπτωση που οι μεταφραστές διορθώνουν τον συγγραφέα. Πρόκειται για το κρασί Coeur-de-Lion, το οποίο ο συγγραφέας παρουσιάζει ως άσπρο (σ. 178), ενώ ορθά οι μεταφραστές ως ροζέ κρασί (σ. 236). Κι όμως την ανακρίβεια ότι το Δημοψήφισμα έγινε τον Ιανουάριο του 1951 (σ. 182) αντί 1950 δεν την πρόσεξαν.

Και κάτι τελευταίο, νομίζω πολύ σημαντικό. Ενώ στη γαλλική έκδοση υπάρχει Ευρετήριο, στην ελληνική έκδοση κάτι τέτοιο απουσιάζει, επειδή ίσως αυτό θα δημιουργούσε σε κάποιους επιπρόσθετη εργασία. Πότε επιτέλους σε αυτό τον τόπο θα γίνει αντιληπτό ότι τα Ευρετήρια είναι άκρως απαραίτητα σε αυτού του είδους τα βιβλία (τα μη λογοτεχνικά);

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Δημήτρη Λεβέντη, *Πάνος Λεβέντης* [Ποιήματα, Πεζογραφήματα, Θεατρικά]

Η έκδοση του σημαντικού μέρους του λογοτεχνικού έργου του Πάνου Λεβέντη από τον Δημήτρη Λεβέντη δεν εκπληρώνει μόνο την οφειλόμενη τιμή της συναίσθησης ενός παλαιού χρέους του υιού προς τον πατέρα. Είναι συνάμα και η ευόδωση μιας μακρόπνοης προφανώς και πολύμοχθης εναγώνιας προσπάθειας, με σκοπό να φωτίσει και ν' αποκαλύψει αξιόλογες πτυχές του περιεχομένου του πέρα από αυτή καθ' εαυτή τη λογοτεχνική του αξία: για να μάθουν οι άνθρωποι του σήμερα και να ενημερωθούν οι αναγνώστες του αύριο για τον χτεσινό κόσμο της Κύπρου, ειδικότερα της υπαίθρου και της αγροτιάς, που στις μέρες μας είδαμε να σβήνουν και οι τελευταίες του τρεμοφεγγείς αναλαμπές. Η αναβίωση επομένως και η ανάδειξη τούτου του κόσμου ως αέναης πηγής ανατροφοδότησης και συνέχισης της πολιτισμικής μας κληρονομιάς ήταν πρωταρχική επιτακτική ανάγκη για τον ευπαίδευτο φιλόλογο, επιμελητή μας τέτοιας έκδοσης. Γιατί ακριβώς έκρινε πως το σύνολο του έργου μέσα από την ενδεικτική έστω επιλογή των ανθολογημένων σελίδων, ποιητικών, πεζογραφικών και θεατρικών, είναι που ξαναζωντανεύει αι-

σθαντικά τη μνήμη και σκηνογραφικά μνημειώνει καθημερινά δρώμενα, γραφικά στιγμιότυπα και ανεπανάληπτες σκηνές μιας αλλοτινής εποχής. Καθώς εξάλλου επεξηγεί και ο ίδιος στην αρχή του προλόγου «η έκδοση κρίθηκε απαραίτητη, επειδή υπάρχουν ελάχιστα και δυσεύρετα αντίτυπα των βιβλίων του και των εφημερίδων και περιοδικών στα οποία δημοσίευσε, καθώς και επειδή αξιόλογα έργα του έμειναν αδημοσίευτα».

Το βιβλίο, που είδε το φως της δημοσιότητας το 2007 από τις Κυπριολογικές Εκδόσεις ΜΑΜ, συνιστά πρότυπο άρτιας παρουσίασης του είδους και μια επαρκώς συγκροτημένη επιστημονική εργασία ως προς την εμπεριστατωμένη προϊδεαστική εισαγωγή, τη θεματική ταξινόμηση του επιλεγμένου υλικού με το αισθητήριο λογοτεχνικών κριτηρίων και με σχετικό υπομνηματικό σχολιασμό και ως προς τις κατατοπιστικές βιβλιογραφικές και ευρετηριακές αναφορές στις τελευταίες σελίδες. Η συνάρθρωση των μερών του βιβλίου και η δομική σφαιρική του σύνθεση στοιχειοθετούν μια επιμελημένη φιλολογική έκδοση, όπως καταδεικνύεται και από τους επιμέρους συναριθμούμενους άξονες των επτά θεματικών πυλώνων της εκτεταμένης Εισαγωγής. Γιατί ασφαλώς ο φιλόλογος και συγγραφέας Δημήτρης Λεβέντης, ως αντάξιος γόνος ενός φιλολόγου δημιουργού, με τον συστηματικό ζήλο, το γνωσιολογικό υπόβαθρο και τα εύσημα της ευρύτερης κατάρτισης που διαθέτει, δεν θα περιοριζόταν απλώς σε μια ευσύνοπτη παράθεση βιογραφικών στοιχείων μήτε θα αρκείτο βέβαια σε μια επίτομη συμπερίληψη των εκδομένων και ανέκδοτων έργων χωρίς γραμματολογικά και γλωσσικά σχόλια.

Συγκεκριμένα, στην πολύ διαφωτιστική αυτή εισαγωγή, που κρίνεται άξια επαίνου ιδιαίτερης μνείας για το κλειδί και την πυξίδα που προσφέρει σε μια πρώτη ανάγνωση καθοδηγητικής ανίχνευσης του έργου, ο αείμνηστος Πάνος Λεβέντης βιογραφείται κατ' αρχάς ως προς τις καίριες καμπές του βίου και τους κυριότερους σταθμούς της πολυσχιδούς του δράσης, που επηρέασαν καταλυτικά οι περιπετειώδεις ιστορικές συγκυρίες, ανάμεσα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τον απελευθερωτικό αγώνα και την προσφυγιά της τουρκικής εισβολής του 1974. Καθότι, καθ' όλη τη διάρκεια της ταραγμένης αυτής εποχής, η αγωνιστική συνδικαλιστική και εθνική του δράση ενέπνευσε γόνιμα και δημιουργικά το πολύπλευρο συγγραφικό του χάρισμα και το σκηνοθετικό ταλέντο του ανεβάσματος δικών του έργων ως επί το πλείστον.

Ωστόσο, όσο και αν ο επιμελητής του εύληπτου και χρηστικού αυτού τόμου θα επεδίωκε ν' αποφύγει αξιολογικές αποτιμήσεις και κρίσεις λόγω συγγενικών σχέσεων, όπως σημειώνει ο ίδιος στον πρόλογο, στην τρίτη ενότητα της εισαγωγής που αφορά στο συγγραφικό του έργο δεν παρουσιάζει μόνο περιγραφικά τα ποιήματα, τα πεζογραφήματα και τα θεατρικά της συνολικής λογοτεχνικής παραγωγής του πατέρα του, αλλά και όπου θεωρεί σκόπιμο για λόγους διευκρινιστικής ή εμφαντικής επισήμανσης σχολιάζει σημειολογικά τη μορφή και το περιεχόμενο με λακωνικές αξιολογικές κρίσεις. Στην κατά είδος Εργογραφία που ακολουθεί, καταγράφονται κατηγοριοποιημένα 58 ποιήματα, 20 πεζογραφήματα, 5 θεατρικά, 5 χρονικά και μνημόσυνα, καθώς και 11 άρθρα και μελέτες, 16 σχόλια και σημειώματα και 25 βιβλιοκρισίες. Δεν παραλείπει επίσης στην πέμπτη ενότητα της ενδελεχώς τεκμηριωμένης Εισαγωγής να αναφερθεί σε βιβλιοκριτικές που έγιναν από Κύπριους και Ελλαδίτες μελετητές των έργων του Πάνου Λεβέντη, παραθέτοντας μάλιστα επιλεκτικά και χαρακτηριστικά αποσπάσματα. Στη συνέχεια, απαριθμούνται οι Κυπριακές Ανθολογίες Ποίησης και Πεζογραφίας μαζί με την *Ιστορία Κυπριακής Λογοτεχνίας* του Παναγιωτούνη (1981), όπου ανθολογούνται ποιήματα και πεζά και εξαίρεται η σημασία της ανθολόγησης, γιατί μέσω αυτής έγινε γνωστή τα τελευταία χρόνια η συνεισφορά του στα λογοτεχνικά πεπραγμένα της Κύπρου, παρά από τα ελάχιστα αντίτυπα των βιβλίων του που διασώθηκαν. Το τελευταίο κεφάλαιο της Εισαγωγής αναφέρεται σε εκδοτικά θέματα και προβλήματα, που αντιμετώπισε κατά τη σταχυολόγηση και ταξινόμηση των κειμένων για μια όσο το δυνατό άρτια και ενδιαφέρουσα παρουσίαση των αυστηρώς επιλεγμένων ποιητικών και πεζογραφικών έργων, λαμβανομένων υπόψη, όπως συναφώς υπογραμμίζεται, και των απόψεων του συγγραφέα που ο υιός εκμαίευε από τον πατέρα κατά τις «φι-

λολογικές» τους συνομιλίες. Έτσι, στην επίτομη αυτή έκδοση, που δεν είναι ασφαλώς τα «άπαντα» του Πάνου Λεβέντη, όχι μόνο δεν περιλαμβάνονται όλα τα εγκατεσπαρμένα τήδε κακείσε, δημοσιευμένα ή αδημοσίευτα κείμενα, αλλά και ούτε όσα περιέχονται στα βιβλία του *Στάχυα* (1971), *Από την Αγροτιά της Κύπρου* (1945) και *Κυπριακή Σκηνή* (1948). Και ούτε βεβαίως το μικρόσχημο βιβλιαράκι του με τους «40 έμμετρους ορθογραφικούς κανόνες και τα χρήσιμα λεξιλόγια».

Όπως προεξαγγέλλεται στο εισαγωγικό υποκεφάλαιο «Δομή και Περιεχόμενο του βιβλίου», περιλαμβάνονται 4 πεζογραφήματα, 4 θεατρικά και 40 ποιήματα, που υπάγονται σε τέσσερις ενότητες, σύμφωνα περίπου με την ταξινόμηση της ποιητικής συλλογής: *Της Αγροτιάς και της Φύσης, Της Αγάπης, της Οικογένειας και της Προσφυγιάς, Του Σχολείου, της Θρησκείας και της Πατρίδας, Σατιρικά.* Πληροφοριακά σημειώνεται επίσης ότι μερικά από τα ποιήματα δημοσιεύονται για πρώτη φορά.

Τόσο το ποιητικό όσο και το διηγηματικό του έργο είναι εμπνευσμένα από τις βιωματικές εμπειρίες του συγγραφέα και περιστρέφονται γύρω από την οικογενειακή, τη σχολική, την κοινωνική και την εθνική ζωή. Η ποιητική και αφηγηματική του γραφίδα, καθώς διαποτίζονται από τον ιδρώτα του μόχθου του ανθρώπου της βιοπάλης και της αγροτιάς, αποτυπώνει πηγαίους αληθινούς στίχους και αυθεντικές διηγηματικές σελίδες αφήνοτνας ανάγλυφα την προσωπική σφραγίδα του γνήσιου συγγραφικού του ταλέντου. Αλλά και όσα θεατρικά αποτελούν το τρίτο μέρος των ανθολογημένων έργων, πιστεύουμε ότι εξεπλήρωσαν στο ακέραιο τον σκοπό για τον οποίο γράφτηκαν, ήτοι για ν' ανέβουν από τον ίδιο ή από άλλους εκπαιδευτικούς και ερασιτέχνες ή και επαγγελματίες σκηνοθέτες στα πλαίσια σχολικών και άλλων παραστάσεων ή ραδιοφωνικών θεατρικών εκπομπών.

Χάρι στο επίζηλο και αξιόλογο έργο που επετέλεσε ο Δημήτρης Λεβέντης, να συγκεντρώσει τα σημαντικότερα έργα του πατέρα του σύμφωνα με το επιλεκτικό φιλολογικό του αισθητήριο, έχουμε σήμερα να διαβάζουμε και εμβαθύνοντας να μελετούμε αρκετά από τα έργα του αξέχαστου μας Πάνου Λεβέντη. Η γεύση που αφήνουν και η μεθυστική ευωδιά που αναδίνουν μέσα από το ειδυλλιακό τοπίο της δικής μας Κυπριακής φύσης είναι μοναδική και αξεπέραστη.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

Βέρας Κορφιώτη, Ποιήματα, Feather Star Publishing, Dayton Ohio 2007

Το να παρουσιάσεις τα ποιήματα της Βέρας Κορφιώτη προσθέτει άλλο τόσο στη χαρά του να τα έχεις μεταφράσει. Και είναι με χαρά που μετάφρασα στα αγγλικά την ενότητα που εκδόθηκε με τίτλο «Αν απλώσω τη σφαίρα της ψυχής μου μ' όλες τις πτυχώσεις της». Πρωτίστως διότι μου άρεσαν. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, αφού δεν θα μπορούσα εντίμως να το είχα κάμει αν δεν ένοιωθα να ταυτίζομαι τόσο με τη σκέψη και το ύφος της Βέρας ώστε τα λόγια στη μετάφραση να μην ήσαν μια απρόσωπη απόδοση του ελληνικού πρωτότυπου αλλά, όσο μου ήταν βέβαια δυνατό, ένας τουλάχιστον αντίλαλος της φίλης Βέρας που αισθάνομαι και εννοώ και χαίρομαι –κάτι σαν εκείνο του Καβάφη που θέλει το αιγυπτιακό αίσθημα να περάσει και να χυθεί στη ξένη γλώσσα και τόσο να ενωθεί μαζί της που κ' οι στίχοι και ο ρυθμός κι η κάθε φράση νά 'χουν έτσι κάτι από τη ζωή μας μέσα των.

Και αυτά βέβαια διότι η Βέρα είναι πολύ ευαίσθητη. Πίσω από μια βαθιά ελληνική φιλοσοφική κατεύθυνση που όλο και περισσότερο διέπει την ποίησή της, τόσο έκδηλα και έντονα παρούσα στα πιο πρόσφατα έργα της που μου έδωσε την ευχαρίστηση να διαβάσω, η Βέρα εμπεριέχει μια αντίληψη και ευαισθησία που επεκτείνεται στα όρια της έγνοιας για την αλήθεια αλλά και ευθύτητα χωρίς συμβιβασμούς που θα τη χαρακτήριζα πιο κοφτερή και από διαμάντι –έχω

μια υποψία ότι αυτά τα έφερε μαζί της από τις μικρασιατικές καταβολές της και την ιωνική παράδοσή τους.

Η αγγλική μετάφραση που παρουσιάζεται σήμερα αποτελείται από άλλη μία ενότητα που η Βέρα έγραψε και δημοσίευσε στα ελληνικά και που μετάφρασε η Πηνελόπη Σωτηρίου με τίτλο «Πού πορευθώ από του προσώπου σου Ποίηση». Στο επίκεντρο αυτής της ενότητας είναι η ίδια η ποίηση που κυριολεκτικά κατέχει και αναλώνει τη Βέρα τόσο που να σε κάνει να αντιλαμβάνεσαι ότι λειτουργεί κάθε στιγμή και ολόκληρη ποιητικά – νοιώθει ποιητικά, σκέφτεται ποιητικά και γράφει ποιητικά. Ο Rubert Brooke είπε ότι τρία πράγματα αξίζει να κάνει κανείς, το να διαβάζει ποίηση, το να γράφει ποίηση, που είναι καλύτερο, και το να ζει την ποίηση, που είναι ακόμα καλύτερο. Η Βέρα κάνει και τα τρία. Και στα ποιήματά της αυτά μεταδίδει την άκρατη ευαισθητοποίηση που της προκαλούν τόσα πολλά και τόσο διαφορετικά πράγματα σαν κεντρίσματα και εναύσματα αλλά και σαν βιώματα προπάντων.

Αυτό βέβαια δεν μπορεί να προέρχεται από οτιδήποτε άλλο παρά από τον καθολικό έρωτα που ορίζει τον ποιητή, αφού ο έρως είναι ο κατ' εξοχήν φιλόσοφος και εμπνευστής, και η ποίηση το κάμωμα και η έκφραση του, που αντέχει στον χρόνο.

Κι είναι ο έρωτας το πλησιέστερο στη θεία αποκάλυψη, τόσο τουλάχιστον όσο είναι δυνατό να μας αποκαλυφθεί μέσα από τον οριακό μας κόσμο.

Την αποκάλυψη αυτή την αντιλαμβάνεται η Βέρα και με πολλή τέχνη την υφαίνει ανθρωποκεντρικά και μας την παρουσιάζει κουβεντιαστά με τέτοια λιτότητα αλλά και πληρότητα ώστε να διερωτάσαι και αν μια λέξη θα μπορούσε να λείπει ή να προστεθεί. Το αποτέλεσμα μοιάζει σαν ένας ακέραιος πίνακας που αυθεντικά αποτυπώνει όχι μόνο αυτό που βλέπουμε αλλά και αυτό που αισθανόμαστε.

Επανερχόμενος στην πρώτη ενότητα, θέμα της Βέρας, με συνέπεια και ανταπόκριση στον τίτλο της, είναι η ψυχή, αυτός ο ένοικος του κορμιού που ποτέ δεν είδαμε και που όμως πάντα κατευθύνει και ρυθμίζει κάθε κίνηση τού γιατί προς το διότι. Η ψυχή είναι μια φοβερή πραγματικότητα, όπως αποφαίνεται και ο Oscar Wilde - η μόνη στα αλήθεια. Γι' αυτό και δεν σηκώνει συμβιβασμούς σε ένα άνθρωπο που την νοιάζεται. Η Βέρα ιχνογραφεί και εικονογραφεί την ψυχή με αμεσότητα και οξύτητα. Ξέρει –το νοιώθει– ότι έχει απεριόριστες δυνατότητες , ότι μπορεί να φθάσει στα πέρατα, να ξεδιπλώσει και να απλώσει όλες τις πτυχώσεις της, αποκαλύπτοντας τα άπειρα και πολύπλοκα στρώματα των αισθήσεών της, υποσυνείδητο, συμπλέγματα, ένστικτα, πόθους, συναισθήματα, φαντασία, όλη αυτή την πολύπτυχη τοπογραφία της όπως την αποκαλεί. Συγχρόνως όμως κατανοεί και το δράμα της ψυχής –όριά της, έμφυτα ή επίκτητα στον κόσμο του κορμιού, που συνεχώς αντιμάχονται την πορεία της να ερευνήσει και να εκφράσει την πηγή και το τέλος της, δρώντας έτσι καθηλωτικά και ανασταλτικά. Τα ύψη του πετάγματος της ψυχής καθώς διασχίζει τους ουρανούς της αναζήτησής της λοιπόν, καταλήγουν να μην είναι τόσο ξέχωρα από την άβυσσο της πτώσης της και την πεζότητα της δέσμιας καθημερινότητάς της και ο άνθρωπος καταλήγει να μη βρίσκει σίγουρες απαντήσεις και κατακτήσεις και να μη φθάνει τους όλο και μόνο δύναμη και αγάπη θεούς.

Παρ' όλα ταύτα, η ψυχή, και μιλούμε πάντα για τον φιλόσοφο και τον ποιητή, αυτούς τους λάτρεις της αλήθειας και της ομορφιάς, δεν σταματά –τέτοια είναι η μοίρα της– περνώντας μέσα από τον πόλεμο της κοσμικής παρουσίας της, το συνεχώς γίγνεσθαι του Ηράκλειτου, αγωνιώντας να ξεπεράσει τα όρια, τα πρόσωπα, ακόμα και τον ίδιο τον στόχο της.

Και αυτό διότι η ψυχή είναι ερωτευμένη με την αρετή, μια ακατάπαυστη σωκρατική μανία την ορίζει που είναι ικανή να εξαφανίσει τα σημάδια του πόνου με τη θέα του αγαθού και του ωραίου προς το οποίο τείνει μέσα από τα παράθυρα που ανοίγει στην ατέλειωτη πορεία της

προς τη θεία μοίρα της και την αέναη αναζήτηση της αρχέτυπης μορφής της. Φτάνει μόνο να μπορέσει να κρατηθεί σταθερά στον δρόμο της, παραμερίζοντας τα θεοποιημένα είδωλα του κόσμου αφού είναι πιο άξια από αυτά.

Μοναχική είναι βέβαια η πορεία της ψυχής. Μοναχική διότι είναι και εσωτερική και προσωπική. Ο κάθε άνθρωπος είναι αυτό που ο ίδιος γίνεται, είτε καταδικασμένος στα όρια που διαλέγει είτε προορισμένος, όσο ο ίδιος κατορθώνει, για το άχρονο φως και τη μαγεία του πόθου του. Μεγάλη η τέχνη της κατανόησης της αιωνιότητας της στιγμής και συγχρόνως του πεπερασμένου της. Μεγάλη η τέχνη του ξεπεράσματος του εγώ μέσα από την πραγμάτωσή του.

Οδηγός της ψυχής στη διαδρομή της οι αισθήσεις της, οι εσωτερικές εκείνες νύξεις και χρωματισμοί της ομορφιάς και της αγάπης και της αλήθειας, των αγνών υλικών από τα οποία φτιάχνεται η κατανόηση της αιωνιότητας στην ψυχή, τα όπλα της ενάντια στον χρόνο και στον θάνατο, ενάντια στη ματαιότητα και στην αγάπη που την περιβάλλει. Μοναδική εγγύηση, στήριγμα, παρηγοριά, η πίστη στην ιδέα, η ανάμνηση που έχει η ψυχή για την ανώτερη καταγωγή της που κάποτε γνώρισε ολόκληρη, άσπιλη, χωρίς πέπλα και επιχρίσματα – το θείο κάλλος.

Στην ποίηση της Βέρας είναι λοιπόν πάντοτε εκεί ο Σωκράτης και ο Πλάτων, οι διαχρονικοί μας προσωπικοί φίλοι που απέδωσαν τη λάμψη και τη θέρμη της αιωνιότητας και μας θυμίζουν πως ο κόσμος αυτός δεν είναι παρά μια αντανάκλαση εκείνου από όπου ήρθαμε, εκείνου που, αν εμείς οι ίδιοι γίνουμε άξιοι, θα αξιωθούμε, αν τον ποθήσουμε με πάθος και μανία.

Πώς λοιπόν συντελείται αυτό το θαύμα: Μα μέσα από τον έρωτα βέβαια, τη χωρίς όρια θέρμη και κινητήρια δαιμονική δύναμη που μόνη αυτή μπορεί να καθαρίσει τις επικαλύψεις του χρόνου και της ύλης, να εξαφανίσει τη λήθη της Ιδέας και να αποκαταστήσει τη χαμένη σχέση με την αιώνια ομορφιά κρατώντας την ψυχή στην εσωτερική σχέση με την πηγή της, κατόρθωμα αξύγωτο από τον λογισμό.

Πόσοι μπορούν να πετύχουν αυτά τα πράγματα; Λίγοι, μας θυμίζει η Βέρα καταλήγοντας –οι μυημένοι, οι ποιητές.

ΑΚΗΣ ΧΑΤΖΗΧΑΜΠΗΣ

Άννας Δημητρίου-Βιολάρη, *Τα Κρατικά Μουσεία της Λευκωσίας*. Λευκωσία, εκδόσεις Πάργα, 2008

Η συγγραφέας, που υπηρετεί στη δημοτική εκπαίδευση ως επιθεωρήτρια για τα νηπιαγωγεία, αποσκοπεί με το βιβλίο της αυτό, όπως η ίδια σημειώνει, να μελετήσει τα Κρατικά Μουσεία της Λευκωσίας, από την άποψη κυρίως αν υπηρετούν την κοινωνία στην οποία ανήκουν, αν ανταποκρίνονται στο σημερινό τους ρόλο για εκπαιδευτική και κοινωνική προσφορά και τι χρειάζεται να γίνει προς βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης. Τα μουσεία, με τα οποία καταπιάνεται, είναι τέσσερα, και συγκεκριμένα το Κυπριακό Μουσείο (σ. 60-91), το Εθνολογικό ή Αρχοντικό Χατζηγεωργάκη Κορνέσιου (σ. 92-115), το Ταχυδρομικό (σ. 116-131) και του Εθνικού Αγώνος (σ. 132-150).

Το βιβλίο εκτείνεται σε 180 σελίδες και αποτελείται από πέντε μέρη, επίλογο, βιβλιογραφία, κατάλογο φωτογραφιών και δύο παραρτήματα. Στο Α' μέρος δίνεται η ιστορία της Κύπρου σε συντομία (σ. 9-12) και της Λευκωσίας εκτενέστερα (σ. 13-33). Στο Β' μέρος γίνεται σύντομη αναφορά στην παγκόσμια ιστορία των μουσείων (σ. 34-36) και εκτενέστερη στην ίδρυση και εξέλιξη των κυπριακών μουσείων (σ. 37-54). Στο μέρος Γ' (σ. 55-59) η αναφορά καλύπτει τα μουσεία της Λευκωσίας, που είναι τα τέσσερα προαναφερθέντα Κρατικά και οκτώ Ιδιωτικά (Βυζα-

ντινό, Λεβέντειο, Παγκύπριο Γεωγραφικό του Δήμου Στροβόλου, Φυσικής Ιστορίας του Δήμου Αγλαντζιάς, Κυπριακής Λαϊκής Τέχνης της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, Κυπριακής Νομισματοκοπίας της Τράπεζας Κύπρου, Χρυσοχοΐας - Αργυροχοΐας του Συνδέσμου Χρυσοχόων-Αργυροχόων Κύπρου και της Φυσικής Ιστορίας του Ιδρύματος Φωτιάδη), τα οποία περιλαμβάνονται στον οδηγό του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού (ΚΟΤ). Στο προτελευταίο μέρος, το Δ', που είναι και το μεγαλύτερο (σ. 60-154), αφού αποτελεί το κύριο θέμα του βιβλίου, καλύπτονται τα 4 Κρατικά μουσεία, ενώ στο Ε' μέρος (σ. 155-166) κατατίθενται προτάσεις για το δέον γενέσθαι, ώστε τα προαναφερθέντα μουσεία να γίνουν ικανά να επιτελέσουν τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό τους ρόλο. Ο επίλογος καταλαμβάνει μια σελίδα (σ. 167), η βιβλιογραφία τις σ. 168-172, ο κατάλογος φωτογραφιών δυο σελίδες (σ. 173-174). Τέλος, τα δυο Παραρτήματα, με τα οποία κλείνει το βιβλίο, είναι το μεν πρώτο ο κατάλογος των ατόμων με τα οποία είχε συνέντευξη η συγγραφέας (σ. 175) και στο δεύτερο παρατίθεται το ερωτηματολόγιο (σ. 176-180), στο οποίο βασίστηκε η έρευνα της συγγραφέως.

Για κάθε εξεταζόμενο μουσείο από τα τέσσερα κρατικά, που απαρτίζουν το κύριο, δηλαδή το τέταρτο μέρος του βιβλίου, η συγγραφέας πραγματεύεται τα ακόλουθα θέματα:

1. **Ταυτότητα:** Εδώ δίνονται πληροφορίες για κάποια τυπικά, αλλά πολύ χρήσιμα στοιχεία, όπως το όνομα του μουσείου, την ταχυδρομική διεύθυνση, το τηλέφωνο, τις ώρες λειτουργίας και για το αν υπάρχει τίμημα εισόδου και πόσα. Η ενότητα κλείνει με πολύ σύντομη, αλλά περιεκτική αναφορά στον σκοπό και τα περιεχόμενα του μουσείου.

2. **Ίδρυση:** Η αναφορά καλύπτει τα της ίδρυσης, την εξέλιξη και την πορεία της ζωής του από την έναρξη λειτουργίας του ίσαμε σήμερα.

3. **Διοίκηση-Προσωπικό:** Μιλά για το ποιο και πόσο προσωπικό απασχολείται και για τη διοικητική του διάρθρωση και δομή.

4. **Χρηματοδότηση:** Ποιος ο προϋπολογισμός και από ποιες πηγές καλύπτεται.

5. **Κτίριο:** Περιγράφεται σε αδρές γραμμές το κτίριο και εξηγείται αν υπήρξαν οποιεσδήποτε τροποποιήσεις ή προσθήκες.

6. **Εκθέματα:** Στην ενότητα αυτή τα εκθέματα παρουσιάζονται, όπου είναι δυνατό, κατά αίθουσα και, φυσικά, με συντομία. Άλλωστε, το βιβλίο δεν είναι Οδηγός των περιγραφομένων μουσείων, αλλά βιβλίο μουσειολογικό.

7. **Εκπαιδευτικός/Κοινωνικός ρόλος:** Αυτό το μέρος και το επόμενο είναι τα πιο σημαντικά για τους σκοπούς της έκδοσης, η οποία, όπως ήδη έχει αναφερθεί, επιδιώκει να ερευνήσει αν τα μουσεία εξυπηρετούν τον σημερινό τους ρόλο για εκπαιδευτική και κοινωνική προσφορά. Εδώ υπάρχουν οι ακόλουθες υποενότητες: α. *Κατηγορίες επισκεπτών:* Πόσοι επισκέπτονται το μουσείο και ποια τα γενικά τους χαρακτηριστικά από πλευράς ηλικίας, μόρφωσης, ενδιαφερόντων κλπ.; β. *Χαρακτήρας επισκέψεων:* Οι επισκέψεις γίνονται για τουριστικούς, εκπαιδευτικούς, ψυχαγωγικούς, ερευνητικούς ή άλλους σκοπούς; γ. *Ξεναγήσεις:* Το μουσείο προσφέρει ξεναγήσεις στους επισκέπτες του και σε ποιες περιπτώσεις; δ. *Πληροφόρηση - Επικοινωνία με το κοινό:* Εξετάζεται αν το μουσείο έχει επαφή με το ευρύτερο κοινό και με ποιους τρόπους, αν διαθέτει οπτικοακουστικά μέσα, αίθουσα προβολών, πώς γίνεται η ενημέρωση μέσα στο μουσείο για τα εκθέματα, αν διαθέτει μουσειοσκευές ή αν μπορεί ο ενδιαφερόμενος να αγοράσει υλικό σχετικό με το μουσείο, όπως βιβλία, βιντεοταινίες κ.ά. ε. *Επιμόρφωση προσωπικού:* Το όποιο προσωπικό υπάρχει στο μουσείο τυγχάνει οποιασδήποτε επιμόρφωσης; στ. *Εκπαιδευτικά προγράμματα:* Αν οργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα, από τα οποία να επωφελούνται διάφορες ομάδες του πληθυσμού (π.χ. μαθητές), ζ. *Περιοδικές εκθέσεις:* Αν, εκτός από τη μόνιμη συλλογή του, το μουσείο οργανώνει από καιρού εις καιρό θεματικές εκθέσεις με δικά

του εκθέματα είτε φιλοξενεί ξένες εκθέσεις, η. *Διαλέξεις:* Αν διοργανώνει διαλέξεις για το κοινό γενικά ή για συγκεκριμένες ομάδες, θ. *Εκδόσεις.* Αν πραγματοποιεί δικές του εκδόσεις, ι. *Συνεργασίες:* Αν συνεργάζεται με άλλα μουσεία και άλλους φορείς.

8. **Σχόλια.** Στο κεφάλαιο αυτό διατυπώνονται παρατηρήσεις και κρίσεις για το υπό εξέταση μουσείο με βάση τα πιο πάνω επτά σημεία και τις δέκα υποδιαιρέσεις του έβδομου σημείου.

Πιστεύω ότι το βιβλίο είναι καλογραμμένο, μεθοδικό, εύληπτο και ελκυστικό, με πλούσια εικονογράφηση (140 περίπου φωτογραφίες έγχρωμες), και χρήσιμο για εκπαιδευτικούς, ξεναγούς, αλλά και γενικά για κάθε άτομο που ενδιαφέρεται για την ιστορία και την παράδοση του τόπου του. Βέβαια, η έκδοση καλύπτει ένα μικρό μόνο μέρος από τα Μουσεία της Κύπρου. Είναι πολύ πιθανό η έρευνα της συγγραφέως να επεκταθεί και, πέρα από τα κρατικά, στα ιδιωτικά μουσεία, και πέρα από τη Λευκωσία, σε ολόκληρη την Κύπρο, όπου, σύμφωνα με την ίδια, λειτουργούν 74 μουσεία, από τα οποία 12 κρατικά και 62 ιδιωτικά (ανάμεσα τους και τα εκκλησιαστικά).

Εισήγησή μου είναι να συνεχίσει την έρευνα και μελέτη της, αφού ένα σημαντικό μέρος της προεργασίας έχει ήδη γίνει με αυτό το βιβλίο. Υπάρχει το σχετικό ερωτηματολόγιο και σαφώς διαγεγραμμένοι οι τομείς που καλύπτει η περιγραφή και ο σχολιασμός του κάθε μουσείου, όπως εξηγήθηκε προηγουμένως. Προς την κατεύθυνση αυτή θα είναι νομίζω επωφελές για τη συγγραφέα η οποία, όπως φαίνεται από το ίδιο το βιβλίο, και γνώσεις έχει και κυρίως μεράκι και αγάπη για το αντικείμενό της –να λάβει υπόψη σε πιθανή μελλοντική έκδοση, αλλά και σε μελλοντικές συναφείς προσπάθειές της τις πιο κάτω παρατηρήσεις και εισηγήσεις.

α. Να είναι πιο προσεκτική και να διασταυρώνει τις πληροφορίες της για τα ονόματα, τους τίτλους και τις ιδιότητες των προσώπων που αναφέρει. Τέτοιες ανακρίβειες μειώνουν την αξιοπιστία και τη σοβαρότητα του βιβλίου. Είναι κρίμα να έχει διατεθεί τόσος χρόνος και να έχει επενδυθεί τόση προσπάθεια στο βιβλίο και να μειώνεται η αξία του από επιπόλαια λάθη. Ο Σ. Σοφοκλέους, δεν υπήρξε διευθυντής του Τμήματος Αρχαιοτήτων, όπως σημειώνεται στις σ. 48, 54, 175. Ο Θάσος Σοφοκλέους δεν υπήρξε καθηγητής Φιλολογίας, σ. 56, 134. Ο πρώτος διευθυντής του Μουσείου Αγώνος ήταν ο Χριστόδουλος (και όχι Χρυσόστομος, σ. 133) Παπαχρυσοστόμου, ο έφορος του Κυπριακού Μουσείου ήταν ο Παύλος Φλουρέντζος (όχι Φλωρέντζος, όπως επανειλημμένα αναφέρεται). Δεν έπρεπε, επίσης, να φιλοδωρήσει συναδέλφους της στο υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού με ανώτερους από τους πραγματικούς τους τίτλους, π.χ. Ανδρέας Παπασταύρου Ανώτατος διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης, σ. 80.

β. Είναι κουραστικό για τον αναγνώστη να διακόπτεται συχνά η ροή του λόγου και να παρεμβάλλονται παραθέματα, που πολλές φορές δεν προσφέρουν οτιδήποτε.

γ. Οι παραπομπές θα ήταν καλύτερα να γίνονται, αν κρίνεται σκόπιμο, στους ειδικούς επιστήμονες ιστορικούς και αρχαιολόγους για παράδειγμα και όχι σε δευτερογενείς και τριτογενείς πηγές (π.χ. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών).

δ. Δεν υπάρχει λόγος να αντιστρέφεται το όνομα του συγγραφέα, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις των σ. 21 και 50, όπου καταγράφεται αντιστοίχως: «όπως σημειώνει ο Κεσιάν Κ.» και «Σύμφωνα με έρευνα του Λοϊζίδη Βάκη».

ε. Πρέπει να υπάρχει συνέπεια σε όλο το βιβλίο. Δεν γίνεται στη σ. 10 η Νεολιθική περίοδος να αρχίζει το 7000 και να τελειώνει το 3900 και η Χαλκολιθική από το 3900 ως το 2500, ενώ στη σ. 66 οι χρονολογίες να είναι αντιστοίχως 7000-3800 και 3900-2400. Στη σ. 101 στον ίδιο πίνακα, υπάρχουν οι τύποι Χατζηγεωργάκι και Χατζιγεωργάκη, ενώ στο κείμενο Χατζηγεωργάκη. Στη σ. 39 αναφέρεται πρώτος έφορος του Μουσείου ο Μενέλαος Μαρκίδης το 1912, ενώ στη σ. 51 ο Πορφύριος Δίκαιος, ο οποίος όμως τότε ήταν μόλις οκτώ χρόνων (γεννήθηκε το 1904).

Συμφωνώ απόλυτα με τις διαπιστώσεις της συγγραφέως για τις πολλές αδυναμίες και ελλείψεις των μουσείων μας, καθώς και με τις εισηγήσεις της για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, ώστε τα μουσεία μας να εκσυγχρονιστούν και να αποτελέσουν χώρους επιμόρφωσης και ψυχαγωγίας. Είναι γεγονός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ότι στο εξωτερικό τα πλείστα μουσεία είναι άνετοι χώροι που μπορεί να επισκεφτεί ολόκληρη η οικογένεια, να μορφωθεί, αλλά και να ψυχαγωγηθεί, να περάσει με άλλα λόγια μερικές ώρες ευχάριστα. Στην Κύπρο κανένα μουσείο μας δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τηρεί έστω και τις στοιχειώδεις προδιαγραφές ενός σύγχρονου μουσείου. Κατά κανόνα τα μουσεία μας είναι χώροι καταθλιπτικοί, μονότονοι και κουραστικοί, τους οποίους οι πιο πολλοί ντόπιοι επισκεπτόμαστε συνήθως εξ ανάγκης και στους οποίους αυτοβούλως ποτέ σχεδόν δεν επανερχόμαστε.

Καταλήγοντας θέλω και πάλι να υπογραμμίσω την αξία του βιβλίου, του οποίου την πληρότητα και χρησιμότητα δεν μειώνουν οι πιο πάνω παρατηρήσεις, μερικές από τις οποίες πιθανό να θεωρηθούν και σχολαστικές, που έγιναν όμως στην προσπάθειά μου να βοηθήσω ώστε το αποτέλεσμα να είναι ακόμη καλύτερο.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Θανάση Παπαθανασόπουλου, *Αέναον Παρόν*. Ποίηση, εκδόσεις Μελέαγρος, Αθήνα.

Ο ποιητής, ευπειθής θεράπων της ποιητικής τέχνης, με την έκδοση της πιο πάνω ποιητικής συλλογής εμπλουτίζει την πινακοθήκη με ποιητικά έργα που είναι απόσταγμα πνευματικής ζωής.

Στις πέντε ενότητες της συλλογής, *Περίπατος στο Γκρεμό, Σκευοφυλάκιο, Φωτεινά Κτερίσματα, Το Πίσω Μέρος του Βουνού και Μνήμες Ψυχής*, κυριαρχεί η μορφή του Ιησού Χριστού, ο οποίος αποτελεί το καταφύγιο τού «'Εν ἀγωνίαις και ταραχαῖς» δοκιμαζόμενου ανθρώπου. Στα ποιήματά του παρέστησε την ανθρώπινη μοίρα και με αυτά απέδωσε την αγωνία του θανάτου. Παρατηρεί τα αντικείμενα, διαπιστώνει τη μοιραία τους κατάληξη, τη φθορά τους, η οποία μαζί με την ανθρώπινη μοίρα τον οδηγούν στην αναζήτηση της λύτρωσης. Ούτε η μνήμη ούτε και τα ονόματα ανθρώπων, ζώων, φυτών και πραγμάτων τον εφησυχάζουν.

«Δε σώζεται ύπαρξη καμιά απ' το όνομά της». Τότε στρέφεται στην Ελληνική γλώσσα, «της αθανασίας μας τρόπος οι λέξεις».

Στο τέλος συμπεραίνει: «Ωσπου της ματαιότητας ο λίβας φρίττει και η αθανασία μας δάφνες καμένες». Γνώστης της Ιστορίας, στέκεται με κριτική διάθεση μπροστά στα ιστορικά γεγονότα και στα ιστορικά πρόσωπα, ποιητές και φιλόσοφους. Σε ποιητές και φιλοσόφους από την αρχαία Ελλάδα μέχρι και τη σημερινή εποχή. Χαρακτηριστικό της Κύπρου με τίτλο «Κυπριακόν Απέλπισμα».

«Η Ελευθερία γράφει στους αφοσιωμένους της με συμπαθητική μελάνη.
Για να διαβάσεις τα μηνύματα της
πρέπει να πλησιάσεις τη φωτιά».

Τραγούδησε την ομορφιά της ελληνικής φύσης, μέσα από την οποία διακρίνει το θαυμαστό θεϊκό έργο.

Ο ποιητής αφομοίωσε την ελληνική ποίηση και με επιδεξιότητα συνθέτει στίχους με μεγάλη ποικιλία. Παραθέτει στίχους από εξασύλλαβους, πλημμυρισμένους από εικονοπλαστική μαεστρία.

Όλα τα ποιήματα παρατίθενται με την καταγραφή του τόπου και της ημερομηνίας σύνθεσης.

Διακοσμήθηκε με σχέδια του Κώστα Γραμματικόπουλου, τα οποία διακρίνονται για την εκφραστικότητα και τη ζωντάνια τους.

Ως επιστέγασμα, παρατίθεται το παρακάτω δίστιχο από το ποίημα «Γνόφος»:

«Το ιερό σου δισκοπότηρο, ω ζωή,
καλύπτω με το ύφασμα του αίματός μου».

ΕΛΕΝΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΟΥ

Ζήνωνα Ζαννέτου, *Χαράλαμπου Δημοσθένους, του Ομήρου και της Κοντέας.*

Ο Ζήνων Ζαννέτος είναι σίγουρα ένας *λογοτέχνης* μελετητής. Αφού πρώτα αγάπησε το θέμα του, και με πνευματική συγκίνηση προσέγγισε τον εξαίρετο δημιουργό-προχώρησε ύστερα βήμα με βήμα σ' ένα έντεχνο και ισορροπημένο ξεδίπλωμα ενός ευδαίμονα και υποδειγματικού βίου. Τα κείμενά του, με πλούσια γλωσσική διαστρωμάτωση κι ευγενική ψυχοπνευματική αύρα – οχι μόνο υποδεικνύουν τις λογοτεχνικές αρετές του, αλλά συμβαδίζουν σκόπιμα με τη λεπτή κι ευγενική φυσιογνωμία του αγαπητού και σεβαστού μας, διαλεκτικού ποιητή Χαράλαμπου Δημοσθένους.

Το βιβλίο δηλαδή, που παρουσιάζω, δεν είναι μια απλή γραμμική μελέτη, με στεγνή παράθεση βιογραφικών και εργογραφικών στοιχείων, εμπλουτισμένων με κάποιες αντιπροσωπευτικές ποιητικές αναλύσεις... Είναι περισσότερο μια συνθετική γραφή, με εσωτερική κίνηση στην ανάπτυξη του θέματος, αναλυτική διεισδυτική ματιά όπου πρέπει –και με καίριες στοχαστικές επισημάνσεις και εύστοχες ανακεφαλαιώσεις.

Πού ακριβώς στόχευσε ο συγγραφέας με το αξιόλογο αυτό πόνημά του, το λέει στον σύντομο πρόλογό του. *Η τωρινή έκδοση τοξεύει σ' ένα φιλόδοξο στόχο: να αναδειχθεί, κατά το δυνατόν, μέσα από την εργοβιογραφία του Χαράλαμπου, η ζωντανή ανάσα του Κυπριακού λαού και η βιοτική του στάση, όπως οι αιώνες και οι ιστορικές τύχες του νησιού τη διαμόρφωσαν, και την εξέφρασε η ζωή και η ποίησή του.*

Αλλά και σ' επιστολή προς τον ίδιο τον ποιητή, εκφράζει πάλι με δέος μια παρόμοια υπεύθυνη στοχοθέτηση: *Αυτά περίπου προσεύχομαι, ν' αξιωθώ, με το δικό σου στόμα και τη γραφή σου, να αναδείξω –μέσω του βίου ενός ποιητή, που μοιάζει να κυλά ήρεμα σαν ένα ευεργετικό ποτάμι που δίνει ζωή, το οποίον όμως στα σπλάχνα του κουβαλάει όλο τον χυλό μαζί με τα στερεά υπολείμματα μιας καθημερινότητας ενός περίπου αιώνα...*

Ας παρακολουθήσουμε λοιπόν κι εμείς, με όχημα τη γραφίδα του Ζήνωνα Ζαννέτου, τη ζωοφόρα ροή μιας βιοτής *με πνοή ομηρική κι εσθήτα βυζαντινή.* Η αυλαία ανοίγει αργά και τελετουργικά με το κεφάλαιο *«Δια χειρός Χαράλαμπου Δημοσθένους»*, και το υποκεφάλαιο *«μυσταγωγών σου Κύριε τον μαθητήν...»*. Εδώ περιγράφονται, υπό τύπον ερωταπαντήσεων, τα διάφορα σημαντικά επεισόδια που διαμόρφωσαν την προσωπικότητα και το κατοπινό έργο του ποιητή. Ο δημιουργός ξετυλίγει με βιβλική κατάνυξη το νήμα της ζωής του, απ' τη στιγμή που πρωτοείδε το φυσικό κάλλος της Κοντέας. Περνά ύστερα στου *βίου τη χαρμολύπη*, σταματώντας ιδιαίτερα στον χαμό του ακριβού του Αντώνη-και χαλαρώνει πάλι με βάλσαμο την πίστη και την αφοσίωση στο ιερό ψαλτήρι, που υπηρέτησε για «70 συναπτά έτη». Χωρίς να παραλείψει, στο τέλος, ν' αποτίσει μνημόσυνο στο ευεργετικό πέρασμα δασκάλων και φίλων, κλείνει αυτή την αναδρομή, εισερχόμενος στη βιβλικής πληρότητας οικογενειακή γαλήνη των αδιατάρακτων χρόνων από το 1938 μέχρι το τραυματικό ρήγμα του 1974.

Γράφει χαρακτηριστικά ο Ζήνων Ζαννέτος γι' αυτή τη μακρά και συμπαγή περίοδο: *Μέσα*

από αυτήν την φαινομένη ραθυμία της βιοτικής καθημερινότητας, η καλλιτεχνική δημιουργία, και αυτή πρωτογονική και παράγωγη του ρυθμού και της ποιότητας της ζωής.

Έτσι κυοφορείται, αργά και σταθερά, η ψυχοπνευματική και καλλιτεχνική ωρίμανση του ποιητή, ο οποίος ζει ευδαιμονικά στο παραδεισένιο περιβάλλον της Κοντέας του, που γίνεται μετά το -74, όπως σημειώνει ο συγγραφέας, *«σημείο αναφοράς του μνημονικού θρήνου του ποιητή και της δοξολογίας της καρδιάς του – είναι ο μικρός ο μέγας τόπος, είναι η ίδια η Κύπρος κι η μαρτυρία του μαρτυρίου της.* Γι' αυτό δεν εκπλήσσει, που οι κρουνοί της λυρικής δημιουργίας του Χαράλαμπου Δημοσθένους ανοίγουν διάπλατα μετά από τούτη την αποφράδα ημερομηνία. Σ' όλα σχεδόν τα ποιήματά του υφέρπει πια η ελεγεία της απώλειας του γενέθλιου χώρου – και πολύ εύστοχα σημειώνεται, ότι *«χωρίς την Κοντέα, η ποίηση του Χαράλαμπου μπορεί ν' ακούεται λιποβαρής και αναιμική».*

Η όλη αυτή βίου ανάβασις, που δια της γλαφυρής και περίτεχνης γραφίδος του Ζήνωνα Ζαννέτου παρακολουθήσαμε, μας βγάζει στο φωτεινό ξέφωτο της καθαυτό ποιητικής δημιουργίας. Ο βηματισμός ανάγνωσης, που μας προτείνεται, είναι ένα αποκαλυπτικό και πλούσιο οδοιπορικό μέσα απ' τις ευτυχέστερες στιγμές μιας αυθεντικής ποιητικής ανθοφορίας. Το κορυφαίο ποίημα «Εννά 'ρτει τζιείν' η μέρα» αναλύεται με εξαιρετική παραστατικότητα και αισθητική επάρκεια, ως αντιπροσωπευτικό της καθόλου προβληματικής αλλά και της κατορθωμένης ποιητικής του Χαράλαμπου Δημοσθένους. Διαβάζω μόνο ένα μικρό απόσπασμα, για να δώσω το κλίμα:

Το χώμαν της επότισεν με γαίμαν ένας γιός μου
να πάω εις τον τάφον του, χάριν Θεέ μου δώσ' μου.
Λάδιν, τζιερίν στο μνήμαν του πρώτην φοράν για ν' άψω
με κλάμαν, κλάμαν του γονιού, με τζιείνον να τον κλάψω!

«Η Ελεγεία "Εννά 'ρτη τζιείν' η μέρα", έχει μια θαυμαστή δομική οικονομία και μια λειτουργική τελεολογία, σχεδόν κλασική», σημειώνει ο συγγραφέας, και συνεχίζει με την ίδια εκφραστική οξυδέρκεια: *«... ενέχει, δυνάμει, τα κύρια και συνάμα καίρια γνωρίσματα της λαϊκής ποίησης του Χαράλαμπου –αλλά και τη μυστική διεργασία της δημιουργικής του πνοής: «το σσιέττημαν της καρκιάς τζιαι το ποτάβρισμαν του νου».*

Αλλού πάλι διαβάζουμε τις ακόλουθες πυκνές κι επιγραμματικές επισημάνσεις: *«Η σύνολη αυτή ποιητική δημιουργία έχει υφανθεί με τη γάζα του καθαρού λυρισμού –και αποπνέει ένα παιδικό θάμασμα για την ομορφιά της ζωής, κύριο στοιχείο της λαϊκής ωδής για τον κόσμο, τον άνθρωπο δηλαδή και το φυσικό στεφάνι του βίου του».*

Μια ποίηση, λοιπόν –σύμφωνα πάντα με το βιβλίο του Ζαννέτου– που λειτουργεί ως πάνδημη δοξολογία της αίσθησης και βίωσης της ζωής, ένα ευχαριστιακό συμπόσιο της χαρμονής του ανθρώπινου βίου... Κι ακόμα: «Ένας ποιητής-αυτοδίδακτος λιθοξόος της κυπριακής λαϊκής ψυχής, ο έσχατος σκυταλοφόρος της απεικόνισης του κόσμου της Κύπρου. Ενός κόσμου, που ξεκίνησε ως Ομηρικό μυθικό εκβλάστημα και συνέχισε εγγράφοντας στο τοπίο του συνειδότος και του θυμικού του την ελληνίδα ιδιοπροσωπία και την ιστορική της διαμόρφωση». Ενός κόσμου, που προφτάσαμε οι πιο παλιοί και που αντηχεί όπως κι οι ακόλουθοι στίχοι:

Θαρκούμαι είμαι στο χωρκόν, ακούω τ' αλακάτιν
του σκούντρου το ττακκούρημαν
τζι αννοίουν μου την όρεξην να τραουδήσω κάτι.

Η λυρική ευαισθησία και η καίρια διεισδυτική ματιά του Ζήνωνα Ζαννέτου, οσφραίνεται σ' αυτή την ποίηση στοιχεία που αντλούνται από πολύ μακριά, *«από την πολύμουση, καθώς διαβάζουμε, κοιτίδα της λυρικής δεξαμενής της Ιωνίας και των πρωτομαστόρων της... Με τα*

ίδια εκείνων ιχνεύματα, υφαίνεται και η λυρική ποίηση του Χαράλαμπου. Ο καημός της πατρίδας εκφράζεται με την Κυπριακή πείσμονα προσήλωση στο πρόσωπό της, χωρίς ρητορικές φωνασκίες, αλλά με υμνολογία για το αξιακό της φέγγος, που συνίσταται από τις ελληνικές ψηφίδες τις διαιώνιες - και μάλιστα τις πρωτογενείς Κυπριακές ψηφίδες του Ομήρου. Η ομοτεχνία με τον Όμηρο, βρίσκεται στη ραψωδική κατά κάποιο τρόπο καταγραφή της ελληνικής βιοτής... Κι ο ραψωδικός ποιητικός τρόπος είναι συμποτικό γέννημα πολιτιστικό, προζύμι της μουσικής τέχνης αλλά και του κοινωνικού λόγου, της προσωπικής έκφρασης, αλλά και της συνάλληλης συγκίνησης. Ο ποιητής, χωρίς να το γνωρίζει, δημιουργεί ομοιότροπα με διαιώνιους λαϊκούς ομολόγους του, από πηγές αρχετυπικές. Σας δίνω μερικούς στίχους από το ποίημα «στην Αφροδίτη»:

Πολλύς τζιαιρός επέρασεν που ήρτες εις την Πάφουν
μα οι παθκιές σου φαίνονται, το πέρασμάν σου γράφουν.
'Που τες παθκιές σου έπιασα λλίον 'πο τζείντο χώμαν
τζι' ορκίζομαί σου στο Θεόν εμουσκολόαν 'κόμα.
'Πο τζείντο χώμαν έπιασα, λλίον τζι εφύλαξά το
τζιαι όπως ήτουν έμεινεν, έμεινεν μυρωδάτον!

Συνεχίζοντας τον βηματισμό ανάγνωσης αυτής της ποίησης, με έμπειρο πάντα οδηγό και ανιχνευτή τον Ανδρέα Ζαννέτο, σταματούμε πού και πού για ν' αφομοιώσουμε κάτι σημαντικό που είδαμε ή ακούσαμε –ή επαναλαμβάνουμε κάποιες αξιόλογες συμπυκνώσεις, όπως για παράδειγμα την ακόλουθη καταγραφή της ποιητικής αυτού του έργου: *Η ποίησή του ακολουθεί τον γενετικό δρόμο της φύσης: σκιρτά η καρδιά (σιέττησεν η καρκιά), η φυσική πηγή της ζωής, και η αντανάκλαση του σκιρτήματος κεντρίζει τον νου (ο νους εποταβρίστην), και από τη φυσική αυτή συνεύρεση γεννάται το ποίημα, ο πνευματικός γόνος.* Κάνοντας τώρα ένα κάπως γρηγορότερο βηματισμό από σελίδα σε σελίδα, φτάνω σ' ένα επόμενο κορυφαίο ποίημα του Χαράλαμπου με τίτλο: *«Το στρώμαν μου», που μας δίνει, όπως πολύ εύστοχα σχολιάζεται, τον κώδικα της ευτυχίας και της αδιαμεσολάβητης πρόσληψης της χαράς των φυσικών πραγμάτων, που γίνονται μυστικές φωνές χαρμόσυνες κι εκφραστική της καρδιάς γλώσσα.* Δεν αντέχω τον πειρασμό να μη σας διαβάσω τους πρώτους τουλάχιστον στίχους:

Ήθελα νά 'ν' το στρώμαν μου στην άκραν του τζιυμάτου
ν' απλώνω τζιαι τα τέσσερα του μάκρου τζιαι του πλάτου.
Νά 'χω τον βράχον συντροφκιάν, το τζιύμμαν για παρέα
τζιαι να 'χω για ναννούρισμα την τραουδκιάν τ' αέρα.

Πολύ εύστοχα αναφέρεται, ότι η λυρικότητα τέτοιων κατορθωμένων στιγμών *εκπέμπει μιαν αθωότητα και μιαν τρυφερή παιδικότητα, επειδή υποστηρίζεται από την αγνότητα του συναισθήματος, κύριο γνώρισμα του λαϊκού θαμάσματος, με το οποίο προσλαμβάνει τον κόσμο και τον αποδίδει σε ποίηση. Οι εικόνες του, λουσμένες στο φως της αγάπης, διαχέουν και τα συνοδά της αγάπης αισθήματα: εκείνο του πόνου, της αισιόδοξης προσμονής, της αναστάσιμης των πραγμάτων ελπίδας.*

Ένα άλλο σημαντικό γνώρισμα αυτής της ποίησης, που δικαιολογημένα προβάλλεται από τον συγγραφέα του βιβλίου, είναι η γηγένεια που την διαποτίζει. Να, πώς χαρακτηριστικά και περίτεχνα την περιγράφει: *Τα δώρα της γης και οι καρποί της τέχνης ομοτράπεζα και συνοδά. Η απεραντωσύνη του κάμπου και η χωρίς όρια και στεγανά φιλάγαθη ψυχή του Μεσαορίτη σε αλληλολειτουργία, σε συναλληλία φωτός και πλαστουργίας. Τη Μάνα Γη –Γη Μήτηρ –ζείδωρη και παρούσα στη λύρα του Χαράλαμπου, την επικαλείται συναρωγό και σύμμαχο και στις αισθηματικές ακρώρειες της ζωής, στον λόγο του θανάτου.*

Θέλω ν' ακούω του νερού πάλε να ξανατρέσιει,

που μουσικήν γλυκόττερην φαίνεσταί μου έν έσιει,
τα διψασμένα μας δεντρά πρέπει να τα ποτίσω,
τον σκούντρον του αλακαθκιού θέλω να αδροιτζιήσω
τζιαι να μου δώσει αφορμήν πάλε να τραουδήσω.

Ως αναγνώστης πλέον χρυσοθήρας, εγκύπτω πάνω από κάθε σελίδα, συναρμολογώντας νοερά τα αισθητικά και άλλα της μελέτης ευρήματα... Παρακάμπτω γι' αυτό σκόπιμα πολλά και διάφορα –για την εργοβιογραφία φυσικά σωστά και χρήσιμα– και σταματώ μόνο εκεί που ο λόγος υψώνεται σε αποσταγματικές διατυπώσεις. Ακούστε λοιπόν:

Στον Χαράλαμπο το βυζαντινό μέλος κεντά ανεπαίσθητα τον υποδόριο ρυθμό της λαϊκής του ποίησης στη λυρική της έκφραση. Όσο για το αξεχώριστο από τις απαγγελίες «πιδκιαύλιν», θα μπορούσε, γράφει ο Ζαννέτος, να θεωρηθεί ως το σημειολογικό σύμβολο της ποίησης του Χαράλαμπου: αυτοσχέδιο στην κατασκευή του όργανο, χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές επεξεργασίας, όπως αυθόρμητος και συναίσθητος είναι ο στίχος του, η εκπεμπόμενη μελωδία της ανάσας, όπως η ρυθμική προφορικότητα της απαγγελίας των ποιημάτων του, απλή και λιτή κλίμακα μελωδίας, όπως λιτός ο ρυθμός και τα μέτρα της ποίησής του.

Στο υποκεφάλαιο «δοξολογία του έρωτα», αφού πρώτα ονομασθούν μερικά από τα καλύτερα του ποιήματα –όπως «τούτος εν ο παράδεισος», «ο Γολγοθάς έν' πρώτα» η «βρύση», «το όρομαν», «φκιορον του φκιόρου» και άλλα, διαβάζουμε συμπερασματικά και επιγραμματικά το στίγμα της καθόλου ερωτικής ποίησής του: Τα ερωτικά του ποιήματα ελευθερώνουν τον ακραιφνή λυρισμό του. Είναι τα ποιήματα που υπηρετούν τη γνήσια ποιητική φλέβα της χαράς της ζωής – και καταδεικνύουν πως ο ποιητής ευρίσκεται ήδη υψηλά στης ποίησης τη σκάλα. Σας δίνω μερικά τέτοια αποσπάσματα:

Εψές εθώρουν όρομαν πως είμαστιν αντάμα
'που την χαράν μου την πολλήν εγύρισεν μου κλάμα.
'Σφόντζιησές μου τα δάκρυα τζι είπες μου «Μη κακόν σου!»
τζι εγλύκανες το κλάμα μου στα σιείλη, στο λαιμό σου.

Απαγγέλλω ακόμα ένα μικρό δείγμα απέριττων και βαθιά υποβλητικών στίχων από το ποίημα «η βρύση», ένα από τα καλύτερα, κατά τη γνώμη μου, της συνολικής δημιουργίας του Χαράλαμπου.

Μέσα σε δάσος δροσερόν, 'πουκάτω σ' έναν πεύκον
ήβρα την βρύσην πό 'θελα, την βρύσην που γυρεύκω.

Αυτό το πρώτο του ποιήματος δίστιχο, είναι συναρπαστικό στην άμεση αισθαντικότητα και την υπερβατικότητα, που ιδιαίτερα ελκύει, με το πέρασμα από το πρώτο στο δεύτερο ημιστίχιο του δεύτερου στίχου. Επειδή «η βρύση πο 'θελα» αναγνωστικά μας κρατάει ακόμα περισσότερο δεμένους με τη συμβατή, κυριολεκτική της έννοια –η επανάληψη στο τροποποιημένο μοτίβο του ενεστώτα διαρκείας «τη βρύση που γυρεύκω» μας πλημμυρίζει ανυπερθέτως με μια διαρκή οντολογική αναζήτηση. Είναι τέτοιες στιγμές, που ο χαρακτηρισμός διαλεκτικός ποιητής, μου φαίνεται ως στενός κορσές για ένα δημιουργό, ικανό να μας προκαλέσει συνειρμούς παρόμοιου βάθους.

Θα 'ταν σημαντική παράλειψη να μην αναφερθώ σύντομα και στο υποκεφάλαιο: *«Η ελεγεία της απώλειας»*, που διαποτίζει σίγουρα με τον πιο έντονο τρόπο και καθορίζει το γενικότερο κλίμα της ποίησης του Χαράλαμπου Δημοσθένους. Να πώς κλείνει ένα έμμετρο απαντητικό γράμμα στον φίλο του ποιητή Παύλο Λιασίδη:

Έτσι τζι' εγιώ έν' πό 'παθα τζιαι καρτερώ την ώρα
που εννά 'ννοίξει ο τζιαιρός

να βκ' ένας νήλιος καψερός να δκιώξει τούντην μπόραν,
να πάμεν ούλλοι έσσω μας, στην Λύσην, στην Κοντέαν,
να κάμουμεν σωστήν Λαμπρήν
θυμάσαι, Παύλο, όπως πριν, με την χαράν παρέαν.

Ο συγγραφέας του βιβλίου αποφαίνεται με τον ακόλουθο παραστατικό κι επιγραμματικό τρόπο: *Η ελεγεία της απώλειας, ως λυγμικός κόμπος, περιτρέχει υπομνηματίζοντας όλη σχεδόν την ποίησή του... Η φωνή της ελεγείας του δεν φτάνει ποτέ στην απέλπιδα κραυγή. Εκδηλώνεται ως λυρικός στεναγμός, όχι μονολογικός, αλλά άμεσα ή έμμεσα διαλογικός, με υπαρκτό ή νοούμενο συνομιλητή.*

Πολύ ενδιαφέρουσες, στο υπό παρουσίαση βιβλίο, είναι κι οι επισημάνσεις, που αφορούν τα γλωσσικά και άλλα εκφραστικά ποιητικά μέσα. Γίνονται αναφοαρές στην ιδιομορφία της διαλέκτου, που χρησιμοποιείται (εξευγενισμένη, εκλεπτυσμένη) στην αβίαστη ευηχία του στίχου, τη ρυθμοποιητική εικονοποιία και στη σύνολη γενικότερα μουσικογενή του ανάσα.

Έχοντας διατρέξει το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής μέσα από τη βιο-εργογραφία του ποιητή, μιας συναρπαστικής διαδρομής–με όχημα την ικανή πέννα, τον διαφωτιστικό προβολέα και το διεισδυτικό ερμηνευτικό πνεύμα του Ζήνωνα Ζαννέτου, μπορώ να κλείσω τον κύριο κορμό αυτής της αναγνωστικής περιδιάβασης, ανακεφαλαιώνοντας το τοπίο του ποιητικού συνειδότος, έτσι όπως επιγραμματικά και εύγλωτα μας το δίνει ο συγγραφέας:

Κύρια γνωρίσματα αυτού του συνειδότος είναι: η λαϊκότητα της σύλληψης του ποιητικού αντικειμένου και της έκφρασης του, η ρυθμική ομοιοκαταληξία ως έκφανση του εσωτερικού ρυθμού του ποιητή –ρυθμού μουσικού– η πατριδολατρεία, ο γενέθλιος τόπος ως ομφάλιος λώρος με το ψυχικό τοπίο, το χωριό – η Κοντέα– ως η συλληπτή σύγκραση της ιδέας της πατρίδας, η έμψυχη τέλος απεικόνιση του κόσμου της Κύπρου.

Είναι σημαντικό ν' αναφερθώ εν συντομία και στον επίλογο αυτής της μελέτης, που δεν είναι μόνο μελέτη, αλλά πραγματικό λογοτέχνημα και κατάθεση αξιόλογη και ουσιαστική στη λογοτεχνία μας. Ο επίλογος αυτός, με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Τρυγιάς απόσταξη», αναδεικνύοντας την πεμπτουσία της ποίησης του Χαράλαμπου Δημοσθένους, αναδεικνύει συγχρόνως αφοπλιστικά και τη λογοτεχνική αξιοσύνη του συγγραφέα του παρόντος βιβλίου. Σας διαβάζω μερικά μόνο αποσπάσματα, άνκαι θα 'ξιζε να διαβαστεί ολόκληρο το κείμενο.

Η συμβολική χρήση του νοηματικού συνόλου «τρυγιάς απόσταξη», και μάλιστα ως επιλογικού τίτλου της όλης αναγνωστικής απόπειρας των ποιημάτων του Χαράλαμπου, επιχειρεί να ερμηνεύσει τη διεργασία της ψυχής και τη συναισθηματική μέθη, που προκαλεί η αναστροφή με την ποίησή του και τον κόσμο της.....

Η μνημονική και βιωματική τρυγιά του κόσμου της Κύπρου, που παραμένει στην ψυχή του αναγνώστη της ποίησης του Χαράλαμπου, αποτελεί ακριβή ύλη απόσταξης και παραγωγής του αιθέριου νάματος της ελληνικής δηλαδή αμβροσίας της παράδοσής μας και της ζωοποιού μέθης, που προκαλεί η πόση της. Μέσα σ' αυτή τη μέθη, ως άλλος χορός Κορυβάντων, παρελαύνουν: το λυρικό τραγούδι της φύσης και του έρωτα, ο ύμνος του ανθρώπου και η ευχαριστιακή αναγνώριση της προσφοράς του, το μαράζι της δουλοσύνης της πατρίδας και η ελπίδα αποκατάστασής της...

Κλείνοντας την παρουσίαση αυτού του αξιόλογου βιβλίου, συγχαίρω πραγματικά τον Ζήνωνα Ζαννέτο, που μας το πρόσφερε με τόσο ψηλή ποιότητα. Όσο για τον αγαπητό και σεβαστό μας Χαράλαμπο, τον πολυχρονίζω και τον συγχαίρω για την πολύτιμη δημιουργία του. *Η ζωή του,* κατά Ζαννέτο, *«είναι ένα άσμα κύκλιο και μουσικό, νήνεμο ταξίδι και γαλήνια επιστροφή στον εύπορο λειμώνα της εσχατιάς της ζωής. Σήμερα διαλάμπει ως φεγγερό λυκόφως, του οποί-*

ου οι σηματωροί οδοδείχτες λειτούργησαν με τη λυκαύγεια του εωθινού και το κάμμα του μεσημεριού. Η ποίησή του νόστος και άλγος για τον γαληνό κόσμο της Κύπρου, ο οποίος μοιραία μεθίσταται στα δώματα της λήθης».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Αντρέα Στυλιανού, *Αναζητώντας τον άλλο Οδυσσέα*, Λευκωσία 2008.

Νιώθω ιδιαίτερα ευτυχής, ή καλύτερα ευλογημένος, που ήμουν από τους πρώτους που διάβασα το εν λόγω βιβλίο. Η αμεσότητα του λόγου, φορτισμένη με μια εύστοχη λακωνικότητα και μια αφηγηματική απλότητα, με καθήλωσαν. Με υπέβαλαν κατανυχτικά τόσο, που το πρώτο ορθρινό απαύγασμα με βρήκε με το βιβλίο στα χέρια, μετά από μια εναγώνια, ολονύχτια εν απνευστί ανάγνωση-μέθεξη. Η συγκλονιστική αφιέρωση, στην πρώτη σελίδα --στον αγνοούμενο πατέρα– ήταν για μένα μια σπαρακτική προσκλητήρια φωνή. Τα πυρωμένα λόγια εντός του πλαισίου στο οπισθόφυλλο –η χημική κακοσμία ανάμεικτη με τις χοντρές ελληνικές κοκάλες στο νεκροτομείο– αντήχησαν μέσα μου σαν μια συμπαντική κραυγή μιας τραυματισμένης ψυχής. Μια κραυγή που αχθοφορεί ένα πολύχρονο αιματοστάλαχτο σταυρό του μαρτυρίου. Μια τραγική οιμωγή που πρέπει, που οφείλουμε να την ακούσουμε. Τραγική, με την αρχαιοελληνική απόχρωση του όρου: οδηγεί στην κλιμακωτή κάθαρση τόσο του ενεργούντος πρωταγωνιστή όσο και του συμπάσχοντος θεατή-αναγνώστη.

Πρόκειται για την ιστορία ενός νέου ανθρώπου που μεγάλωσε χωρίς πατέρα. Για την ιστορία του παιδιού ενός από τους αγνοούμενους της εισβολής του 1974. Η πολύχρονη, εναγώνια προσμονή για ένα θεόσταλτο σημάδι, μια συνεσκιασμενη και ζοφώδη έστω ένδειξη, ένα νεφελωμένο οιωνό που να μαρτυράει ότι ο άνθρωπός μας βρίσκεται εν ζωή. Καταγράφονται, δίκην προσωπικής μαρτυρίας και μαρτυρίου που κατατίθενται στο εδώλιο της ιστορίας, οι εμπειρίες και τα σπαραξικάρδια παλλόμενα βιώματα του ψυχοφθόρου οδοιπορικού της ταυτοποίησης λειψάνων. Όπως αυτά αλληλοπεριχωρούνται και συνευρίσκονται σε ομοιοπαθείς αδελφές ψυχές που μοιράζονται τον ίδιο σταυρό, άλλους νέους, παιδιά άλλων αγνοουμένων.

Ο συγγραφέας αναφέρεται στα παιδικά του χρόνια και στον ονειρώδη κόσμο του χωριού που μεγάλωσε, τη Δευτερά. Ανακαλεί στη μνήμη ευτράπελα και χαριτωμένα περιστατικά τα οποία εκθέτει με μια γραφίδα γλαφυρή, χωρίς λεκτικά ψιμύθια και ρητορική επιδεικτική φόρτιση. Περιστατικά, που διαβάζονται άνετα και ευχάριστα, που ενίοτε προκαλούν ένα ψυχοθεραπευτικό γέλωτα και που κυρίως αποπνέουν τη δροσιστική και αναγεννητική αύρα του αναβαπτισμού μέσα στα νάματα της παιδικής μας αθωότητας, του ανεπανάληπτου και δυστυχώς ανεπίστρεπτου εκείνου κόσμου της άδολης μας αναμαρτησίας. Ενός κόσμου άμωμου, του οποίου πολλοί ως ομοχώριοι του συγγραφέα, υπήρξαμε κοινωνοί. Ένας κόσμος με φόντο τα εδεμικά πεδία μιας δημιουργικής και πολυμήχανης ανεμελιάς, μέσα στο κοινωνικοπολιτικό σύμπαν του οποίου ανδρώθηκε η γενιά μας, και ο οποίος φαντάζει ανοίκειος και πόρρω απέχων από τον σύγχρονο αστικοποιημένο και τεχνοκρατούμενο κόσμο της ταχύτητας και της πληροφορίας. Συνακόλουθα συμπτώματα αυτού του κόσμου, το άγχος και η ανασφάλεια, η εκτράχυνση των διανθρωπίνων σχέσεων, η πρόωρη απώλεια της παιδικής αθωότητας και αμεριμνησίας. Εντός αυτού του ανταγωνιστικού και επαιρόμενου κόσμου καλούνται να μεγαλώσουν και να ευδοκιμήσουν οι κατοπινές γενιές.

Ο Ανδρέας Στυλιανού, ξαναζωντανεύει πρόσωπα του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος (παππούδες, θείους κ.ά.) και αναπλάθει βιώματα του παρελθόντος, με μια απέριττη ζωηρότητα και μια απλουστευμένη μαεστρία, που σου δίνει την αίσθηση ότι αυτοί οι άνθρωποι αναστήθηκαν και συναγελάζονται μαζί μας μέσα στα πλαίσια ενός παροντικού χωροχρόνου.

Άνθρωποι απλοί και αφανείς, εξαφανισμένοι και αλλοιωμένοι από την εξουθενωτική βιοπάλη- και τα απανωτά κτυπήματα μιας απρόβλεπτης και αντίξοης ζωής. Άνθρωποι θυμόσοφοι και εξιλεωμένοι μέσα από την ασκητική προσκόλληση στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας και την κατά γράμμα προσήλωση στα ήθη και τα έθη της καθ' ημάς ελληνορθόδοξης ανατολής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι αναφορές σε φιλικά πρόσωπα του αγνοούμενου πατέρα: Μια παρέα απλών, νέων μεροκαματιάρηδων χωριατόπαιδων, που απέπεμπαν τις οδύνες της ζωής και του καμάτου στα κατά τόπους πανηγύρια και στο κρασί της καλής παρέας, ψυχή της οποίας ήταν ο αγνοούμενος πατέρας. Αίσθηση κάνει και η αναφορά στα αντικείμενα του πατέρα, ακόμη και στα ζώα που συνδέονταν μαζί του. Μια εναγώνια και ψυχοκτόνα απόπειρα ανασύστασης του χαμένου πατέρα, μια προσπάθεια ανασυγκρότησης της μορφής του, μέσα από τις θρυμματισμένες ψηφίδες μιας νεφελώδους μνήμης.

Ο συγγραφέας, εκθέτει σε δημόσια θέα, με τρόπο αφοπλιστικά εξομολογητικό και αποκαλυπτικό, το πολύχρονο δράμα που ταλανίζει τον ψυχισμό του και που δε θα βρει ποτέ την ίασή του, σαν μια αναγεννώμενη, χαίνουσα πληγή. Το προσωπικό δράμα του Ανδρέα Στυλιανού, και τόσων άλλων παιδιών, όσο αλτρουιστικά και φιλάνθρωπα και να το προσεγγίσει κανείς, δεν μπορεί να το κατανοήσει αν δεν το βιώσει. Η επιδερμική μας συμπόνια και οι φραστικές ομολογίες συμπάθειας και κατανόησης, συνιστούν κάποτε ενοχλητική περιττολογία. Όσοι από εμάς φανήκαμε «τυχεροί» –κανένας δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι η τουρκική εισβολή του '74 τον άφησε ανέπαφο από τα φονικά της στίγματα και ότι διήλθε αυτό το επάρατο έτος «αβρόχοις ποσίν» – έχουμε ηθική υποχρέωση να αφουγκραστούμε τις πάσχουσες αυτές φωνές. Τέτοια βιβλία πρέπει να διαβαστούν.

Η πρώτη αυτή συγγραφική απόπειρα του Ανδρέα Στυλιανού, μπορεί να μη διεκδικεί τις δάφνες ενός αριστουργήματος που διακρίνεται για τον λογοτεχνικό του πλούτο, την αφηγηματική πλοκή, τους λεξιλογικούς επενδυτές, τις φιλολογικές ακροβατικές επιδεξιότητες και επιδείξεις, τους φιλοσοφικούς αναστοχασμούς και τους ιδεολογικούς εμπλουτισμούς. Διακρίνεται όμως για τη μοναδικότητα της προσωπικής του μαρτυρίας. Το βιβλίο αποτελεί βαρύνουσα προσωπική κατάθεση και αποπνέει την αμεσότητα και τη ζωντάνια μιας τραγωδίας που εξακολουθεί να βιώνεται.

Το βιβλιο, έρχεται να μας υπενθυμίσει ότι η ρίζα του Κυπριακού δεν βρίσκεται στους ψηφοθηρικούς ακροβατισμούς της πολιτικής, αλλά υποβόσκει ολοζώντανη μέσα στις καρδιές των συγγενών των αγνοουμένων μας. Οι μαρτυρικές αυτές φωνές, σαν αυτή του συγγραφέα, έχουν εκείνη την αφυπνιστική χροιά των προφητών που έρχονται να μας διεγείρουν απολυτρωτικά από τον λήθαργο. Από την εκμαυλιστική εκείνη ύπνωση στην οποία παραδοθήκαμε, οι σημερινοί Κύπριοι της μεταπολεμικής γενιάς. Μια ύπνωση, μια ερμητική αυτοπαράδοση στην οικονομική ευμάρεια και στον φθοροποιό υλισμό, που μας έκανε να ξεχάσουμε ότι έχουμε αγνοούμενους, ότι έχουμε σοβαρό εθνικό πρόβλημα. Αυτές τις μαρτυρίες είναι καλό να διαβάσουν και οι πολιτικοί μας που χειρίζονται τις τύχες αυτού του λαού και έχουν το Κυπριακό στην ημερήσιά τους δημαγωγική φαρέτρα.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΑ

Γρηγόρη Κλόκκου, *Ενθυμήματα Λευκονοίκου, 2008.*

Κωστή Κοκκινόφτα, *Άγιος Δημήτριος Μαραθάσας*, Λευκωσία 2007.

Κούλας Παρασκευά, *Γη μου πελαγινή,* Ποιήματα, 2008.

Διονύση Μαρκαντωνάκη, *Ο άνθρωπος που χάθηκε στο Φως* (διηγήματα). σ

Θανάση Παπαθανασόπουλου, *Οράσεις της Ποιήσεως,* (Μελέτες Νεοελληνικού Λυρισμού).

Στέφανου Κωνσταντινίδη, *Προκρούστης του Ενάρετου,* 2008.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Νέα σκέψη, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2009. Παρουσίαση βιβλίου «Ο Τεπάρισσος» του Γιάννη Κυπρή

Νέα Αριάδνη, Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2008. Αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο. Αναφορά σε εκδήλωση της Κυπριακής Πρεσβείας στο Σπίτι της Κύπρου και με την Ένωση Κυπρίων Ελλάδος. Παρουσίαση του ψηφιακού δίσκου του Κώστα Χατζημηνά και της Γεωργίας Δασκαλάκη Αταίριαστον 2 Αλλά».

Χρονικά, τόμος 32, φύλλο 219. Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2009, έκδοση Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος.

Άνευ, Χειμώνας 2009.

Κυπριακή Βιβλιοφιλία, τόμος Β, Αρ. 8, Χειμώνας (Δεκέμβρης 2008, Φλεβάρης 2009), Λευκωσία.

Καλλαρρυτιώτικα, Οκτώβριος, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2008, Ιωάννινα.

Cyprus To Day, Οκτώβρης-Δεκέμβρης 2008.

Νέα Εποχή, τεύχος 299, Χειμώνας 2008-2009.

Σύνδεσμος, Ιανουάριος 2009, Φεβρουάριος 2009, Μάρτιος 2009.

3η Χιλιετία, Ιανουάριος - Φεβρουάριος, Μάρτιος 2009.

Φωνή της Ορθοδοξίας, Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος 2008.

Άνθρωπος και εργασία, τεύχος 27 (Μάρτιος 2009).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Ὁ Νίκος Παναγιώτου ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς *Βιβλιογραφικῆς Ἑταιρείας Κύπρου, Νίκος Παναγιώτου*: Ἀνδρεανῆς Ἡλιοφώτου «Ἐνδημικά, Συγκαιρινὰ καὶ Διαχρονικά», Ἀντρέα Λαδόμματου «55 χρόνια καλλιτεχνικῶν ἀναζητήσεων», Sylvain Béraud «Ἡ γαλλικὴ κουλτούρα στὸν κυπριακὸ χῶρο ἀπὸ 1192 μέχρι 1571 καὶ ἀπὸ 1800 μέχρι 1971», *Χρυσόθεμις Χατζηπαναγῆ*: Δημήτρη Λεβέντη «Πάνος Λεβέντης», *Ἄκης Χατζηχαμπῆς*: Βέρας Κορφιώτη «Ποιήματα», *Νίκος Παναγιώτου*: Ἄννας Δημητρίου-Βιολάρη «Τὰ κρατικὰ μουσεῖα τῆς Λευκωσίας», *Ἑλένη Χριστοδουλίδου*: Θανάση Παπαθανασόπουλου «Ἀέναον Παρόν», Ἀνδρέας *Πετρίδης*: Ζήνωνος Ζαννέτου «Χαράλαμπου Δημοσθένους, τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς Κοντέας», *Παντελῆς Στεφάνου*: Ἀντρέα Στυλιανοῦ «Ἀναζητώντας τὸν ἄλλο Ὀδυσσέα» - Βιβλία - Περιοδικά.

C'est la Vie!

Πλούσια + Υπέροχη

Η ζωή τα έχει όλα. Γέλιο και κλάμα, χαρά και λύπη, αδιαφορία και αγάπη, απόλαυση και κούραση. Η ζωή είναι πλήρης. Είναι πλούσια! και αυτό την κάνει υπέροχη. Όπως ακριβώς και ένα Velouté. Πλούσιο σε γεύση αλλά και ζωντανές καλλιέργειες, προβιοτικά.

Το κάθε Velouté, Πλούσιο και Υπέροχο για το μεταβολισμό, την υγεία του στομαχιού και των εντέρων.

Γιαούρτι βελούδινο και στραγγιστό.

Από ... ζωντανό. Απλό και ανεπανάληπτο.

MESARITES BRANDBUILDERS

Τέχνες. Ένας πολιτισμός.

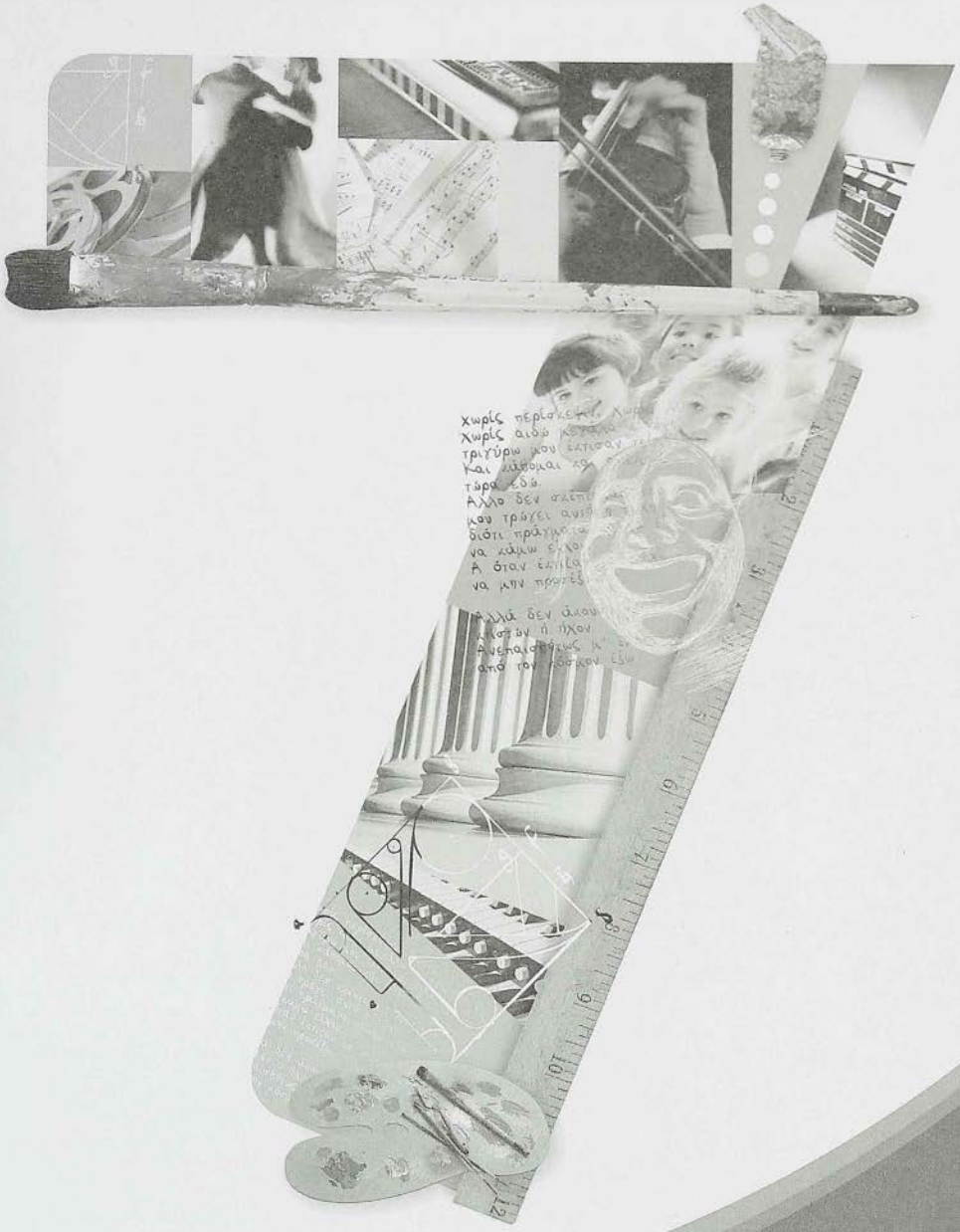

Ο Πολιτισμός είναι στη φύση μας.

Στην Ελληνική Τράπεζα θαυμάζουμε και είμαστε κοντά σε όλες τις μορφές τέχνης. Υποστηρίζουμε κάθε είδος πνευματικής έκφρασης και δημιουργίας του χθές και του σήμερα, που συμβάλλει στη δική μας και στη δική σας πολιτισμική εξέλιξη. Ελληνική Τράπεζα. Γιατί... η εξέλιξη είναι στη φύση μας.

ΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

εξέλιξη είναι στη φύση μας

ΚΡΑΤΗΜΕΝΗ

ΠΑΜΕ ΘΕΑΤΡΟ

Έχουμε ρόλο, έχετε θέση!

Η Cyta, με πρωταγωνιστικό ρόλο στην Επικοινωνία και τον Πολιτισμό, και αυτή τη χρονιά δηλώνει τη στήριξή της στα επαγγελματικά θεατρικά σχήματα της Κύπρου. Βάλτε το θέατρο στις επιλογές σας για την κάθε σας έξοδο και απολαύστε, συντροφιά με τη Cyta, τις παραστάσεις της νέας θεατρικής χρονιάς.

www.cytapametheatro.com

Για αγορά εισιτηρίων:

ΣΑΤΙΡΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ Τηλ. 22312940	ΘΕΑΤΡΟ ΕΝΑ Τηλ. 22348203	ΕΘΑΛ Τηλ. 25877827	ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΑΛΑ Τηλ. 24637952
ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΕΜΩΝΑ Τηλ. 22573031	ΑΝΟΙΧΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΑΦΟΥ Τηλ. 99441006	ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΣ Τηλ. 22818999	ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΤΙΔΟΤΟ Τηλ. 24822677

cyta

Νιώσε κοντά, φτάσε μακριά